

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FAİZSİZ BANKACILIK ve FAİZSİZ FON KAYNAĞI ARACI OLARAK
SUKUKUN YETERLİĞİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Recep ARMUTLU

HAZIRLAYAN

Omar Ismail ABDILAHİ

MALATYA-2015

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FAİZSİZ BANKACILIK VE FAİZSİZ FON KAYNAĞI OLARAK SUKUKUN
YETERLİĞİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. Mehmet Recep ARMUTLU

HAZIRLAYAN
Omar Ismail ABDILAHİ

Omar Ismail Abdilahi tarafından hazırlanan, Faizsiz Bankacılık ve Faizsiz Fon Kaynağı Olarak Sukukun Yeterliği Üzerine bir Çalışma, adlı bu çalışma, 25.12.2015 tarihinde yapılan savunma sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından, Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan	Ad Soyadı	imzası
-----------------------	-----------	--------

1.	Doç. Dr. Recep Karabulut	
----	--------------------------	--

2.	Doç. Dr. Derviş Boztosun	
----	--------------------------	--

3.	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Recep Armutlu	
----	------------------------------------	---

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KARAGÖZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Onur Sözü

Yrd.Doç. Dr. Mehmet Recep Armutlu’nun danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Faizsiz Bankacılık ve Faizsiz fon Kaynağı Olarak Sukuk’un Yeterliği Üzerine Bir Çalışma” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım

Omar Ismail Abdilahi

Teşekkür

Yüksek lisans tez çalışmalarımın planlanması, yürütülmesi ve sonuçlandırılmasında yakın ilgi ve desteğini gördüğüm, bilgi ve deneyimlerini esirgemeyen danışmanım İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet Recep ARMUTLU'ya teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans öğrenimim esnasında bana manevi yardımlarını esirgemeyen, yorumları ve eleştirileriyle bana destek veren **Sevgili dini önderim Bay Abdikarim Sheik Elmi Tallan'**a teşekkür bir borç bilirim.

Ayrıca, bana her zaman destek olan arkadaşlarıma teşekkür ederim. Oda arkadaşlarıma Sezgin ÇETİN'e sabırlarından dolayı teşekkür ederim.

Beni yetiştiren, hayatsal sürecimde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen başta anneme, kardeşlerime (6 kardeş) ve Türkiye'de kaldığım sürece ettiği dualar ve gösterdiği sabır için biricik hayat arkadaşım olan Habon IBRAHİM'e teşekkürü bir borç bilirim.

Allah hepsiden razı olsun ve uzun, sağlıklı ömürler versin.

Özet

Bu çalışmanın amacı dünyada faizsiz bankacılığın gelişimi ve gelişmekte olan İslam Ülkelerinde fon kaynağı olarak Sukuk'un yeri ve önemi ile ilgili fikir vermektir.

Kapsamlı bir kaynak incelemesinin ardından Sukuk ihracının İslam Ülkelerindeki fon sağlama problemlerini azaltmada önemli bir rol oynayabileceği görülmüştür.

Yapılan araştırmalar, fon sağlama probleminin pek çok İslam Ülkesi için geçerli ve önde gelen unsurların başında geldiği ortaya konmuştur. Bununla birlikte sonuçlar, Sukuk'un pek çok İslam Ülkesinde fon sağlama boşluğunu doldurabilecek uygun bir alternatif olabileceğini göstermektedir.

Anahtar Söcükler: Faizsiz Bankacılık, Sukuk ve Sukuk ihracı, Fon kaynakları

Abstract

The aim of this thesis is to provide a conceptual understanding on the growth in Islamic Banking and the possibility of employing Sukuk (Islamic financial bond) as the major source of funds to finance in the developing Muslim Countries.

After extensive literature review, it was found that; Sukuk issuance can play an important role towards reducing the funding challenges in the Muslim Countries.

Based on the result of the questionnaire, it is established that the issue of financing is one of the main constraints on financing in most Muslim countries. Moreover, the results suggest that Sukuk can be a viable alternative in filling the investment gap in financing in most Muslim Countries.

Key Words: Islamic Banking, Sukuk and Sukuk issuance, Fund resources

İçindekiler

Onur Sözü	iii
Teşekkür	iv
Özet	v
Abstract	vi
Tablolar ve Çizimler	xi
Kısaltmalar	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
FAİZ ESASLI (GELENEKSEL) BANKACILIK VE FAİZSİZ BANKACILIK	3
1.1. Geleneksel Bankacılığın temel Aracı Olarak Faiz	3
1.1.1. Fon Arz ve Talebi Açısından Faiz	4
1.1.2. İlahi Dinlere Göre Faiz	4
1.1.2.1. İslam Dinine Göre Faiz	5
1.1.2.2. Diğer İlahi Dinlerin Faize Bakış	7
1.2. Banka Kavramı ve Temel Banka Türleri	8
1.2.1. Merkez Bankaları	8
1.2.2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	9
1.2.3. Tasarruf Bankaları	9
1.2.3.1. Tasarruf Bankalarının Yerine Getirdikleri Faaliyet ve Hizmetler	11
1.2.3.2. Tasarruf Bankalarının Ekonomideki Fonksiyonları	12
1.3.1. Faiz Esaslı Bankacılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	14
1.3.2. Faizsiz Bankacılığın Ortaya Çıkışı ve Tarihi Gelişimi	18
1.3.3. Faiz Esaslı ve Faizsiz Bankacılık Arasındaki Farklılıklar	21

1.3.3.1. Çalışma Açısından Farklılıklar	22
1.3.3.2. Amaç açısından farklılıklar.....	22
1.3.3.3. Banka ve müşteri arasındaki ilişki açısından farklılıklar	22
1.3.3.4. Ticari işlemler açısından farklılıklar	23
1.3.3.5. Kar açısından farklılıklar	23
1.4. İslami Finans Sisteminin Günümüzdeki Genel Görünümü	25
1.4.1. QISMUT Ülkelerinde İslami Bankacılık	28
1.4.2. Türkiye’de Bankacılık Sistemi	30
1.4.2.1. Türkiye’de Faiz Esaslı Bankacılığın Gelişim Seyri	30
1.4.2.2. Türkiye’de Faizsiz Bankacılığın Gelişim Seyri.....	31
İKİNCİ BOLUM	35
FAİZSİZ BANKACILIK VE FON KAYNAĞI OLARAK SUKUK.....	35
2.1. Faizsiz Bankaların Temel Fon Kaynakları	35
2.1.1. Cari Hesaplar	36
2.1.2.Yatırım Hesapları.....	37
2.2.Faizsiz Bankaların Fon Kullandırma Usulleri.....	37
2.2.1.Mudaraba.....	38
2.2.2. Muşaraka	39
2.2.3.Murabaha.....	40
2.2.4. İcara	41
2.3. Faizsiz Fon Sağlama Aracı Olarak Sukuk.....	42
2.3.1. Sukukun Tanımı ve Özellikleri	43
2.3.2. Sukuk Çeşitleri	46
2.3.2.1. Dayandığı Varlığa Göre Sukuk Türleri.....	46
2.3.2.1.1. Ortaklık Esasına Dayalı Sukuk.....	46

2.3.2.1.1.1. Mudaraba Sukuk	46
2.3.2.1.1.2. Muşaraka Sukuk	47
2.3.2.1.2. Mal Satım Esasına Dayalı Sukuk	47
2.3.2.1.2.1. Murabaha Sukuk	47
2.3.2.1.2.2. İstisna ve Selem Sukuk	49
2.3.2.1.3. Menfaat Satımına Dayalı Sukuk (İcara Sukuk)	49
2.3.2.2. Sukukun Kullanım Alanlarına Göre Sınıflandırılması	50
2.3.2.2.1. Proje Endeksli Sukuk	50
2.3.2.2.2. Varlık Endeksli Sukuk	50
2.3.2.2.3 Bilanço Endeksli Sukuk	51
2.3.3. Sukuk İhracında İslami Prensiplerine Uygunluk	51
2.4 Sukuk Piyasasının Gelişimi	52
2.4.1. Sukuk ile İlgili İlk Düzenlemeler ve İlk İhraçlar	52
2.4.2. Sukuk İhraçlarının Dünya Ölçeğinde Gelişimi	54
2.4.3. Dış ve İç Piyasalara Sukuk İhraçları (2001- 2014)	57
2.4.4. Sukuk İhraçlarının Türlerine Göre Dağılımı	58
2.4.5. Sukuk İhraçlarının İhraççı Bazında Dağılımı	60
2.4.6. Sukuk İhraçlarının Ülke Bazında Dağılımı	61
2.4.7. Sukuk Piyasasının Türkiye’deki Gelişimi	62
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	64
SUKUKUN YETERLİĞİ ÜZERİNE_MALEZYA’DA GERÇEKLEŞTİRİLEN BİR ANKET ÇALIŞMASI	64
3.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	65
3.2. Çalışmanın Modeli ve Hipotezleri	65
3.3. Veri Toplanması, Güvenirlik ve Geçerlik	66
3.4 . Çalışmanın Kısıtları	68

3.5. Çalışma Bulgularının Analizi	68
3.5. 1. Katılımcıların Demografik Verileri	69
3.5.2. AltYapı Yatırımlarında Kaynak Kısıtlılığı.....	70
3.5.3. Kaynak Kısıtlılığının Aşılmasında Sukukun Potansiyel Rolü	72
3.5.4. Sukukun Etkin Olarak Uygulanmasındaki Zorluklar	75
3.6. Değerlendirme ve Sonuç	77
KAYNAKLAR	81
EK: Anket Formu.....	86

Tablolar ve Çizimler

Tablo1.1.2015 Yılı itibariyle Dünyadaki en Büyük 10 Banka Sıralaması	27
Tablo1.2.Faiz Esaslı bankacılık ve Faizsiz bankacılık arasındaki farklar	34
Tablo1.3.İslami Finansal Sistemin Ölçeğiyle İlgili Temel Veriler (2012-2014).....	35
Tablo1.4.Faizsiz Bankacılık Faaliyeti Yürüten En büyük Banka Sıralaması.....	36
Tablo 1.5. 2014 İtibariyle İslami Finans Sistemi Varlıklarının Ülkelere Dağılımı	37
Tablo 1.6. 2012 İtibariyle QISMUT Ülkelerinin Bazı Performans Göstergeleri	38
Tablo1.7.İslami Bankacılık Aktiflerinin QISMUT Ülkeleri Arasında Dağılımı.....	39
Tablo1.8.Yıllara Göre Katılım Bankalarının Finansal Göstergeleri.....	42
Tablo1.9.Türk Bankacılık Sektöründe Banka Türlerinin Payları	43
Tablo2.1.Bono, Hisse senedi ve Sukuk Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler	57
Tablo2.2.Türlerine ve Yıllarına Göre İlk Sukuk İhraçları	65
Tablo2.3.Dünya Ölçeğinde Sukuk İhraçları 2001-2014.....	66
Tablo2.4.Dolaşımdaki Sukuk Hacmi 2008-2014	69
Tablo2.5.Sukuk İhraçlarının Piyasa Bazında Tutarları 2008-2014	70
Tablo2.6: Sukuk Yapısına göre İhraçlar 2010-2014.....	72
Tablo2.7: Sukuk İhraçlarının İhraççı Bazında Dağılımı 2008-2014	73
Tablo2.8: Toplam Sukuk İhraçlarında Ülke payları 2001-2014.....	74

Çizimler Listesi

Çizim 2.1: Dünya Çapında Sukuk İhraçları.....	67
Çizim 2.2: İç ve Dış Piyasalara Sukuk İhraçları	70

Kısaltmalar

IMF: International Monetary Fund

IBDR: International Bank for Reconstruction and Development

SPV : Special Purpose Vehicle

YBBO : Yıllık Bileşik Büyüme Oranı

TBB: Türkiye Bankalar Birliği

AAOIFI: İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu

SPK : Sermaye Piyassası Kurulu

IFSB: International Financial Service Board

OECD: Organization for Economic Co-Operation and Development

HSBC: Hong Kong and Shanghai Banking Corporation

IFC : International Finance Corporation

QISMUT: Qatar, Indonesia, Saudi Arabia, Malaysia, the United Arab Emirates and Turkey

GİRİŞ

Bankacılık faaliyetleri insanlık tarihinin çok eski dönemlerine karar uzanmaktadır. Günümüze kadar uzanan süreç içerisinde faiz, bankacılığın temel aracı olmuştur. İlahi dinlerin faizi yasaklamış olması, faizin uygulaması açısından kısıtlayıcı bir etki ortaya çıkarmamıştır. Sadece, İslam ülkelerinde bu tür kurumların ortaya çıkmasını ve gelişmesini büyük ölçüde engellemiştir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan ekonomik, finansal ve teknolojik alandaki gelişmeler İslam coğrafyasında bankacılık faaliyetlerinin faizsiz yürütülmesine ilişkin çalışmaların hız kazanmasına ve faizsiz kurum ve araçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öncelikle İslam coğrafyasında başlayan faizsiz bankacılık faaliyetleri, kısıtlı da olsa bu coğrafya dışında uygulama alanı bulmuştur. Ayrıca, gelişmeler bankacılık faaliyetleri ile sınırlı kalmamış, faizsiz araçların kullanımı da yaygınlık kazanmıştır.. Faizsiz kurum ve araçların çeşitlenmesi ve yaygınlaşması sonuçta, İslami finansal sistemin oluşumuna yol açmıştır. Günümüz ise İslami finansal sistem uluslar arası boyut kazanmış bulunmaktadır.

Çeşitlenen faizsiz araçlar içerisinde “sukuk”, büyük ölçüde kabul görmüş ve uluslar arası boyut kazanarak, başlıca faizsiz borç sağlama aracı haline gelmiştir. Sukuk ihracı fon ihtiyacı bulunan hem devlet hem de şirketler için süreklilik kazanmıştır. Sukuk ihracını yoğun bir biçimde gerçekleştiren ve gelişmiş sukuk piyasasına sahip ülkelerinden biri olarak Malezya ön plana çıkmıştır.

Bu bağlamda çalışmamız, üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, öncelikle faiz kavramı ve ilahi dinlerin faize bakış açıları hakkında genel bilgi verilmiştir. Ayrıca, faiz temel araç olarak kullanan geleneksel bankacılığın tarihi süreç içerisindeki gelişimine ve ilişkin genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra faizsiz bankacılık ve bu tür bankacılığın gelişim sürecine yönelik bilgiler aktarılmıştır. Bu bölümde son olarak, genel olarak İslami finansal sistemin büyüklüğü hakkında fikir oluşturmak amacıyla, elde edilen bir takım veriler tablolar eşliğinde sunulmuştur.

İkinci bölümde ise öncelikle, faizsiz bankaların fon kaynakları ve fonların kullanım biçimleri hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında ise faizsiz borç senedi olarak bilinen sukukun özellikleri ve sukuk piyasasıyla ilgili bilgiler tablolar eşliğinde sunulmuştur.

Üçüncü ve son bölümde ise sukuk'un fon sağlamada yeterli bir araç olup olmadığı konusunda araştırma yapmak üzere Malezya seçilmiştir. Anket çalışması internet aracılığıyla yapılmış ve ortaya çıkan sonuçlar, çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FAİZ ESASLI (GELENEKSEL) BANKACILIK VE FAİZSİZ BANKACILIK

Dünyada bankacılık faaliyetlerinin esası yüzyıllar öncesine dayandırılmaktadır. Bu faaliyetlerde faiz, ilahi dinlerin onay vermemesine rağmen, temel araç olarak kullanılmıştır. Hali hazırda da kullanılmaya devam edilmektedir. Bu uygulamanın istisnası, İslam coğrafyasında ortaya çıkmıştır. Bu coğrafyada, faizi esaslı kurumların kurulması ve faiz esaslı faaliyetlerin yürütülmesi yüzyıllar boyunca ya tamamen engellenmiş ya da genelde dar bir çerçeve içerisinde kalmıştır.

Günümüze doğru gelindiğinde ise İslam coğrafyasında ekonomik büyümenin finansmanında tasarrufların bir araya getirilerek, reel yatırımlara kaynak sağlamalarının önemi kavranmıştır. Sonuç itibarıyla, tasarrufları toplayarak ticari faaliyetlere ve reel yatırımlara kanallı eden, ancak faaliyetlerinde faizi esas almayan kurumların faaliyete geçmesi gerçekleştirilmiştir.

Bu kapsam içerisinde, çalışmanın birinci bölümünde, faiz, faiz esaslı ve faizsiz bankacılığın temel kapsamı, tarihi gelişim seyri ile günümüzdeki görünümü ana hatlarıyla verilmeye çalışılmıştır.

1.1. Geleneksel Bankacılığın temel Aracı Olarak Faiz

Güncel Türkçe Sözlük'te Faiz kavramı için, *1. Üretim faktörlerinden sermayenin getirisi. 2. Fon istem ve sunumunun karşılanması sonucu oluşmuş fon fiyatı¹*, şeklinde birbirleriyle ilişkili iki farklı tanım yapılmaktadır. Sözlük tanımları faizin, geleneksel bankacılığın bir aracı olmasının ötesinde, iktisat bilimini de kapsayan geniş kullanım alanına ait kavram olduğuna işaret etmektedir. Günümüzde bu alan uluslar arası boyut kazanmış olarak fon arz ve talebinin var olduğu hemen bütün ekonomileri kapsamaktadır.

Faize yüklenen anlamlar, ekonomik şartlardaki sürekli değişimlere bağlı olarak boyut değiştirmiş ve farklılaşmıştır. A. Smith ve Ricardo gibi tanınmış iktisatçılar faizi

¹ Güncel Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr>, 1.11.2015.

“sermayenin getirisi”, diğer bazıları “tasarrufun karşılığı”, Keynesyen teori ise “likiditeden vazgeçmenin bedeli” olarak görmüştür². İlahi dinlerin faize ve faiz uygulamalarına bakışları ise doğal olarak, bu tanımlamaların ötesinde daha geniş, farklı ve derindir.

1.1.1. Fon Arz ve Talebi Açısından Faiz

Finansal sistem, fon arz edenlerle fon talep edenler arasındaki fon akışını sağlayan kanal olarak görülmektedir. Fon talep edenler, ihtiyaç duydukları fonları getiri sağlama karşılığında tasarruf sahiplerinin fonlarına talip olurken, tasarruf sahipleri, ellerindeki fonları getiri sağlama için başkalarının kullanımına sunarlar.

Bu bağlamda getiri, finansal yatırımlardan elde edilen karı, kazanç seviyesini ifade eder. Getiri farklı şekillerde alabilmekle birlikte temettü (kar payı, dividend), sermaye kazancı ve faiz, getirinin temel formları olarak bilinir. Dolayısıyla faiz, getirinin üç temel formundan sadece birisidir.

Aynı zamanda faiz finansal sistemin temel dayanağı, tasarrufların sisteme akmasını sağlayan bir unsur olarak görülür. Faiz, öncelikle paranın zaman değerini dengeleyici temel faktördür. Bu yönüyle, fon talep edenlerin ödeyecekleri bedelin hesaplanmasında kullanılan araçtır. Diğer bir ifadeyle, finansal sistemdeki fiyatların dayanağıdır. Faiz oranı, fon arz ve talebinin seviyesini belirlediği gibi, fonların para ve sermaye piyasasına akış yönünü de etkilemektedir. Günümüzde finansal piyasalar ekonomilerin en önemli parçası, faiz de kapitalist ekonomik sistemlerin temel unsuru olarak kabul edilir. Sistemden faiz unsuru çekildiğinde, sistem bütünüyle çökecektir³.

1.1.2. İlahi Dinlere Göre Faiz

Yukarıda, kapitalist finansal sistemlerinin temel unsuru olarak, yeri ve önemi ana hatlarıyla ifade edilen faizin bir getiri aracı olarak kullanılmasına ilahi dinler farklı bakmaktadır. Bu bağlamda hiçbir ilahi din faiz biçiminde getiri elde edilmesine onay

² Gürak, Hasan, İktisat 2 ,Genesis Kitap, Ankara, 2011, s. 48.

³ Yanpar, Atilla, İslami Finans: İlkeler, Araçlar ve Kurumlar, (2. Baskı) Scala Yay., İstanbul, 2015, s.37.

vermemiş, faizi sınırlamış veya yasaklamıştır. Bununla beraber faiz, tarihi süreç içerisinde en çok tartışılan ve tartışılmaya devam eden iktisadi konuların başında gelmektedir.

1.1.2.1. İslam Dinine Göre Faiz

İslam dininin ekonomik yaşantıya ilişkin en çok bilinen kuralı, faiz ile ilgilidir. Faizin kapitalist finansal sistemin temel taşı olması, ters açıdan İslami finans için de geçerlidir. Şöyle ki kapitalist sistemden faizin çekilmesi sistemin çökmesi nedeni olarak görülürken, İslami finans sisteme faizin sokulması ise sistemin çökmesine yol açmaktadır⁴. Bununla beraber, kilit öneme sahip faiz konusu üzerinde, islam coğrafyasında hâlihazırda net bir anlaşma bulunmamaktadır. Bunun başlıca nedeni Kur'an-ı Kerim'de, anlamı artma, çoğalma, şişme olan "riba'nın kesin bir biçimde yasaklanmış olması ve ribanın sözlük anlamını tam olarak vermeyen faiz kavramının riba ile eş anlamlı kabul edilemesindendir. Ancak bu eş anlamlı kullanımın, sözlük anlamından değil islam hukukundaki kullanımdan kaynaklandığı öne sürülmektedir. Böylece, riba ile faiz bir kabul edilmektedir.

Buna karşılık, Kur'an'da yasaklanan uygulamanın faiz değil, riba olduğu; her ribanın faiz, ancak her faizin riba olmadığı, ribanın fahiş bir faiz türü ve tefecilik olduğu ve bu nedenle riba dışındaki faizin yasak olmayacağını öne sürenler bulunmaktadır.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra süregelen tartışmalarda ribadan farklı olarak, kimi mezheplerde caiz görülen, zaruret halinde dinen hileli yollarla meşru sayılan ve kimi fıkıh alimleri ile Osmanlı şeyhülislamlarının bazı fetvalarına dayanılarak helallliği savunulan bir faiz türünden bahseden yazarlar da bulunmaktadır⁵. Bunlar aynı zamanda, enflasyonun satın alma gücünde aşınmaya yol açması nedeniyle, enflasyon oranında faizin dinen sakınca taşımayacağını savunmaktadırlar.

Kur'an-ı Kerim'de riba yasağına dört ayrı surede yer verilmiştir.⁶. Aynı zamanda, ribanın yasaklanmasında tedrici bir yol izlenmiştir. Önce faizin kötülüğüne ilişkin ayet, daha sonra kendilerine yasak kılındığı halde bu işlemi yapan Yahudilerin durumuna değinilmiştir. Üçüncü aşamada kısmi bir yasaklama, gittikçe artan fahiş faizin, birleşik

⁴ Yanpar, s.59.

⁵ Uludağ, Süleyman, İslam'da Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış, Dergah Yay., İstanbul, 1998

⁶ Kur'an-ı Kerim, Rum 39; Nisa 160-161; Ali İmran 130.Bakara 275-281;

faizin men edilmesi söz konusu olmuştur. Son aşamada ise riba konusundaki hükümler tamamlanmış ve faizin şiddetli bir şekilde yasaklandığına dair vurgu yapılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'den ayrı olarak, Hz. Peygamberin sahih hadislerinde faize karşı kesin yasaklamalar getirildiği görülmektedir. Bu bağlamda, borç faizi Kur'an-ı Kerim tarafından, yasak edilmişken, alışveriş faizi sünnetle yasaklanmıştır⁷.

Faiz, paranın başkasının kullanımına bırakılması karşılığında, baştan belirlenmiş bir fazlalığı, anaparada meydana gelen artışı ifade eder. Ancak, bu tür bir artışı, ticari işlemler sonucunda ortaya çıkan artıştan ayırmak gereklidir. İki işlem arasındaki temel fark riskin üstlenilmesi yönündendir. Ticari işlemde taraflar, üstlendikleri riske karşılık kâr elde ederken, faizli işlemde risk tamamen borçlanan tarafa yüklenmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de anapara üzerinde meydana gelen her artış yasaklanmamış, özel bir artış biçimi olan riba (faiz) yasaklanmıştır. Ticari işlem sonucu anaparada meydana gelen artış ise meşru sayılmıştır. Hatta ticaret, helal kılınmanın yanı sıra teşvik de edilmiştir⁸. Hz. peygamber de dürüst tüccarı övmüş ve ahrette üstün makamlarda olacağını belirtmiştir⁹. Faizin yasak kılınmasının İslam hukukundaki sebepleri şu şekilde sıralanabilir¹⁰.

- ✚ *Faizin haksız bir kazanç olması:* Faizin hiçbir emek sarf etmeyip hiçbir risk almaksızın alınan bir fazlalık olması sebebiyle, haksız bir kazanç olarak görülür.
- ✚ *Faizin tembellik ve ataletle sebep olması:* Faiz, borç veren açısından, bir üretimden doğmadan, çalışmadan ve emek sarf etmeden kazanılan bir gelir olması yönüyle kişiyi tembelliğe iterken, parasını da yatırıma ve üretime yol açan yollara değil faize yönlendirmesi sonucunu doğurmaktadır.
- ✚ *Faizin kardeşlik ve dayanışma fikrine zararlı olması:* Faiz, İslam'ın tavsiye ettiği karz-ı hasen (güzel borç) olarak bilinen karşılıksız borç verme gibi güzel davranışlarla çelişen ve bu kardeşlik ruhunu sekteye uğratan bir uygulamadır.
- ✚ *Faizin fakirden zengine doğru transfere sebep olması:* Borç almak iktisadi açıdan sıkıntıda olmanın, borç vermek ise maddi olarak refaha sahip olmanın belirtisidir. Bu

⁷Ahmed Abdel-Fattah El-Askher, **The Islamic Business Enterprise**, Croom Helm, London, 1987, s. 39-40.

⁸ Kur'an-ı Kerim, Bakara 198; Nisa 29; Cuma 10.

⁹ Aktepe, i. Emin, İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık, Bilge Kitap, İstanbul, 2010, s. 25.

¹⁰ Aypek Nevzat., "Türk Sermaye Piyasasında Özel Finans Kurumlarının Yeri ve işleyisi", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara s. 47-48.

açından bakıldığında zaten sıkıntıda olan tarafın aldığı borca karşılık bir de faiz yüküne katlanması bu sıkıntıyı daha da artırırken, maddi refaha erişmiş tarafın zayıf taraftan faiz alması fakirden zengine doğru, İslam'ın arzulamadığı menfi bir gelir transferidir.

1.1.2.2. Diğer İlahi Dinlerin Faize Bakış

Doğal olarak, İlahi dinlerin aynı kaynağa dayanması, İslamiyet öncesi geçerli dinler Musevilik ve Hristiyanlıkta da faiz için aynı hükümlerin getirilmiş olması gereklidir. Nitekim İslam öncesi dönemlerde borç faizinin katlanarak artması sonucunda, borçlarını ödeyemez duruma gelenlerin mallarının ellerinden alınması, hapis cezasına çarptırılması veya alacaklının kölesi haline gelmesi türünden uygulamaların toplumsal düzen üzerinde bozucu etki yaptığı bilinmektedir. Çeşitli kaynaklarda bu tür borçlanmaların Musevilik ve Hristiyanlıkta da yasaklanmış olduğu belirtilmektedir¹¹.

İncil'de faize karşı olan ifadeler mevcuttur: *Ama siz düşmanlarınızı sevin, iyilik edin, hiçbir şey beklemeden ödünç verin*" (Luka, 6:35).¹² Bu ifade, İncil'in borç faizini hem Hristiyanlar arasında hem de diğer dinlere mensup olanlara karşı yasakladığını gösterir. Faiz yasağının, Hristiyanlığın doğuşundan Avrupa'daki reform hareketlerine kadar olan dönemde uygulandığı görülmektedir. Ancak, reform hareketlerinden sonra kilise hukukundaki değişmelerle birlikte ortadan kalktığı görülmektedir. Hristiyanlıkta faize ilişkin yaklaşımın zaman içerisinde değişmesine rağmen, İslam coğrafyasında faiz konusunda herhangi bir sapma olmamış, İslam'da faiz yasağının va'z edildiği ayetlerin hükmü her dönemde din alimlerinin ittifakıyla geçerliliğini sürdürmüştür.

Musevilikte faize ilişkin olarak kendi aralarında yasaklayıcı, Yahudi olmayanlara karşı ise serbest bırakıcı bir yaklaşım olduğu anlaşılmaktadır. *Kardeşinize para, yiyecek ya da faiz getiren başka bir şey ödünç verdiğinizde, ondan faiz almayacaksınız. Yabancıdan faiz alabilirsiniz ama kardeşinizden almayacaksınız. Böyle yapın ki, mülk edinmek için gideceğiniz ülkede el attığınız her işte Tanrınız Rab sizi kutsasın...*"¹³

İslamiyet ve değişime uğramakla birlikte Hristiyanlıkta da var olan faiz yasağının

¹¹ Abdul-Rahman, Yahia, The Art of Islamic Banking and Finance, John Wiley& Sons, New Jersey, 2010, s. 41' den Akt., A. Yanpar, s. 62.

¹²İncil, Kitabı Mukaddes Şti., İstanbul, 1998, s. 129.

¹³Tevrat, Yasa Kitabı (Deuteronomy), 23:19-20. <http://incil.info/incil-yeniceviri/tr-deu23.html> (10.04. 2014)

Musevilikte, diğ er din mensuplarına karşı serbest olarak görülmesi, Museviler’in para ve bankacılığ a ilişkin sektörlerde h kimiyet kurmalarında önemli rol oynamıştır.

1.2. Banka Kavramı ve Temel Banka Türleri

Hemen bütün dünya dillerinde küçük farklılıklarla aynı şekilde telaffuz edilen ve kullanılan “banka” kavramının İtalyancada sıra, masa, tezg h anlamını veren ‘Banco’ kelimesinden geldiğ i sanılmaktadır¹⁴. Günümüzde ise “banka” kavramı, geniş bir yelpaze içinde oldukça farklı fonksiyonlara sahip kurumları ifade eder. Bu durumda bir bankanın  zelliğ i, banka unvanına eklenen kavram ile gösterilmektedir. Merkez Bankası, Kalkınma ve Yatırım Bankası, Mevduat (ticaret) Bankası, Katılım Bankası gibi. Ayrıca, banka unvanı taşımakla beraber, faaliyet tarzları bilinen bankacılıkla ilişkili olmayan kurumlar (Yatırım bankaları ve Takasbank gibi) da bulunmaktadır.

Bu bağlamda, geniş bir yelpaze içerisinde yer alan ve farklı fonksiyonlara sahip olan geleneksel bankaları; biçim açısından, sermaye kaynakları açısından, içerik açısından, iş konuları vb. diğ er kriterlere göre ayırmak mümkündür. Ancak, finansal sistem içerisinde üstlendikleri rollere göre bankalar, Merkez bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları (uzmanlık bankaları) ile tasarruf bankaları olmak üzere üç grupta toplanabilirler.

1.2.1. Merkez Bankaları

Faaliyette bulunduğ u ülke ekonomisinin ihtiyaç duyduğ u kağıt para (banknot) basımını gerçekleştiren ve para basımı konusunda yetkili olan tek kurumdur. Aynı zamanda, finansal piyasalarda istikrarı sağlamak ve para politikasını yürütmek, bunları etkin bir şekilde kullanmak gibi fonksiyonlara sahiptir.

Merkez bankaları, hemen her ülkede finansal sistemi düzenleyici ve denetleyici kurumlardan biri olmanın yanı sıra, sahip oldukları fonksiyonlarla birlikte, ülke finansal sistemin merkezinde yer alırlar. Fonksiyonlarını yerine getirirken genelde faizi temel araç olarak kullanırlar.

¹⁴ Parasız, İlker, Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık, (1. Baskı), Ezgi Kitabevi, Bursa, 2011, s: 17.

1.2.2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kalkınma ve yatırım bankaları, mevduat toplama yetkisine sahip olmayan, uluslararası piyasa ve kuruluşlardan ya da kamu veya özel sektörden sağladıkları fonları yönlendiren ve mevcut fonların kullanımlarına şekil veren banka türüdürler¹⁵.

Kalkınma ve yatırım bankalarının temel faaliyetleri, kendilerine tahsis edilen fonları şirketlerin borçlanma senetlerine yatırarak özellikle uzun vadeli yabancı kaynak ya da şirketlerin hisse senetlerini satın alarak onlara öz kaynak şeklinde fon sağlamaktır. Bu kurumlar, çoğunlukla sermaye piyasalarının bulunmadığı ya da yeterince gelişmediği ülkelerde faaliyet göstererek, sermaye piyasalarının fonksiyonunu yerine getirmeğe çalışırlar. Böylece, faaliyette bulundukları ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlama görevini üstlenirler.

İkinci dünya savaşı sonrasında faaliyete geçen kalkınma ve yatırım bankaları, dünya çapında, kıta (bölge) ve ulusal bazda faaliyet gösteren olmak üzere faaliyet büyüklüğü açısından üç toplanırlar. Ayrıca, mülkiyet açısından da Kamu, Karma ve Özel sektöre ait olanlar biçiminde gruplandırılabilirler.

Dünya ölçeğinde faaliyet gösteren ve en çok bilinen kalkınma bankası, Dünya Bankası'dır. En çok tanınan diğer bir kalkınma bankası ise "İslam Kalkınma Bankası"dır. Bu banka, Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde 1974'te kurularak, 1975 yılında faaliyete geçmiştir. Hâlihazırda faaliyetlerini devam ettiren ilk faizsiz banka unvanına Sahiptir¹⁶.

1.2.3. Tasarruf Bankaları

Tasarruf bankaları, hane halkı ile iç içe olmaları nedeniyle banka türleri arasında en çok tanınan ve geniş faaliyet sahasına sahip kurumlardır. Bu nedenle, tek başına banka ifadesi kullanıldığında kastedilen kurumlar bu bankalardır.

Tasarruf bankaları, hane halkı ve diğer ekonomik birimlerin tasarruflarını toplayıp bir araya getirerek, bu fonların vade ve miktar açısından dönüşümlerini gerçekleştiren finansal

¹⁵ Altan, Mikail, Fonksiyonları ve İşlemleri Açısından Bankacılık, (1. Baskı), Beta basım yayım dağıtım, İstanbul, 2001, s. 8.

¹⁶ Karaman, Hayrettin, İslama göre Banka ve Sigorta, (3.Baskı), Nesil yay., İstanbul 1992, s. 26.

kurumlardır. Bu nedenle “tasarruf bankaları” başlığı altında toplanırlar. Bu kurumlar aynı zamanda, faaliyetlerinde faizin yeri açısından mevduat bankaları ve katılım bankaları (Türkiye’deki cari adlandırma) olarak ayrılırlar. Mevduat bankaları faaliyetlerini faiz esaslı sürdürmeleri nedeniyle geleneksel bankacığın, katılım bankaları ise faaliyetlerinde faize yer vermemeleri nedeniyle, faizsiz bankacılığın temel örneğini oluştururlar.

Bu bağlamda, mevduat ya da diğer adlandırmayla ticaret bankaları, mevduat kabul eden ve mevduatı değişik alanlarda kredi ve iştirak aracı olarak kullanan kurumlar şeklinde tanımlanabilir.¹⁷ Daha genel bir tanımlama ise mevduat ve diğer isimler altında fon toplayan, topladıkları bu fonları kredilendirme ve diğer finansal işlemlerde kullanan finansal kurumlar biçiminde yapılabilmektedir¹⁸. Açık ifadeyle, belirli bir faiz oranı karşılığında kendilerinin kullanımına bırakılan paraları, daha yüksek bir faiz karşılığında başkalarının kullanımına sunarak faaliyetlerini sürdürürler. Dolayısıyla bu kurum fonlarının temel kaynağı mevduat, mevduatları dönüştürdükleri temel araçları ise kredidir. Mevduat toplayıp, kredi kullandırma temel faaliyetlerinin yanı sıra, finansal sistem içerisinde ülke kanun ve mevzuatların izin verdiği hemen her türlü hizmeti vermektedirler.

Türkiye’de “katılım bankası” olarak faaliyet gösteren kurumlar ise fon toplama açısından mevduat bankaları ile benzer fonksiyona sahiptir. Çünkü her iki banka türü de genel olarak, tasarruf toplama ve kanunlar çerçevesinde diğer bankacılık faaliyetlerinde bulunma yetkisine sahiptirler.

Katılım bankaları, faizsizlik prensiplerine göre çalışan, bu prensiplere uygun her türlü bankacılık faaliyetlerini gerçekleştiren, kar ve zarara katılma esasına göre fon toplayıp, ticaret ortaklık ve finansal kiralama yöntemleriyle fon kullandıran bankacılık modelidir. Bu kurumların adlarındaki “katılım” kavramı, yerine getirdikleri bankacılık türünün kara ve zarara katılma prensibine dayalı bir bankacılık olduğunu ifade etmektedir¹⁹.

¹⁷ Tolon, Metehan. “Ticari Bankalarda Pazarlama Stratejilerinin Uygulanması ve Türkiye’deki Ticari Bankalar Üzerine Bir Alan Çalışması”, **Verimlilik Dergisi**, 2004/4, s.63.

¹⁸ Akgüç, Öztin, 100 Soruda Türkiye’de Bankacılık, (Gen. 2.Baskı), Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987, s.7.

¹⁹ <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Brosur/İlk sayfa Katılım Bankacılığı>, s. 2.

1.2.3.1. Tasarruf Bankalarının Yerine Getirdikleri Faaliyet ve Hizmetler

Günümüzde tasarruf bankaları, temel bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra, hemen her türlü finansal hizmeti de yerine getirmektedirler. Bu nedenle, bu kurumlar “büyük finans mağazaları” olarak da adlandırılırlar. Bankaların yerine getirdikleri faaliyet ve hizmetler şu şekilde sıralanabilir²⁰.

- ✓ Tasarrufları mevduat ya da diğer isimler altında toplama ve muhafaza,
- ✓ Ödünç verme, kredilendirme,
- ✓ Kefaletler ve garantiler (gayri nakdi krediler) verme,
- ✓ Finansal kiralama hizmeti verme,
- ✓ Para havale hizmetleri,
- ✓ Ödeme araçları çıkarma ve yönetme,
- ✓ Kendi ya da müşterileri hesabına finansal varlık ticareti,
- ✓ Şirketlerin menkul kıymet ihracına aracılık,
- ✓ Repo ve ters repo işlemleri,
- ✓ Portföy yönetimi,
- ✓ Para komisyonculuğu,
- ✓ Güvenilir kişi hizmeti,
- ✓ Kredi bilgilendirme (istihbarat) hizmetleri,
- ✓ Tahsil ve ödeme hizmetleri,
- ✓ Sigorta acenteliği dâhil olmak üzere acentelik, bireysel emeklilik hizmetleri,
- ✓ Danışmanlık hizmetleri,

Bankalar, yukarıda sıralanan hemen her türlü hizmeti yerine getirseler de, birçok bankanın temel faaliyeti hâlihazırda ortaya çıkış nedenlerine dayalıdır. Ayrıca, sıralanan faaliyetlerden faiz esasına dayalı olanlar doğal olarak, sadece mevduat bankaları tarafından yerine getirilmektedir.

²⁰ Akgüç, Öztin, Ticaret Bankalarının Yönetimi, (1. Basım), Arayış yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 4-6; Conaghan, Daniel, Dan Smith, Para Kitabı, (1. Baskı), NTV Yayını, Çin, 2014, s. 74:

1.2.3.2. Tasarruf Bankalarının Ekonomideki Fonksiyonları

Tasarruf bankaları, hemen bütün dünya ülkelerde dar veya geniş kapsamda faaliyet alanı bulmuştur. Genel olarak, Bankaların ve özellikle mevduat bankalarının günümüzdeki başlıca fonksiyonları aşağıdaki gibi özetlenebilir²¹.

i) *Fon aktarımına Aracılık*; Bankaların temel fonksiyonudur. Bankalar, ellerinde fon fazlası olan kişi ve kuruluşlarla, çeşitli ihtiyaç ve istekleri için ek kaynaklara ihtiyaç duyan kişi ve kuruluşlar arasında aracılık yaparlar. Diğer deyişle, fon fazlası bulunan kişi ve kuruluşlarla, fon ihtiyacı duyan kişi ve kuruluşlar arasından bir köprü görevi görürler.

ii) *Kaynaklara akıcılık sağlama*; Bankacılık sistemi, ulusal hatta uluslararası düzeyde kaynaklara akıcılık sağlar. Daha açık deyişle, bir coğrafi bölgede toplanan fonlar sadece o bölge içerisinde kullanılmaz. Fon fazlası olan fon fazlası bulunan yörelerden fon açığı olan yörelere kaynak aktarmak yoluyla fonlara akıcılık sağlarlar.

iii) *Fonları hareketlendirme*; Bankalar, ekonomide başıboş dolaşan yastık altı yatırımlarını, yani sadece kişilerin zenginleşmesine hizmet edecek ve dolayısıyla ekonomiye doğrudan fayda sağlamayacak fonları finansal sistem içerisine çekerek mobilize etmektedirler.

iv) *Kaynak kullanımını iyileştirme*; Bankalar, yeni bir değer, yeni bir servet yaratmamakla beraber; topladıkları fonları verimli alanlara, toplumsal ve kültürel açıdan öncelikli sektörlerle aktararak ekonomide kaynak kullanımını etkilerler. Bu yolla da ekonomik kalkınmaya katkıda bulunurlar. Bankalar, kaynakların uygun kullanılmasını sağladıkları süre ve ölçüde ekonomik gelişmeyi hızlandırmaktadırlar.

v) *Kısa vadeli fonları, büyük ölçekli uzun vadeli fonlar haline dönüştürmek*; Bankalar, bireyler açısından kısa süreli ve göreceli olarak küçük fonları toplayarak, bunları ekonomide uzun süreli büyük ölçekli fonlar haline dönüştürmekte, ekonomik yatırımların finansmanı için imkân sağlamaktadır. Bankalar, vade dönüşümünü gerçekleştirerek, elde ettikleri kısa süreli fonları daha uzun süreli fonlara dönüştürdükleri gibi, ölçek dönüşümü yaparak küçük ölçekli birikimleri büyük ölçekli kredilere dönüştürebilmektedirler.

²¹ Akgüç, Öztin, Ticaret Bankalarının Yönetimi, s. 2-4; 100 Soruda Bankacılık, s. 1-6.

vi) *Kaydi para (banka parası) oluşturma*; Kaydi para, maddi varlığı olmayan, yalnızca bankaların müşteri hesaplarına borç veya alacak kaydı düşülmek suretiyle oluşturulan bir değişim, bir ödeme aracıdır. Bankaların üzerine çek çekilebilmesi, çeklerin bir ödeme aracı olarak kullanılması, bankalardaki paraların bir hesaptan diğer bir hesaba kolaylıkla aktarılması, bankaların kaydi para veya banka parası oluşturmalarına imkân vermektedir. Kaydi paranın oluşumu için önceden bankaya para yatırılması da zorunlu değildir. Bankaların müşterilerine kredi açması ve bu kredi limitleri içerisinde çek çekme hakkı tanınması ve/veya kredi kartı uygulaması ile de kaydi para oluşturulabilmektedir.

vii) *Para politikasının etkinliğini artırma*; Bir ekonomide etkili bir para politikasının izlenebilmesi, gelişmiş bir bankacılık sisteminin varlığını gerekli kılmaktadır. Merkez bankalarının para politikasına ilişkin olarak kullandıkları hemen bütün araçlar (karşılık oranlarının belirlenmesi, açık piyasa işlemleri, avans ve reeskont hadlerinin belirlenmesi kredi kontrolü, kredi tavanları saptanması gibi), ancak gelişmiş bir bankacılık sisteminin varlığı şartıyla ekonomi üzerinde etkili olmaktadır.

viii) *Uluslararası ticareti geliştirme*; Bankacılık sistemi geliştirdiği, uyguladığı çeşitli ödeme ve kredilendirme metotları ile uluslar arası ticarete katkıda bulunmaktadır.

ix) *Gelir ve servet dağılımını etkileme*; Bankacılık sistemi izlediği kredilendirme politikası ile ekonomide gelir ve servet dağılımını etkileyebilmektedir. Doğal olarak, kredilendirilen kesimler servetlerini artırma imkânı elde ederken, kredi kullanımı kısıtlanan kesimler bu tür bir imkândan mahrum kalmaktadırlar.

1.3.Faiz Esaslı (Geleneksel) Bankacılık ve Faizsiz Bankacılık

Bankaların faiz esaslı ve faizsiz banka biçimindeki ayrımı, yakın geçmişte ortaya çıkan bir kriter olarak, banka faaliyetlerinde faiz kullanımını esas alır. Buna göre bankalar ve faaliyetleri, “faiz esaslı bankacılık ya da geleneksel bankacılık” ve “faizsiz bankacılık” ya da İslami bankacılık” biçiminde iki temel ayrıma tabi tutulmaktadır. Banka faaliyetleri geleneksel olarak faiz temeline dayalıdır ve bankalar belirli bir faiz oranı karşılığında kendilerinin kullanımına bırakılan paraları, daha yüksek bir faiz karşılığında başkalarının kullanımına sunarak faaliyetlerini sürdürürler.

Bankaların geleneksel faaliyetlerinin faize dayalı olması ve İslam dininin faize dayalı faaliyetleri yasaklaması, İslam coğrafyasında bu tür kurumların faaliyetlerini engellemiştir. Ancak, 1970’li yıllardan itibaren faaliyetlerinde faizi araç olarak kullanmayan ve bu nedenle İslam bankaları veya İslam bankacılığı olarak da adlandırılan bankacılık türü faaliyete geçip, hemen bütün dünyada yaygınlaşmıştır.

Bu bağlamda faizsiz bankacılık uygulaması sadece tasarruf bankacılığı ile sınırlı olmayıp, hemen bütün banka türlerini kapsamaktadır. Örneğin, İslam kalkınma Bankası, hem uzmanlık bankalarının hem de faizsiz bankacılığının bir türüdür.

1.3.1. Faiz Esaslı Bankacılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Banka faaliyetleri eski çağlara kadar uzanmakta ve ilk bankacılık örneklerinin Sümerler’de Babil İmparatorluğu’nda ve Eski Mısır’da görüldüğü iddia edilmektedir. İlk banka kuruluşları, insanların mallarını emniyete almak için tapınakların dokunulmazlığı ve din adamlarının güvenilirliğinden yararlanmışlardır. Böylece ilk bankaların tapınak bankacılığı şeklinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Zamanla, tapınaklara emanet edilen malların rahiplerce başkalarına emanet olarak verilmesiyle aracılık fonksiyonu da ortaya çıkmış ve bankacılık faaliyetleri şekillenmeye başlamıştır.

Banka kuruluşunun başlıca örneğini Sümerler’de M.Ö. 3.500 yıllarında kurulan “Maket”lerin oluşturduğu ve rahiplerinin de ilk borç verenler olduğu ifade edilmektedir. Başlangıçta fiziki (aynı) mal olarak verilen kredilerin yerini daha sonra parasal kredilerin aldığı kazı çalışmaları sonucunda belirlenmiştir. Kazılarda ortaya çıkan belgeler, mevduat kabulü ile ödünç verme işlemlerinin, maketlerin başlıca konuları oluşturduğu anlaşılmıştır.

Borç-alacak işlemleri rahip-bankacılar tarafından muhasebe düzeni içerisinde sürdürüldüğü anlaşılmıştır. Bu tür faaliyetlere ilişkin, borç tahsili, faiz oranları vb. konular, “Hammurabi Kanunları’nda” kapsamlı biçimde yer aldığı görülmüştür²².

Eski Mısır, Yunan ve Roma’da, tapınak bankaları ortaya çıkarak faaliyet yürütmüşlerdir. Eski Mısır’da tefeciliği ve bileşik faizi yasaklayan kanunlar getirilmiştir. Buna karşılık, eski Yunan’da ticaretin gelişmesi ve halkın zenginleşmesi ile birlikte, banka-

²²Parasız, İlker, Türkiye’de ve Dünyada Bankacılık, (1. Baskı) Ezgi Yay., Bursa, 2011, s. 19.

tapınak kuruluşların yanı sıra, “Trapezitai” olarak adlandırılan bankerler ortaya çıkmıştır. Faize sınırlama getirilmemesi ve faizlerin yüksek seyretmesi ise bağımsız site ve devletlerin belli başlı şehirlerde devlet bankaları kurmalarına yol açmıştır. Roma İmparatorluğu’nda da “Argentari” adı verilen özel bankalar ile para değıştircilerin bu alandaki hâkimiyetlerine rastlanmıştır.²³.

Ortaçağ’da kredi ve faizin kilise tarafından yasaklanması ve bu dönemde görülen sürekli savaşlar ve siyasi çalkantılar Avrupa’da ekonomik faaliyetler ve bankacılığın gelişmesi sınırlanmıştır. Ancak, İstanbul’un fethinden sonra başlayan, Rönesans hareketleri, yeni kıtaların keşfi, ticaretin genişlemesi vb. gelişmeler, Avrupa’da Kilise Hukuku’nun yerini Roma Hukuku’nun bırakmasına ve faize bakışın değışmesine yol açmış²⁴, o zamana kadar yasak olan faizin kabul edilmeye başlanması da bankacılığın gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Avrupa’da paraların çeşitliliği ve ayarlarının bozukluğu değeri tespitinde problemler ortaya çıkarmıştır. Bu tür problemlerin çözüm isteği ise sabit değeri ve nitelik taşıyan “Amsterdam Bankası”nın ürünü “ Banka Florini” ile “Hamburg Bankası”nın ürünü “ Banka Mark”ını ortaya çıkarmıştır. Aynı dönemde, Venedik bankası kurulmuş, bu Banka, çek ve banknot kullanımına yol açan “Contadi di Banka Sistemi”ni geliştirmiştir. İngiltere’de Londra Kulesi’nde muhafaza edilen altın külçelerine Kral’ın el koyması, tüccarların devlete güvenini sarsmış ve altınların emanet edildiği kişilerden belge alınmaya başlanmıştır. Elleri atıl duran altınları değerdendirmek amacıyla ve bu altınlara dayalı olarak, borç isteyenlere kendi adlarını taşıyan ‘Goldsmith notes’ senetlerini vermeye başlamışlardır. Bu belgelerin alış veriş işlemlerinde kabul edilmeye başlanması ve yaygınlaşması ile Avrupa’da ilk banknot sistemi oluşmuştur²⁵.

Günümüzdeki bankacılık uygulamalarına yol açan gelişmelerin temeli II. Dünya Savaşı sonrası 44 ülke tarafından Temmuz 1944 tarihinde ABD’nin Bretton Woods kasabasında imzalanarak yürürlüğe konulan anlaşmaya kadar uzanmaktadır.

²³ Tarlan, Selim. **Tarihte Bankacılık**, Maliye ve Gümrük Bakanlığı A&P Koordinasyon Kurulu Yayını, Ankara, 1986, s. 7-8.

²⁴ Urgancı, Hikmet. Para ve Banka, Önder Mat. Yay., Adana, 1982, s. 49

²⁵ Parasız, İlker, Modern Bankacılık, (2. Baskı), Ezgi yay, Bursa, 2007, s.18-19

Bu anlaşmayla oluşan “Bretton Woods Sistemi”, öncelikle, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (IBDR) gibi uluslararası kuruluşları ortaya çıkarmıştır. IMF, ödemeler dengesi açığı olan ülkelerin kısa vadeli finansman açığını karşılamak amacıyla kurulmuş; Dünya Bankası ise Avrupa'nın yeniden inşası ve kalkınması için gerekli olan uzun vadeli finansmanı sağlamak amacıyla kurulmuştur.

Bretton Woods Anlaşması, aynı zamanda, uluslar arası ticaretin geliştirilmesi kapsamında, ABD parası Dolar(\$)'ın altına dayalı banknot emisyonunu, açık ifadeyle, ABD Dolar'ının 1 Ons altına, diğer ülkelerin para birimlerinin de buna oranlanarak belirlenmesine dayandırılmıştır. Böylece, Bretton Woods sistemi kapsamında sabit kur uygulamasına geçilmiştir. Ancak, zaman içerisinde ortaya çıkan krizler nedeniyle sistem uzun vadeli olamamış, 1972 yılında ABD tarafından Dolar'ın altına çevrilebilirliği uygulamadan kaldırılmış ve Bretton Woods sistemi çökmüştür. Sabit kur sisteminin yerini de “esnek kur sistemi” almıştır. Bu sistemin uygulanması da döviz kurlarında ve faiz oranlarında sürekli dalgalanmalara ve işletmelerin sürekli olarak kur riski ile karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur.

1980 ve 1990'lı yıllarda, finansal piyasalarda serbestleşme ve küreselleşme hareketleri, bilgisayar teknolojileri ile internetin yaygınlaşması bankacılık sektöründe birçok değişim ve yenilik gerçekleşmiş ve yeni ürünler ile yeni finansman tekniklerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, bankacılık faaliyetleri yeni boyutlar kazanmıştır. Bu kapsamda, bankaların fon kaynak ve kullanım faaliyetlerinde köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Diğer deyişle, bir taraftan bankalar için yeni kazanç fırsatları ortaya çıkarken, diğer taraftan bankaların mevcut riskleri boyut değiştirmiş ve mevcut risklerine yeni risk türleri eklenmiştir. Bu durumda, bankalar risk yönetim araçları olarak bilinen Forward, Future, Opsiyon ile Swap sözleşmelerinin her iki tarafında da yoğun biçimde yer almışlardır.

Sonuç itibariyle, bu gelişmeler sürecinde bankacılık sektörü, büyük ölçüde uluslar arası boyut kazanmış, yoğun rekabetin yaşandığı, bireysel bankacılık hizmetlerinin ve elektronik para ve elektronik bankacılık hizmetlerinin önem kazandığı bir döneme girmiştir. Ancak asıl önemlisi, yakın geçmiş olarak 1900'lü yılların sonları ile 2000'li yılların başları finansal krizlerin ortaya çıktığı ve dünya çapında yaygınlaşma gösterdiği bir dönem olmuştur ki bu krizlerin etkileri hâlihazırda devam etmektedir.

Mal ve hizmet faaliyetleri yürüten birçok ticari şirketten farklı olarak, bankaların varlıkları büyük oranda kredi biçimindeki kendilerine olan borçlardan meydana gelmektedir. Yükümlülükleri ise büyük ölçüde, kendilerine tasarruflarını emanet eden mevduat sahiplerine olan borçlarıdır. Bu temel faaliyetlerini uluslar arası düzeyde yaygınlaştıran ve günümüzde devasa kurumlar haline gelerek bütün dünya çapında etkili finansal krizlerin ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında önemli role sahip olmuşlardır.

Bu Aşağıda, 2013 yılı itibariyle dünya çapında en büyük varlığa 10 büyük banka ülkeleriyle birlikte tablo halinde sunulmuştur.

Tablo: 1.1: 2015 Yılı itibariyle Dünyadaki en Büyük 10 Banka Sıralaması

Sıralama	Ülke	Banka Adı	AnaSer. (Milyon \$)
1 (1)	Çin	ICBC	248.608
2 (2)	Çin	China Construction Bank	202.119
3(3)	ABD	JP Morgan	186.623
4 (7)	Çin	Bank of China	184.231
5 (4)	ABD	Bank of America	168.973
6 (9)	Çin	Agricultural Bank of China	167.699
7 (6)	ABD	Citigroup	166.519
8 (8)	ABD	Wells Fargo & Co	154.666
9 (5)	İngiltere	HSCB Holdings	152.739
10 (10)	Japonya	Mitsubishi UFJ	117.645

(*) Parantez içindeki rakamlar, bir önceki yılın (2014) sıralamasını göstermektedir.

Kaynak: thebanker.com Erişim, 02.12.2015

Tablo 1.1'in incelenmesinden anlaşılabacağı üzere, dünyanın en büyük bankaları, ekonomik açıdan en büyük olmalarının yanı sıra, bankacılık modelleri de en gelişmiş olan ülkelerde mevcut olduğu görülmektedir.

Tabloya göre, 2015 yılı itibariyle dünyanın en büyük banka sıralamasında öncelikle Çin, onu takiben de ABD gelmektedir. Bu iki ülke dışında İngiltere ile Japonya da birer banka ile dünyanın en büyük 10 bankasına sahip ülkeler arasındadır. Dünyanın en büyük ilk iki bankası ile dördüncü ve altıncı sıradaki bankaların da yine aynı ülke merkezli olmasıyla birlikte, ilk 10 büyük bankadan dördünün Çin'e ait olduğu anlaşılmaktadır. Dünyanın en büyük üçüncü, beşinci, yedinci ve sekizinci sıradaki bankaları da ABD'ye ait gözükmektedir. Buna göre Çin ve ABD, dörder banka ile en büyük 10 bankadan sekizine sahip bulunmaktadırlar.

Ayrıca, büyüklük sıralamasında, ilk üç sıranın bir önceki yıla göre değişmediği, Çin'de bulunan ancak, ilk 10'un daha alt sıralarında bulunan iki bankasının atılım yaparak yedincilikten dördüncülüğe ve dokuzunculuktan da altıncılığa yükseldiği anlaşılmaktadır. Sıralamadaki önemli bir düşmenin İngiltere'ye ait olan HSCB açısından gerçekleştiği yine tablonun incelenmesi ile görülmektedir.

1.3.2. Faizsiz Bankacılığın Ortaya Çıkışı ve Tarihi Gelişimi

İslam coğrafyasında bankacılığın rağbet gördüğü ilk dönem “Abbassiler Dönemi” olmuştur²⁶. İslam coğrafyasının hâkim gücü Selçuklular ve devamı olan Osmanlılar dönemlerinde ise finans ve bankacılık faaliyetleri önemli bir gelişme göstermemiştir. Osmanlı devleti, Siyasi ve sosyal sebeplerle aşırı servet birikimini kaygıyla karşılamış, birlik için tehlike oluşturacak zenginleşmelere ve siyasi güce dönüşebilecek iktisadi güçlenmelere imkân tanımamıştır²⁷. Böylece, Kapitalizmde sanayileşmenin aracı sayılan servet birikimi Osmanlı'da engellenmeye çalışılmıştır. Osmanlı topraklarında Avrupa'daki gibi büyük ölçekli şirketlerin ve finansal kurumların ortaya çıkmaması bu engellemenin bir sonucu olarak görülebilmektedir. Ancak asıl nedenin, Osmanlı'nın Batı Avrupa'da gerçekleşen sanayi devrimine ayak uyduramaması, esnaf ve sanatkara dayalı kapalı bir ekonomik sisteme sahip olması gösterilmektedir²⁸.

²⁶ Akın, Cihangir, Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma, (1. Baskı), Kayıhan Yayınları, İstanbul 1986, s.110.

²⁷ Akgündüz A. ve S. Öztürk, Bilinmeyen Osmanlı, OSAV Yayınları, İstanbul, 1999, s. 479.

²⁸ Takan, Mehmet, Acar Boyacıoğlu, Melek, Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem, (İlaveli 3. Basım), Nobel Yayınları, Ankara, 20101, s. 4.

Servet birikiminin engellenmesine ilişkin uygulamaların esasında, İslamiyet kaynaklı olduğu söylenebilir. Çünkü İslamiyet ekonomik gücün, servet ile gelirin belirli ellerde toplanmasını ve kişilerin sınırsız mülk edinmelerini yasaklamaktadır. Zengin sayılanların, bu imkânlarını zekât, sadaka vb. mekanizmalarla ihtiyaç sahipleri ile paylaşımlarını teşvik etmektedir. Bu anlayışın benimsendiği Selçuklu ve Osmanlı toplumlarında, gönüllü vakıf ve sandıklar başta olmak üzere, diğer farklı kurumlarla ihtiyaç sahiplerinin zaruri ihtiyaçlarının yanı sıra, para ve kredi ihtiyaçları da karşılanmıştır. Böylece, üst düzeyde ortaya çıkan toplumsal dayanışma ve yardımlaşma faizle borç verme esasına dayalı bankacılık sistemlerine olan ihtiyacı büyük ölçüde engellemiştir.

Osmanlı'da ilk bankerlik faaliyetlerine, İstanbul'un Galata semtinde yerleşik olmaları nedeniyle, "Galata bankerleri" olarak adlandırılan Levantenler tarafından başlanmış ve sarraflık mesleği uzun süre bu kesimde kalmıştır. Ayrıca, Rumlar, Ermeniler ve Museviler de sarraflık mesleğini yürütmüşlerdir. Sarraflar, İslam toplumlarında havale, çek ve kredi gibi işlemleri yoğun biçimde yerine getirmişlerdir²⁹. İslam coğrafyasında yaygın olmayan bankacılık faaliyetlerinin temelini de bu sarrafların oluşturduğu söylenmektedir.

Günümüze doğru gelindiğinde, kapitalist batı toplumlarının önemli bir unsuru olan bankalar, kredi kullandırma ve finansman alanındaki diğer hizmetleriyle batı ülkelerinin ekonomik büyümelerine önemli katkı sağlamışlardır. Ancak, bu bankaların faaliyetlerinde temel araç olarak kullandıkları faizi İslam dinin yasaklamış olması, İslam coğrafyasında bu kurumların etkin olmalarına ve faaliyet yürütmelerine büyük ölçüde engel olmuştur. Ayrıca, bu tür kurumların alternatiflerinin bulunmaması da hane halkı tasarruflarının ekonomiye doğrudan fayda sağlamayan alanlara yönelerek bir anlamda atıl kalmasına neden olmuştur. Böylece, hane halkı tasarruflarının reel yatırımlara kaynak olması engellenmiş, ülke ekonomilerinin büyümesini sağlayacak yatırımlar için gerekli kaynakların ülke dışından borçlanma yoluyla sağlanması gereği ortaya çıkmıştır. Bu da birçok İslam ülkesinin siyasi ve ekonomik açıdan dışa bağımlı hale gelmesine yol açmıştır.

Ayrıca II Dünya Savaşı sonrasında iki kutuba bölünen dünya ülkelerine alternatif olarak bazı İslam ülkeleri de ekonomik kalkınma ve refah arayışı içerisinde, "Üçüncü

²⁹ Özsoy, İsmail, Özel Finans Kurumları, Asya Finans Yayını, İstanbul, 1997, s. 93.

Ekonomi” oluşturmaya denemişlerdir³⁰. Bu sistem, servetin ölçsüz biçimde yığılmasına karşı oluşuyla kapitalizmden, üretim araçlarının sahipliği de dahil olmak üzere mülkiyet hakkını savunması yönüyle de sosyalizmden ayrılmıştır³¹.

Bankaların, Batı ülkelerinin ekonomik büyümelerine önemli katkı sağlamış olması, İslam coğrafyasında, 20. Yüzyıl başlarından itibaren İslam ekonomisi ve faizsiz bankacılık konularında ilmi araştırmaların yapılmasına yol açmıştır. Böylece, faizsiz bankacılığın teorik çalışmaları 1940’larda başlamış, modelin uygulamasına ise 1970’li yıllarda İslam coğrafyasında geçilmiştir. İlk faizsiz banka kurma teşebbüsü 1940’ların ortasında Malezya’da ve 1950’li yıllarda ise Pakistan’da görülmüş, ancak bu teşebbüsler başarısız olmuştur. Hint İslam Cemiyeti 1969’da faizsiz borç veren bir sistem kurmuş ve 1981’e kadar 300.000’den fazla insan bu servisleri kullanmıştır.

Ahmed Neccar tarafından 1963-66 tarihleri arasında Mısır’ın Mit Ghamr kasabasında kurulan tasarruf sandığı kendine özgü olmanın yanı sıra, faizsiz ilk alternatif banka denemesi olarak tarihe geçmiştir³². Almanya’nın kuruluşunda destek verdiği, ancak, Mısır hükümeti ve politik atmosferindeki farklı cereyanların etkisi ve Almanya’nın faizsiz bankacılığa karşı olması nedeniyle, bankanın faaliyetleri kısa süre içerisinde sona ermiştir. Banka, 1967 yılında faiz esaslı çalışan Mısır Merkez Bankası’nın kontrolüne geçmiştir.

Mit Ghamr Tasarruf Bankası tecrübesi, İslami bankacılık hareketinde istikrarlı bir ilerleme sağlamıştır. 1972’de Mısır’da Nasser Social Bank, 1975’te Dubai’de Dubai Islamic Bank, 1977’de Mısır’da ve Sudan’da Faisal Islamic Bank’in kurulmasıyla önemli bir boyut kazanmıştır³³. Sudan’da bankacılık sistemi İslami prensiplere göre yeniden şekillenirken İran ve Pakistan’da da bankacılık sistemi İslami kurallara uydurulmuştur³⁴. Pakistan’da ve Ortadoğu’da bu gelişmeler yaşanırken, 1983 yılında “Bank Islam Malaysia Berhad’ın” kuruluşu, Malezya finans sisteminde yeni bir başlangıç olarak kayda geçmiştir.

³⁰ Endo, Shigeru, “Non-Interest Financing and the Islamic Economies”, Islam and Development in Asia, Institute of Islamic Understanding, Kuala Lumpur, 1998, s. 51.

³¹ Traute Wohlers-Scharf, Arab and Islamic Banks: New Business Partners for Developing country, Developing Center for OECD, yayini 1983, s.74

³² Karaman, İslama göre Banka ve Sigorta, s.26.

³³ Ahmet Al-Ashker, “Egypt: An Evaluation of the Major Islamic Banks” Islamic Financial Markets, London, 1990, s.61

³⁴ Loqman, Muhammad. “Islamic Banking and Business Laws Vis-à-vis Economic Development”, Islam and Development in Asia, Institute of Islamic Understanding, Kuala Lumpur, 1998, s.15.

Banka, Malezya hükümeti tarafından yasalaştırılan İslami Bankacılık Kanunu ile Malezya Merkez Bankası (Bank Negara Malaysia) denetimine tabi tutularak kurulmuştur.

Bu arada Müslüman ülkeler arasında yüksek nüfusa sahip Bangladeş'te hükümet, 1974'te ekonomisini İslami kurallara göre düzenlemek üzere İslam Kalkınma Bankası'yla bir protokol imzalamıştır. 1983 tarihinde kurulan ve Güney Asya'da türünün ilk örneği Bangladeş İslam Bankası, bütün bankacılık ve yatırım faaliyetlerini faizsiz kâr/zarar paylaşımı esasına bağlı olarak yürütmeye başlamıştır. Bu ülkede ikinci faizsiz banka olarak Al-Baraka Bank Bangladesh de 1987 yılında, ilerleyen yıllarda 1995'te Social Investment Bank ve Al-Arafa Islamic Bank faaliyete geçmiştir.

İslam coğrafyası dışında da Batılı banka grupları 1980'li yıllardan itibaren faizsiz bankacılık hizmeti sunan birimler açmaya başlamışlardır. 1981 yılında Londra'da kurulan "Citi Islamic Investment Bank" buna ilk örnektir. Ayrıca, Alman sermayeli yatırım bankası "Dresdner Kleinwort Benson", Avustralya ve Yeni Zelanda Bankacılık Grubu (The Australia and New Zeland Banking Group), Alman ABN Amro ve Amerikan Goldman Sachs faizsiz bankacılık faaliyeti yürüten bankalara örnek olarak gösterilebilir³⁵.

1.3.3. Faiz Esaslı ve Faizsiz Bankacılık Arasındaki Farklılıklar

Faiz, bankaları birbirinden ayırt etmede başlıca faktör olmakla beraber tek faktör değildir. Ancak, baskınlığı nedeniyle tek sebep gibi algılanır. Hâlbuki İslami bankaların kuruluşlarındaki temel saik, İslam dininin uygun gördüğü yollardan faaliyet yürütülmesidir. Dolayısıyla, bu bankaların faizsizlik prensibine ek olarak uymaları gereken başka kaideler de bulunmaktadır. Örneğin, İslam dininin yasakladığı içki, kumar vb. faaliyet yürüten şirketlerle ortaklık kurulmaması veya işbirliğine gidilmemesi gereklidir. Geleneksel bankaların faizin yanı sıra, bu tür dini yasaklara da kayıtsızlıkları, İslami kurallara bağlı finansal kurumların ortaya çıkışında etkili olmuştur. Geleneksel bankacılıkla, faizsiz bankalar şu açılardan birbirlerinden ayrılırlar³⁶.

³⁵ Moore, Philip. Islamic Finance – A Partnership for Growth, Euromoney Publications, London, s. 49-55.

³⁶ Mudzaffar Abu Bakar, Bank Islam, Malaysia, Berhad, 2010, s.12

1.3.3.1. Çalışma Açısından Farklılıklar

Geleneksel bankaların fonksiyonları ve çalışma modelleri ise tamamen insanlar tarafından oluşturulmuş esaslara dayanır. Faizsiz bankacılık ise İslam şeriatını esas alır. Bu nedenle bütün ticari işlemler, iş anlayışı, ürün özellikleri ve sorumluluklar Şeriat hukukuna dayanır. Buna göre faizsiz bankacılığın başlıca prensipleri olarak şunlar sıralanabilir.

- ✓ Faize dayalı ticari işlemlerin olmaması,
- ✓ Baskı (zulüm) içeren ekonomik faaliyetlerden kaçınılması,
- ✓ Spekülasyon (kandırma) içeren ekonomik faaliyetlerden kaçınılması,
- ✓ İslami değerlerle çelişen (haram) mal ve hizmetlerin üretiminin engellenmesidir.

1.3.3.2. Amaç açısından farklılıklar

Geleneksel bankalar gibi Faizsiz Bankalar da kar amaçlı kuruluşlardır. Amaçları kar etmektir. Ancak faizle esaslı çalışmalarına ya da İslam'ın yasakladığı herhangi bir iş ya da ticarete girmeleri yasaktır. Bu bankalar karı artırmayı amaçlar ancak Şeriat sınırlamalarına tabidirler. Bunun aksine geleneksel bankaların temel amacı karı artırıp makul bir likidite seviyesine tabi olmaktır. Geleneksel bankalar sadece kredilerle çalışma eğilimi gösterir ve hiçbir sınırlama olmaksızın karı artırmayı amaçlar.

1.3.3.3. Banka ve müşteri arasındaki ilişki açısından farklılıklar

Faizsiz bankacılık banka ile müşteri arasında ortaklık, kar ve risk paylaşımı ve değer katma anlayışını benimser. Bu unsurlar iyi bir şekilde harmanlanıp uygulandığında her iş kolunda mutlaka bir kazan-kazan durumu ortaya çıkacaktır.

Geleneksel bir bankanın müşterileriyle ilişkisi borç alacak ilişkisidir. Esas itibariyle, bir tarafta mevduat sahibi ve banka, diğer tarafta da borçlular ve bankanın olduğu bir ilişkiye dayanır. Faiz, paranın fırsat maliyetini yansıtan kredi fiyatı olarak kabul edilir.

Geleneksel banka kredi ya da borç sözleşmelerinde daha baskın olan taraftır. Ancak faizsiz bankacılıkta, banka ve müşteri sözleşme hazırlamada eşit güce sahiptir.

1.3.3.4. Ticari işlemler açısından farklılıklar

Faizsiz bankacılık işlemleri ağırlıklı olarak alım/satım ya da takas sözleşmelerine, faiz esaslı bankacılık ise kredi sözleşmesine dayanır. Kuran-ı Kerim'in temel alınması, faizsiz finansın en önemli özelliklerinden birini oluşturarak, varlığa dayalı finansın temel almasını ve sözleşmede dayanak varlıkların önemini ortaya koymasını sağlamıştır. Faizsiz bankacılık, müşterinin yalnızca Şeriatın izin verdiği mal ve hizmeti satın almasını sağlar. Murabaha ve kiralama gibi faizsiz bir sözleşmede dayanak varlıklar satış ya da kiralama anında satıcı, malların fiili ya da kanuni zilyetliğini bulundurmalı ve mallar Şeriatın müsaade etmediği amaçlar için kullanılmamalıdır.

Geleneksel bankacılıkta banka müşteriye faizli borç verilir. Müşteri bu krediyi kendi ihtiyaçları için kullanır. Kredinin kullanımı, kar amacıyla kullanılabileceğinden, Bu amaçlar toplumsal açıdan etik olmayan faaliyetleri de içerebilir.

İslam hukuku bütün ihtimalleri göz önünde tutarak, verilecek ya da alınacak bir borcun faizsiz olması gerektiğini kabul eder. Böylece borç veren, borç alandan fayda sağlamamış olur. Para, faiz karşılığı verildiğinde çoğu zaman adaletsizliğe yol açmaktadır. İslam'da finansal işlemlerin bir diğer esası risk olmadan kazanç olmaması gereğidir. Bu esas hem işgücü hem de sermaye için uygulanabilir. Kullanılmadığı sürece işgücü için ödeme yapılmadığı gibi, iş riski içinde bulunmayan sermaye için kazanç yoktur.

1.3.3.5. Kar açısından farklılıklar

Geleneksel sistemde faizler geri ödeme garantisi ve sabit bir geri ödeme yüzdesiyle verilir. Ancak faizsiz sistemde, kar elde edildiğinde yatırımcılar sabit bir yüzdeyle bu karı paylaşırlar. Bu da iki uygulamanın paylaşılmasının elde edilen kara göre değişeceği anlamına gelir. Bankalar yalnızca işlemin bir tarafı olduğu faaliyetten elden edilen karı alır ve zarar durumunda girişimci maddi açıdan zarara uğramaz. Ancak bu süreçteki faaliyetlerinin getireceği kazançtan mahrum kalır.

Tablo: 1.2: Faiz Esaslı bankacılık ve Faizsiz bankacılık arasındaki farklar

Faiz Esaslı Banka	Faizsiz banka
Fonksiyonları ve çalışma modelleri tamamen beşeri esaslara dayanır.	Fonksiyonları ve çalışma modelleri Şeriat esaslarına dayanır.
Yatırımcıya önceden belirlenmiş faiz oranı teminatı verilir.	Yatırımcı ile fonu kullanan (girişimci) arasında risk paylaşımını teşvik eder.
Hiçbir sınırlama olmaksızın karı artırmayı hedefler.	Karın artırılması Şeriat sınırlamasına tabidir.
Zekat ile ilgilenmez.	Zekat toplama merkezi olmaları, bankaların hizmet odaklı fonksiyonlarından biridir ve bankalar aynı zamanda Zekatlarını öderler.
Borç verme ve bu borcu bileşik faizle geri alma temel fonksiyonlarıdır.	Ortaklık faaliyetine katılım temel fonksiyonlarıdır. Bu nedenle müşteri faaliyetlerinin bilinmesi gerekir.
Borçlarını ödemeyenlerden ya da vadesinde ödemeyenlerden ilave para (para cezası ve bileşik faiz) talep edebilir.	Borçlarını ödemeyenlerden ek bir para alma şartı yoktur. Yalnızca bir miktar tazminat vardır. Bu tazminat hayır kuruluşuna verilir.
Bankanın faize sahip olması önemlidir. Özkaynak ile büyümek için çaba sarfetmez.	Kamu yararına gereken önemi verir. Nihai amacı özkaynak ile büyümeyi sağlamaktır.
Sabit gelir nedeniyle, proje değerlendirmesi için uzmanlaşmaya önem verilmez.	Kar ve zarar paylaşıldığı için projelerin değerlendirmesine daha fazla önem verilir.
Müşterilerin kredibilitesine önem verir.	Projelerin uygulanabilirliğine önem verir.
Müşterilerle ilişki, borç- alacak ilişkisidir.	Müşterileriyle ilişki ortaklar, yatırımcı ve tacir, alıcı ve satıcıdan oluşur.
Mevduatlarının tamamına teminat vermek durumundadır.	Sadece Vedia esasındaki mevduatlara teminat verilir. Mudaraba sistemindeki müşteri zarar pozisyonunu paylaşmak zorundadır.
Fon kullandırmanın arkasında mal ve hizmetlerin olmaması para büyümesine, bu da enflasyona neden olur	Mal ve hizmetlerin olmasından dolayı para büyümesi olmaz ve enflasyon oluşmaz

1.4. İslami Finans Sisteminin Günümüzdeki Genel Görünümü

1970’li yıllarda başlayan İslami bankacılık uygulamaları İslam coğrafyasının yanı sıra, bu coğrafya dışında da uygulama alanı bulmuştur. Ancak bu alan, doğal olarak, sınırlı bir ölçeğe sahiptir. Bununla beraber, istikrarlı bir büyüme trendi ortaya koymuştur. 1998’de 40’a yakın ülkede İslami finansal kurum sayısı 150’yi aşmış³⁷, 2003 yılına gelindiğinde ise bu sayı 267’ye ulaşmıştır. Aradaki beş yıllık dönemde de %23,5’lik büyüme söz konusu olmuştur³⁸. Aşağıda tabloda ise 2012- 2014 yıllarına ait elde edilebilen güncel veriler tablo halinde sunulmuştur. Bu veriler İslami finansal sistemin ölçeği hakkında fikir edinmede yardımcı olacaktır.

Tablo 1.3: İslami Finansal Sistemin Ölçeğiyle İlgili Temel Veriler (2012-2014)

	Başlık	Değer
1	İslami finansal Kurumların Faaliyette bulunduğu ülke sayısı (2014)	75
2	Kayıtlı kurum sayısı (2014)	360
3	Geleneksel bankacılık ile birlikte faaliyet yürütenlerin sayısı (2014)	111
4	Ticari bankacılık faaliyeti yürüten kurum sayısı (2014)	198
5	Sigorta şirketi sayısı(2014)	90
6	İslami finansal kurumların aktif büyüklüğü (2014)	1,7 Trilyon\$
7	Dünya genelinde müşteri sayısı (2014)	38 Milyon Kişi
8	En büyük 20 faizsiz bankanın aktif büyüklüğü	21 Milyar \$
9	En büyük 20 geleneksel bankanın aktif büyüklüğü (2012)	75 Milyar \$
10	En büyük 20 faizsiz bankanın ortalama büyüme oranı (2008-2012)	% 15,8
11	En büyük 20 geleneksel bankanın ortalama büyüme oranı(2008-2012)	% 13,8
12	En büyük 20 İslami bankanın öz kaynak karlılığı	% 12,6
13	Aynı dönemde, faiz esaslı benzer bankaların öz kaynak karlılığı	%15,0

Kaynak: <http://islamicbanks.thebanker.com/index>, Erişim: 02.12.2015; 2013-2014 Dünya İslami Bankacılık Rekabet raporu, EY Yayıncılık; <http://www.tkbb.org.tr/arastirma-ve-yayinlar-tkbb-yayinlari-yillik-sektor-raporlari>, Erişim;07.12.2015,

³⁷Loqman, “Islamic Banking ...”, s. 16-17

³⁸ Uyan, Ufuk "Dünyada ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Uygulamaları" Marmara Üni. Bank ve Sig. Y, İstanbul, s. 416.

Tablo 1.3, genel olarak, İslami finansal sistemin küresel ölçekte belli bir yer edindiğini göstermektedir. Bu sistem pazar ağırlıklı olmaktan ziyade kurum ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Çünkü sistemin %80' lik kısmını faizsiz bankacılığın, yani kurumsal yapının oluşturduğu rapor edilmiştir. Ayrıca, faizsiz bankacılığın, global ticari bankacılık aktif büyüklüğünden %1'e yakın pay aldığı, ancak, bu payını önümüzdeki dönemde %3'ün üzerine çıkarması beklendiği ifade edilmektedir³⁹.

En büyük 20 Geleneksel (faiz esaslı) banka ile faizsiz bankaların performansı karşılaştırıldığında ise, faizsiz bankaların %12,6'lık öz sermaye karlılığına karşılık, benzer konumdaki faiz esaslı bankaların %15'lik öz sermaye karlılıkları bulunmaktadır⁴⁰. Bu oranlar, Faizsiz bankaların öz sermaye karlılığında faiz esaslı bankalara göre düşük performansa sahip olduklarını göstermektedir. Aynı şekilde ve doğal olarak, aktif büyüklük açısından geleneksel bankaların bariz üstünlüğü bulunmakta ve faizsiz banka aktiflerinin 3,5 kat fazla aktife sahip bulunmaktadırlar.

2009 yılı itibariyle faizsiz bankacılık faaliyeti yürüten en büyük 10 İslami banka sıralamasına giren kurumlar, ait oldukları ülkelerle birlikte aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1.4: Faizsiz Bankacılık Faaliyeti Yürüten En büyük Banka Sıralaması

Sıralama	Banka	Ülke	Varlık (Milyon \$)
1	Bank Melli Iran	İran	45.554.8
2	AL - Rajhi Bank	Suudi Arabistan	43.981.3
3	Bank Mellat	İran	39.781.2
4	Bank Saderat Iran	İran	39.319.3
5	Kuwait Finance House	Kuveyt	38.209.7
6	Bank Tejarat	İran	29.884.0
7	Bank Sapah	İran	23.625.1
8	Dubai Islamic Bank	BAE	23.153.5
9	Bank Maskan	İran	17.782.0
10	Bank Keshavarzi	İran	16.674.9

Kaynak: Asian Banker Research

³⁹ Katılım Bankaları 2014, TKBB Yayını, s.32.

⁴⁰ Dünya İslami Bankacılık Rekabet raporu, EY Yayıncılık, s. 22

Tablo 1.4’den görüldüğü üzere, faizsiz bankacılık faaliyeti yürüten en büyük 10 faizsiz bankanın faaliyette bulunduğu ülkeler arasında, İran, yedi banka ile açık üstünlüğe sahiptir. İran’ın yanı sıra, Suudi Arabistan, Kuveyt ve BAE’de birer banka ile tabloda yer almıştır.

Aşağıdaki tabloda ise, faizsiz finansal sistemin sahip olduğu 1,7 Trilyon \$ civarındaki toplam, varlığın ülkeler itibariyle dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 1.5: 2014 İtibariyle İslami Finans Sistemi Varlıklarının Ülkelere Dağılımı

Sıra	Ülke	Oran
1	İran	%42
2	Suudi Arabistan	%18
3	Malezya	%9
4	Birleşik Arap Emirlikleri	%7
5	Kuveyt	%6
6	Katar	%4
7	Türkiye	%3
8	Bahreyn	%2
9	Endonezya	%1
10	Bangladeş	%1
11	Mısır	%1
12	Sudan	%1
13	Pakistan	%1
14	Diğer	%4

Kaynak: Katılım Bankaları 2014, s. 36

Tablodan görüldüğü üzere, en büyük 10 faizsiz bankanın yedisine sahip olan İran, doğal olarak, varlık dağılımında en yüksek paya sahip ülke konumundadır. İran’ı %18’lik oranla Suudi Arabistan, %9 ile Malezya takip etmektedir. Türkiye ise sıralamada %3’lük bir oranla 7. Sıraya yerleşmiş gözükmemektedir.

1.4.1. QISMUT Ülkelerinde İslami Bankacılık

Tablo 1.3'te 2015 yılı itibariyle 38 milyon kişi olarak bildirilen faizsiz bankacılık müşterisinin 2/3'si, QISMUT ülkeleri şeklinde ifade edilen 6 ülkede Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, BAE ve Türkiye'de yaşamaktadır. Yine QISMUT ülkelerinin 2012 yılında dünya İslami uluslar arası bankacılık aktiflerinin (İran hariç), %78'ini temsil ettikleri ve büyüme potansiyelinin diğer ülkelere göre daha yüksek olduğu belirtilmektedir⁴¹. Dolayısıyla bu ülkeler, faizsiz bankacılığın en yoğun biçimde uygulandığı ve yüksek büyüme eğilimi gösterdiği lider ülke konumundadırlar. Faizsiz sistem içinde toplam varlık payı en yüksek İran hariç tutulduğunda, bu altı ülkenin peş peşe ilk sıraları paylaştıkları görülmektedir.

QISMUT ülkelerinin İslami finansal sistem içerisindeki yerleri, önemleri ve ortaya koydukları büyüme oranları hakkında daha net bilgi sahibi olunmasını sağlayan veriler aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 1.6: 2012 İtibariyle QISMUT Ülkelerinin Bazı Performans Göstergeleri

QISMUT Ülkeleri	5 yıllık YBBO (*)	Faizli Bankalarla Karşılaştırma	İslami Aktif Büyüklüğü	Pazar Payı
Katar	%31	1,8 kat daha yüksek	54 Milyar \$	%24
Endonezya	%42	3,1 kat daha yüksek	20 Milyar \$	%4,6
S. Arabistan	%11	3,6 kat daha yüksek	245 Milyar \$	%53
Malezya	%20	2,1 kat daha yüksek	125 Milyar \$	% 20
BAE	%14	3,0 kat daha yüksek	83 Milyar \$	% 17
Türkiye	%29	1,6 kat daha yüksek	39 Milyar \$	%5,6

(*) 2008-2012 dönemi YBBO; Yıllık Birleşik Büyüme Oranı

Kaynak: Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013- 2014

Yukarıdaki tablo 1.6' nın incelenmesinden anlaşılabacağı üzere 2012 yılı itibariyle 1,54 Trilyon \$ lık bir varlığa sahip İslami finansal sistemin lider ülkelerinin hepsi, 2008-2012

⁴¹ Dünya İslami Bankacılık Rekabet raporu, EY Yayını, s. 22

dönemi itibariyle geleneksel bankalardan daha yüksek birleşik büyüme hızına sahip olmuşlardır. Bu altı ülkenin, aynı dönemde toplam varlıklarında ortaya çıkan ortalama büyüme ise %16,4 olarak gerçekleşmiştir⁴². Yine tablo 1.6'dan görüldüğü üzere, Suudi Arabistan, QISMUT ülkeleri arasında en düşük birleşik büyüme hızına sahip olmakla birlikte, bu ülkeler arasında en büyük aktif varlığa, en büyük pazar payına ve faizli bankalarına göre en yüksek büyüme hızı yakalayan ülke durumundadır.

Türkiye ise, YBBO açısından, Endonezya ve Katar'dan sonra üçüncü sırada, faizli bankalara göre büyüme oranı açısından son sırada, aktif büyüklük ve pazar payı açısından Endonezya'nın üstünde yer alarak, bu açılardan sıralamada beşinci durumdadır.

QISMUT ülkelerinin tasarruf bankacılığı değerlendirilmesine göz atıldığında ise, 2012 itibariyle 567 Milyar \$ olan toplam varlıkların, 2013 yılında 726 milyar \$'a ulaştığı açıklanmıştır⁴³. Aynı zamanda QISMUT ülkelerinin 2014 itibariyle faizsiz bankacılık toplam aktiflerinin %82'sine sahip oldukları bildirilmektedir⁴⁴. İslami bankacılık aktiflerinin QISMUT ülkeleri arasındaki dağılımı ise aşağıda tablo halinde verilmektedir.

Tablo 1.7: İslami Bankacılık Aktiflerinin QISMUT Ülkeleri Arasında Dağılımı

QISMUT Ülkeleri	Aktif Payı
Katar	% 9
Endonezya	% 4
S. Arabistan	% 43
Malezya	% 22
BAE	% 15
Türkiye	% 7

Kaynak: Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013- 2014

Tablo 1.7'den görüldüğü üzere, aktif büyüklük açısından en büyük pay %43 ile Suudi Arabistan'a en küçük pay ise % 4 ile Endonezya'a ait bulunmaktadır.

⁴² Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013- 2014, s. 15.

⁴³ Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2014- 2015, EY Yayını

⁴⁴ Katılım Bankaları 2014, s. 35.

1.4.2. Türkiye’de Bankacılık Sistemi

1.4.2.1. Türkiye’de Faiz Esaslı Bankacılığın Gelişim Seyri

Türkiye’de bankacılık sektörünün temelleri Osmanlı’nın son dönemlerinde atılmıştır. Bu dönemde ilk banka, 1847 tarihinde İstanbul Bankası adıyla Galata Bankerleri tarafından kurulmuş, ancak faaliyeti çok kısa süreli olmuştur. Yine bu dönemlerde kurulan bankalar yabancı sermayeli, yabancı sermaye iştirakli ya da dış merkezli olarak kurulmuşlardır. Bu bankaların bir kısmı faaliyetlerine Cumhuriyet’ten sonra da devam etmişlerdir.

Osmanlı döneminde yabancı sermayeli olarak kurulup faaliyet gösteren ve aynı zamanda özel bir önem sahip banka Osmanlı Bankası’dır. Çünkü bu banka, Osmanlı Devleti’nin kağıt para basma yetkisi verdiği bir bankadır. Yani Osmanlı’nın ilk Merkez Bankasıdır. Bu yetki, 1925 tarihine kadar devam etmiştir.

Savaşlar döneminin sona ermesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte birçok alanda reform süreci başlatılmış, bankacılık sektörü de bu süreçten payını almıştır. 1945 yılından sonara özel sektör bankacılık faaliyetleri hız kazanmıştır. Bankacılıktaki gelişmelere paralel olarak, bankacılık mesleğinin gelişmesi, işbirliğinin sağlanması ve haksız rekabeti önleyici kararların alınması ve uygulanması amacıyla 1958 yılında Türkiye Bankalar Birliği (TBB) kurulmuştur⁴⁵. 1980’li yıllara kadar, halkın tasarruflarını değerlendirebileceği başlıca araç olarak Faizli Banka Mevduatı gösterilmiştir.

1980’li yıllara gelindiğinde, 24 Ocak kararları olarak bilinen Türk Ekonomisindeki Köklü değişim hareketi, finansal alanda da kendini Göstermiştir. Finansal piyasaların serbestleştirilmesi süreci başlatılmıştır. Öncelikle, mevduat ve kredi faizleri serbest bırakılmıştır. Ancak bu serbestlik 1982’de “Bankerler Krizi” ile sonuçlanmıştır. Hane halkının tasarruflarını finansal sisteme çekmek için, mevduat dışında yeni tasarruf araçları oluşturulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda, gerekli hukuki yapıyı oluşturarak, finansal sistemi denetim ve gözetim altında tutmak için yeni kanuni düzenlemeler gerçekleştirilmiş, yeni kurullar oluşturulmuştur. Ancak geçen zaman içerisinde, hukuki düzenlemelerin tek

⁴⁵Kuzu, Ö. Hakan, “Türk Bankacılık Sektöründeki Yeniden Yapılanmaların Tarihsel Gelişim İçerisinde Analitik Olarak İncelenmesi”, Dicle Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:2, S:4, 2013,s.30.

başına yeterli olmayacağı gerçeği, yeni oluşturulan finansal piyasa ve araçların ortaya koyduğu düşük performansla gözlenmiştir⁴⁶. Yirmi yıllık bir süreç içerisinde, bankerler krizinden daha yüksek etkiye sahip olarak 1994 yılı ile 1999 yılı sonu 2000 yılı başında iki finansal kriz yaşanmıştır. Krizler sonrasında bankacılık sistemi 2001 yılı sonu itibariyle önemli ölçüde küçülme göstermiştir. Banka sayısı 81' den 61' e gerilemiş, çalışan sayısı %19 azalarak 137,495 kişiye düşmüştür. Toplam aktifler dolar bazında %26 küçülerek 115 milyar dolara gerilemiştir⁴⁷. 2002 yılından sonra uygulamaya konulan istikrar politikaları, ekonomik ve yapısal düzenlemeler, ekonomik ve siyasi istikrarla birlikte faiz oranlarında düşme sağlanmış, enflasyon tek haneli rakamlara düşmüştür. Banka faaliyetlerini düzenleyen mevzuatın 2005 yılında yenilenmesi ile birlikte, dünyada genel olarak kabul edilen ilkelere gözle görülür bir biçimde yaklaşma olmuştur.

1.4.2.2. Türkiye’de Faizsiz Bankacılığın Gelişim Seyri

1980 sürecinde görülen diğer önemli bir gelişme, Türkiye’de faizsiz bankaların “Özel Finans Kurumları” çatısı altında faizsiz bankacılık faaliyete başlamasıdır. 1985 yılında faaliyete geçen Albaraka Türk ve Faisal Finans Kurumu faizsiz finans esaslarına göre kurulmuş ilk bankalar olarak bilinmektedir. Sonraki yıllarda bu kurumları, Kuveyt Türk, Anadolu Finans, İhlas Finans ve Asya Finans izlemiştir.⁴⁸

Faaliyete geçtikleri ilk yıllarda, Türkiye ekonomisi ve finansal piyasalar ile ilgili problemler, bu kurumların bazı zorluklarla karşılaşmasına yol açmıştır. Özellikle devlet borçlanmasının faiz oranlarını artırıcı yöndeki baskısı ekonomik dengeleri bozmuştur. Faizsiz bankacılık faaliyetleri bu durumdan etkilenmiş, faiz oranlarının arttığı bir ortamda fon toplamada güçlükler yaşamışlardır. Sıkıntının temel sebebi, kurumların yeni faaliyete geçmiş olmalarıdır. 1994 Krizinin etkilerini bir yıl sonra, müşterilerinin geri ödeme zorluğu yaşaması sonrasında, alacaklarının birikmesi şeklinde yaşamışlardır. Sonraki krizde ise

⁴⁶ Armutlu, Mehmet Recep, “Türk Sermaye Piyasasında Gelişmeler”, 1980-2003 Türkiye’nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları, (1. Baskı), Siyasal Kitabevi, 2003, Ankara, s.615-643.

⁴⁷Özgür, Ersan. ‘Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği’, Yayınlanmamış **Doktora Tezi**, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.16.

⁴⁸ Özsoy, İsmail, Türkiye’de Katılım Bankacılığı, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yay., İstanbul, 2011, s.22-23.

tecrübe kazanmış oldukları için fazla etkilenmemişlerdir. Ayrıca, düzenleyici kurumların yaptığı kanuni düzenlemeler sermaye yeterliliklerine olumlu katkı sağlamıştır. Bu sayede, faizli bankacılık sektör ortalamalarının üzerinde performans sağlamışlardır⁴⁹.

Özel finans kurumları, yukarıda zikredilen olumlu ve olumsuz gelişmeler paralelinde gelişimlerini olumlu yönde sürdürmeyi başarmışlardır. Ancak, kanuni düzenlemelerdeki eksiklikler, finansal sistem içerisindeki yerlerinin boşlukta kalmasına yol açmıştır. Bu boşluğun giderilmesi amacıyla, özel finans kurumları önce Bankalar Kanunu kapsamına alınmış, 2006 yılında yapılan düzenlemeler ile de mevduat bankaları ile aynı konuma getirilerek, “Katılım Bankaları” adı altında toplanmışlardır. Yeni düzenlemelerle, finansal sistemdeki yerleri netleşen bu kurumların, hızlı bir şekilde büyüdükleri gözlenmiştir. Bu büyümeyi ortaya koyan rakamlar aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Tablo1.8: Yıllara Göre Katılım Bankalarının Finansal Göstergeleri (Bin TL)

Yıl	Krediler	Toplam Aktifler	Toplam Fonlar	Özkaynaklar	Kar/Zarar	Aktif Karlılığı	Öz kaynak Karlılığı
2005	6.455.719	9.947.798	8.478.135	945.470	244.522	2.46%	25.86%
2006	9.242.922	13.656.867	11.223.641	1.560.934	399.993	2.93%	25.63%
2007	13.828.649	19.240.210	14.762.224	2.363.110	526.683	2.74%	22.29%
2008	17.442.361	25.636.561	18.890.304	3.728.020	646.583	2.52%	17.34%
2009	23.616.324	33.691.636	26.595.558	4.421.997	707.517	2.10%	16.00%
2010	31.079.189	43.232.128	33.444.408	5.456.635	758.742	1.76%	13.90%
2011	38.658.537	56.050.001	39.672.102	6.195.597	804.125	1.43%	12.98%
2012	48.270.117	69.980.673	48.949.304	7.380.808	916.533	1.31%	12.42%

Kaynak: Sermaye Piyasası Araştırma Ve Uygulama Merkezi Araştırma Notları-1, İslami Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye’de Gelişimi ve Geleceği, Mayıs 2013, s.7

⁴⁹Tunay, Batu, Finansal Sistem: Yapısı, İşleyişi, Yönetimi ve Ekonomisi, Birsan Yayınevi, 2005, s. 330

Katılım bankaları ilk kuruluşundan bugüne mevduat bankalarına paralel olarak onların gerçekleştirdikleri işlemlerin hemen hepsini faizsiz esasa dayanmak suretiyle gerçekleştirmişlerdir. Bu bankalar Türk Bankacılık Sistemini tamamlayıcı unsurlardır. Fonksiyonel olarak mevzuat bankalarına benzemekle birlikte fon toplama ve kullandırma yöntemlerinde çeşitli farklılıklar söz konusudur. Katılım bankalarının Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini şu şekilde sıralamak mümkündür⁵⁰.

- ✓ *Atıl fonları ekonomiye kazandırmak;*
- ✓ *Yabancı kaynak transferi sağlamak,*
- ✓ *Kayıt dışı ekonomiyi engellemek,*
- ✓ *Reel ekonomiye fon sağlayarak büyümeye katkıda bulunmak;*
- ✓ *İstihdama olumlu katkı sağlamaktadırlar.*

Türkiye’de bankacılık sektörünün büyüklüğü ve bu büyüklük içerisinde faiz esaslı ve faizsiz bankaların payları 2014 yılı itibariyle aşağıda tablo halinde gösterilmektedir.

Tablo1.9: Türk Bankacılık Sektöründe Banka Türlerinin Payları

Bankalar	Kurum sayısı	Aktifler		Toplanan Fonlar		Kullandırılan Fonlar	
		Milyon TL	% Pay	Milyon TL	% Pay	Milyon TL	% Pay
Katılım Bankası	4	104,63	5,2	65.405	6,2	69.639	5,4
Mevduat Bankası	32	1.805,27	90,5	991,223	93,8	1.151,639	90,0
Kalkınma Bankası	13	84.571	4,3	0	0,0	58.859	4,6
Toplam	49	1.994,161	100,0	1.056,628	100,0	1.280.137	100,0

Kaynak: Türk Finans Sisteminde Katılım Bankaları, TKBB Genel Kurul Sunumları, 2014, s.5

⁵⁰Ekren, Nazım. (2000), Değişen Çevre Koşulları ve Özel Finans Kurumları: Yeni Tercihler ve Stratejik Öncelikler, Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama, Albaraka Türk Yayınları, İstanbul, s.43; Tosun, Mustafa. (2000), “Türk Mali Sisteminde Özel Finans Kurumları Deneyimi ve ÖFK’ların Türk Banka Sistemi İçindeki Yeri”, Cemal Rodoplu, Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama, Albaraka Türk Yayınları, İstanbul, s.108; Ertürk, Ahmet, Türkiye’de Özel Finans Kurumlarının Dünü, Bugünü ve Yarını, Albaraka Türk Yayınları, İstanbul, 2000, s.12

Yukarıdaki tablodan görüldüğü üzere, Türkiye’deki bankacılık sektörünün %95’ini, faiz esaslı bankacılık oluşturmaktadır. Dolayısıyla, faizsiz bankacılığın sektör içindeki payı, sadece %5’ler civarındadır. Ancak, daha önceki tablolarda, Türkiye’deki faizsiz bankacılık son yıllarda, faizsiz bankacılık sektöründen daha yüksek bir büyüme hızı ortaya çıkarmış bulunmaktadır.

İKİNCİ BOLUM

FAİZSİZ BANKALARIN FON KAYNAĞI OLARAK SUKUK

Yakın geçmişte, İslam şeriatına uygun faaliyetler yürütmek adına, hem İslam coğrafyasında hem de bu coğrafya dışında faizsiz bankalar kurulup faaliyete geçmişlerdir. Faizsiz kurumlarla başlayan süreç, gelişmesini devam ettirmiş ve fon kaynağı olarak kullanabilecek, islam şeriatine uygun yeni araçların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yeni araçların ortaya çıkması, doğal olarak, bu araçların işlem gördüğü piyasaların oluşmasına ve nihayetinde de faizli işlemleri dışarıda bırakan yeni bir İslami finansal sistemin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Sukuk, hem faizsiz bankaların hem de bazı İslam ülkelerindeki iktidarların fon sağlamada kullandıkları faizsiz bir araç olarak kabul görmektedir. Sukuk farklı varlıklara ya da kaynaklara dayanak olarak ihraç edilebilmektedir. Böylece geniş bir kullanım alanı bulunmaktadır.

Bu bölüm, ilk olarak faizsiz bankaların genel olarak fon kaynaklarını, daha sonra da varlıklarını dayanak göstermek suretiyle ihraç ettikleri sukukun özelliklerini çeşitli yönleriyle ele almaktadır. Öncelikle, sukukun tanımı, genel özellikleri ve tarihsel süreç içerisindeki gelişimi anlatılmaktadır. Sonrasında ise sukukun diğer yatırım araçlarıyla olan benzer ve farklı yönleri, finansman yöntemine ve kullanım alanlarına göre sukuk çeşitleri ele alınmaktadır. Son olarak da uluslararası sukuk ihraçlarına ve sukukun sahip olduğu risklere değinilmekte ve sukuk ihraçları geniş bir çerçeve içerisinde değerlendirmeye tabi tutmaktadır.

2.1. Faizsiz Bankaların Temel Fon Kaynakları

Faizsizlik prensibi üzerine kurulu bankalar, faiz esaslı bankalardan hem fon toplama

hem de fon kullandırma usulleri açısından farklılık gösteriler. Ancak, her iki tür bankanın fon kaynağı açısından birliktelik söz konusudur. Çünkü her iki bankanın fon kaynağı genel olarak hane halkının tasarruflarına dayanır. Faizsiz bankalarda bu fonlar; cari hesaplar ve yatırım (katılım) hesapları olmak üzere iki farklı yönetilir.

2.1.1. Cari Hesaplar

Cari hesaplar, geleneksel bankaların vadesiz mevduat hesapları ile benzerlik taşıyan hesaplardır. Genelde bankanın karşılığında herhangi bir bedel ödemediği ve fonun belli bir vadeye bağlı olmaksızın, fon sahibi tarafından istenildiği zaman geri çekilme imkanı veren hesaplardır. Ancak bankalar bu fonları kullanabilmektedirler.

Cari hesaplara, karşılığında kar payı ödemesi yapılmadığı gibi, banka tarafından işlem ücreti de alınabilen hesaplardır. İşlem ücreti almanın gerekçesi genelde banka tarafından verilen bir takım hizmetlerin karşılığı olarak görülmektedir. Bu tip hesap açtırmalarda temel amaç, amaç paranın güvenliği ve bankanın sunduğu bazı hizmetlerden faydalanmaktır. Faizsiz banka bu tür fonu, mudilerin kendisine verdikleri bir borç olarak kabul etmektedir.

Cari hesaplar hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan biri, emanet diğeri ise karz-ı hasendir. Cari hesapları emanet olarak ele alan görüşe göre banka, müşterinin izni olmadan bu fonları kullanamaz. Çünkü fon sahibi kâr veya zarara iştirak etmemektedir. Bankaya yatırılan fon karz-ı hasen, yani faizsiz verilen bir borç özelliği taşıdığı için bu fon banka tarafından kullanılabilir.

Bazen cari hesaplar içinde değerlendirilebilen, bazı durumlarda ise cari hesaptan ayrı olarak değerlendirilen bir hesap türü ise tasarruf hesabıdır. Tasarruf hesapları, cari hesaplara benzeyen ancak bankanın isteğine bağlı olarak, hesap sahiplerine kâr ödenebilen bir hesaptır⁵¹. Bir anlamda cari hesaplar ile yatırım (katılım) hesaplarının arasında bir geçiş formu olarak algılanabilecek hesap türüdür.

⁵¹ Sundararajan, V. ve diğerleri, Monetary Operations and Government Debt Management Under Islamic Banking, IMF Working Paper, September 1998, s. 8.

2.1.2.Yatırım Hesapları

Yatırım hesapları ya da Türkiye’de katılım hesapları olarak isimlendirilen hesaplar, mevduat bankalarındaki vadeli mevduat hesaplarına karşılık gelen hesaplardır. Tasarruf sahipleri bu hesaplara "yatırım yapmak amacıyla" fonlarını yatırırlar ve karşılığında "kar" elde etmeyi beklerler. Bu açıdan faiz esaslı bankalardaki hesaplardan ayrılırlar. Çünkü bu hesapları sahipleri, mevduat bankalarında olduğu gibi baştan belirlenmiş bir sabit oranda bir faiz değil, yatırım hesabındaki paranın değerlendirilmesi neticesinde faiz değil, kardan pay almaktadırlar. Yatırım hesabı; hesap sahibi ile banka, ve banka ile iş adamı arasında cereyan eden bu ilişkinin ilk kısmını düzenleyen bir fon hesabıdır. Bu ilişkinin ikinci kısmı yani banka-iş adamı ilişkisi, ayrı bir "cari hesapta" izlenir ve hatta iş adamının mudaraba ile ilgili tüm mali alışverişinin bu cari hesaba kaydedilmesi gerekmektedir. Açılan her yatırım hesabı, bankanın da sermayesini katmasıyla müşterek hesapta bir araya gelmekte ve böylece cari bir fon hesabı ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde tek başına kaldığı sürece bir ortaklığa imkan vermeyen küçük hesaplar da değerlendirilmektedir. Nitekim banka açtığı her hesabı ayrı ayrı değil de global olarak bu fonlarda (havuz) toplar ve çeşitli mudaraba yatırımlarına tahsis etmektedir. Dolayısıyla yatırım hesabına fon yatıran her hesap sahibi, bankanın yapacağı yatırımda bir taraftır (Rabbul'mal) ve her hesabın mülkiyeti o hesap sahibi adına mahfuzdur. Banka ise bunları sahiplerinin izni ile kullanmaktadır.⁵² Genelde 3 ay, 6 ay, 1 yıl veya daha uzun bir süre için hesap açılmaktadır. Hesap sahibi kara hak kazanabilmek için parasını süre bitimine kadar bu hesapta tutmak zorundadır. Yine hesap sahibi, vekili sıfatıyla bankaya, iş adamı ile yapacağı 2. kademe anlaşmanın (mutlak mudaraba) şartlarının tespiti için tam yetki vermektedir.

2.2.Faizsiz Bankaların Fon Kullandırma Usulleri

Faizsiz faaliyet gösteren bankaların kâr ve zarar ortaklığı ile alım-satım arasındaki farka (mark-up) dayanan finansman tekniklerinden oluşan ikili ayrımı; özkaynak finansmanı ve borç finansmanı olarak ayırmak mümkündür. Bu ayrıma göre, kâr ve zarara

⁵²Akın, s.126

katılma şeklinde fon kullandırma yöntemlerinden olan mudaraba ve muşaraka, öz kaynak finansmanı grubuna; üretim desteği (murabaha) ve finansal kiralama (leasing-icare) da borç finansmanı grubuna dâhil edilebilir⁵³.

2.2.1.Mudaraba

Mudaraba, bir tarafın emek, bilgi ve tecrübe, diğer tarafın ise sermayesini ortaya koyarak yürüttükleri bir faaliyet türüdür.⁵⁴ Bu yöntemde projesi banka tarafından onaylanan ve finanse edilen yöneticiye ya da tüzel kişiliğe "Mudarib", projeyi finanse eden ve sadece sermayesi ile destek veren kişi veya kuruma da "Rabbul-mal" denilmektedir.⁵⁵

Rabbul-mal, mudarib ile mukavele imzaladıktan sonra mudaribin isteği üzerine mukavele konusu sermayeyi onun emrine hazır tutmak zorundadır. Mukavelede belirlenen şartların dışında banka, proje sahibinin giriştiği muamelelere karışma yetkisine sahip değildir. Ancak plansız ve düzensiz çalışma nedeniyle kesin zarar tehlikesinin ortaya çıkması durumunda zararı önleyici bir takım girişimlerde bulunabilmektedir. Bu çerçevede içerisinde, normal olarak hesapları her an denetleyebilmekte, resmi ve gayri resmi bütün kayıtları isteyebilmektedir.

Mudaraba işlemi sonunda elde edilen kar, finansmanı temin eden rabbul-mal ile finansmanı kullanan mudarib tarafından önceden belirlenen orana göre bölüştürülmektedir. Bu ortaklıkta, hiç bir tarafa başlangıçta sabit bir tutar tayin edilmemiştir. Herhangi bir zarar söz konusu olmuştaysa ve mudaribin bir ihmali veya anlaşma şartlarını ihlali söz konusu değilse, bu zarar rabbul-mal tarafından karşılanacaktır.

Banka, fonu kullanacak müşterisiyle mudaraba anlaşması yapması sırasında, elde etmek isteyeceği kâr oranını da müşterisine bildirir. Kullanılacak fonun miktar ve şartlarına göre banka müşterilerinden değişik kâr payları isteyebilir. Bu yöntemle fon kullandırmak ve finansal destek sağlamak, proje uygulama alanına, başka bir ifadeyle piyasaya yeni giren, yetenekli fakat kaynaktan mahrum girişimci kimselerin bu yeteneklerinden istifade

⁵³ Tekçam, Özel Finans Kurumlarının Türk Mali Piyasasındaki Rolü ve Önemi , Marmara Üniv. SBE, İst, 2002, s. 60.

⁵⁴ Takan, s.13.

⁵⁵ Özgür, s.59.

etme amacına en uygun düşen yoldur. Yetenekli ve başarılı kişiler, emin ve güvenilir olmaları halinde İslam Bankalarından mudarebe usulüyle fon kullanabilirler. Buna göre Mudarebe usulü daha çok ticaretin finansmanında kullanılır. Bu ticaret yurt içi veya yurt dışı bir işlem olabilir.

Ortak faaliyet sonucu elde edilen kâr daha önceden belirlenen oranlarda banka ile müşterileri arasında paylaşılır. Kâr ve zararın başabaş olması halinde banka sermayesini aynen geri alır. Bu durumda ne bankaya ne de müşteriye kâr düşer. Zarar halinde ise, bu zararı banka tazmin eder. Müşteri geçen süre içinde boşa çalışmış olmakla zaten yeterli derecede zarara uğradığından, onun da zararı emeğiyle telafi etmesi yeterli görülmüştür. Fakat zararın meydana gelmesinde müşterinin kasıt ve ihmali varsa, bu zarar kendisine tazmin ettirilir. Bununla beraber banka, zarar ihtimallerini ortadan kaldırmak veya asgariye indirmek için gerekli tedbirleri almaktadır. Bu amaçla, sermayeye muhtaç bir şekilde elindeki projesiyle gelen müşterinin bu projesini çok yönlü olarak etütlere tabi tutmakta, yani fizibilitesini yapmaktadır. Projeye uygun ve karlı görmesi halinde banka müşterisine fon kullandırmaktadır. Kötüye kullanma ihtimallerine karşı banka müşterisinden alım-satım işlerinin düzenli bir şekilde hesabının tutulmasını isteyebilir. Ayrıca müşterilerin kötüye kullanma eğilimlerini ortadan kaldırmak için beklenen miktarda kar yapamayan kişilere fon kullandırmama yoluna başvurabilir.

2.2.2.Muşaraka

Bir işletmenin sermayesine katılma ona ortak olmaktır. Bu faaliyet türünde esas olarak hem sermaye hem de ortaklığı öngörmektedir. Sermayedar bir işletmeye sermaye koymakta, ortak olmakta, karı ve zararı paylaşmaktadır. Mudaraba akdinde bir taraftan sermaye, diğer taraftan emek konurken, muşarakade taraflar işe hem emek hem de sermayeleriyle beraber koyulurlar.

Bu farklılık ortaklığa katılanlardan bazılarının işi daha fazla yapmaları veya daha kabiliyetli olabilmelerinden dolayıdır. Hanefi ve Hanbeli mezheplerinin kabul ettiği bu görüşün aksine Şafii ve Maliki mezhepleri, tarafların, kâr sermayeye tabi olduğu için, sermayeleriyle orantılı olarak kârdan pay almaları gerektiğini savunurlar. İslam Bankaları

muşaraka metoduyla bankadan fon alan ortakların, şirket işlerinin yürütülmesinde daha fazla emekleri geçmesi sebebiyle sermayelerine oranla daha fazla kâr payı almalarını kabul ederek Hanefi ve Hanbeli mezheplerinin görüşlerini uygulama yoluna gitmişlerdir.

Muşaraka finans yöntemine, faizsiz banka, ortağı durumundaki müşterisi tarafından istenilen sermayenin bir kısmını sağlama sorumluluğunu üzerine almaktadır. Müşteri ise kendi mali imkânları ve projenin özelliğine uygun olarak proje sermayesinin geri kalanını sağlamaktadır. Müşteri kendi uzmanlığı nedeniyle istenilen ve alınan mali yardımın idare, denetim ve gözetiminin sorumluluğunu üzerine almaktadır. Bu sorumlulukların müşterinin üzerine kalması ona kardan daha fazla pay alma hakkını kazandırmaktadır. Bu yöntemde net gelir taraflar (banka ve ortak-müşteri) arasında şöyle dağılmaktadır: Ortaklardan birisi olan müşteri yaptığı iş ve uzmanlığı nedeniyle bir pay almaktadır. Gelirin geri kalanı yatırıma mali katkısı bulunan iki ortak arasında, iştirak paylarıyla orantılı olarak dağıtılmaktadır. Zarar olduğunda ise, zarar tarafların ortaklıktaki sermaye paylarıyla orantılı olarak dağıtılmaktadır. Müşteri ilave bir zarara maruz bırakılmamaktadır.

Muşaraka usulü, genelde sanayinin finansmanında, yani üretimin desteklenmesinde kullanılmaktadır. Buna ek olarak, teçhizat ve makine sağlanmasında da muşaraka yöntemi başarıyla uygulanabilmektedir.⁵⁶

2.2.3.Murabaha

Murabaha yönteminde, herhangi bir mala ihtiyacı olup da gerekli finansmanı temin edemeyen bir kişinin, bankadan söz konusu malın satın alınmasını istemektedir. Banka da bu malı peşin olarak satın aldıktan sonra, belli bir kar payını da üzerine ekleyerek müşterinin ödeme gücüne göre vadeli bir şekilde satmaktadır⁵⁷. Bu yöntem kısaca “maliyet + kar” prensibine göre faaliyet gösterme olarak ifade edilmektedir. Ancak, burada eklenen kar payının faize benzediği ileri sürülmektedir. Faizsiz banka açısından bu işlemi geçerli kılan, bankanın malın mülkiyetini belirli bir süre elinde tutup riske açık olmasıdır. Satış fiyatını alıcının kabul etmesi halinde, bu alış-veriş murabaha olarak gerçekleşmektedir.

⁵⁶ Özsoy, s.41

⁵⁷ Takan, s.13

Murabahada malın fiyatı, kar marjı ve nihai satış bedeli açıkça belirtilmektedir. Pratik ve getiri oranı yüksek olan bu yöntem faizsiz bankaların, özellikle faiz ortamı içinde, ortaklık çeşitlerinin uygulama imkânlarının daraldığı zamanlarda kullanılabilmektedir. Murabaha yöntemi, Türkiye’deki katılım bankalarının en sık başvurduğu bir yöntemdir.

Murabaha ortaklığının işleyişine bir örnek, şu şekilde verilebilir. Kendine ait özel bir muayenehane açmak isteyen bir doktor, işinde kendisine lâzım olan tıbbi teçhizatı alma gücünde olmadığı takdirde, faizsiz çalışan bankadan, söz konusu teçhizatı kendisi için satın almasını ister. Doktorun, adı geçen teçhizatı bankadan alma vaadi vardır. Banka teçhizatı satın alarak, maliyet fiyatının üzerine anlaşılan oranda bir kârla teçhizatı doktora satar. Doktor teçhizatın bedelini bankaya, aralarında anlaştıkları şekilde taksitlerle ödemekle yükümlü olacaktır.

Faizsiz bankalar murabaha işlemlerinde kar marjını belirlerken, piyasa faiz oranlarını göz önünde bulundururlar. Bu durum faizsiz bankaların, faizli işlem yaptıkları yönünde bir takım görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ancak ticari bankalarla aynı ortamda faaliyet gösteren faizsiz bankaların, bu karşılaştırmayı yapmaktan kaçınmalarını sağlayacak herhangi bir çözüm de mevcut değildir.

Faizsiz banka faaliyetlerinin büyük çoğunluğunun murabaha şeklinde olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni, genel olarak, faizsiz bankalara fon sağlayan tasarruf sahiplerinin, tasarruflarını kısa vadeli sunmak istemeleri ve tasarruflarını uzun vadeli yatırımlara bağlamakta kararsız olmalarından kaynaklandığı öne sürülmektedir. Bu nedenle, birçok murabaha mukaveleleri uzun vadeli değildir.

Murabaha usulü, daha çok dış ticaretin finansmanında, işletmelere ham madde ve yarı mamul malların sağlanmasında kullanılmaktadır.

2.2.4. İcara

Türkçeye kiraya verme şeklinde karşılık bulan ‘İcara’ kavramı, günümüzde, İngilizce ‘Leasing’ kavramının karşılığı kullanılmaktadır. Faizsiz bankalar, İcara usulünü kullanmak suretiyle müşterilerine fon kullandırmaktadırlar.

İcara usulünde, faizsiz banka müşterisinin talep ettiği teçhizat, donanım, bina v.b. varlığı satın almakta ve anlaşılmaya varılan bir bedel karşılığında banka tarafından kiraya verilmektedir. Bu durumda varlığın kullanım hakkı kiracıda iken, mülkiyeti bankada kalmaktadır. İcara türüne bağlı olarak, kira sözleşme süresinin tamamlanması sonrasında söz konusu varlığın mülkiyeti, hurda değeri karşılığında ya da bedelsiz olarak kiracıya devredilmektedir.

İcara sözleşmelerinde, kira bedeli ve süresi açıkça belirtilmelidir. Çünkü icara sözleşmesi, varlığın değeri ve ömrü ile ilişki olarak şekillenmektedir. Kiralama süresi malın kullanılabilirlik ölçüsüne bağlı olarak, 5 ila 15 yıl arasında değişebilmektedir. Buna göre icara usulu, kısa vadeden ziyade orta ve uzun vadeli bir finansman metodu olarak ortaya çıkmaktadır.

Menkul ve gayrimenkul finansmanında kullanabilen kiralama yöntemi, günümüz ekonomilerinde daha çok modern teknolojiye daha kolay yollarla sahip olabilmek amacıyla kullanılmaktadır. Banka, bir gayrimenkulü, bir üretim tezgâhını müşterisine kiraya verebileceği gibi modern teknolojinin yeni bir ürününü de müşterisine kiralayabilmektedir. Normal olarak kendi imkânlarıyla bilgisayara sahip olamayan müşteri böylece kolay ve ucuz bir şekilde bilgisayarı elde etmiş olmaktadır.

ABD’de 1950’lerde orta vadeli finansman ihtiyacının karşılanması düşüncesinden doğan leasing sistemi, İslam toplumlarında asırlar boyu bir finansman metodu olarak uygulanmıştır. Aynı zamanda, İslam hukuk eserlerinde bu yöntemin kullanılış esasları çok ince detaylarıyla yer almıştır.

2.3. Faizsiz Fon Sağlama Aracı Olarak Sukuk

Faizsiz fon sağlama aracı olarak yaygın kullanıma sahip olan sukuk, tarihi süreç içerisinde yaygın bir kullanıma sahip olmuştur. Bunun temel sebeplerinden biri, faiz esaslı olarak, benzer özelliklere sahip diğer borçlanma araçları gibi, hem devlet hem de şirketler tarafından ihraç edilebilme özelliğine sahip olmasıdır.

2.3.1. Sukukun Tanımı ve Özellikleri

Sukuk kavramı Arapça'daki "sak" kelimesinin çoğuludur. Sak, sözlük anlamıyla "yazılı belge, resmi tutanak" anlamına gelmektedir. Sak, Farsça'da "muahede, tasdikname" manasındaki çek kavramından türemiştir. Aynı zamanda, istihkak senedi, ödeme emri, çek, borç senedi, ibraname, kefaletname, vekâletname gibi çeşitli kıymetli veya resmi evraklar da sak olarak isimlendirilmektedir⁵⁸.

Genel olarak, faizsiz finansman araçları olarak görülen, İslami tahvil, varlığa dayalı tahvil, faizsiz bono veya kira sertifikası gibi belgeler de sukuk olarak adlandırılmaktadır. Arapça'da bono ve tahviller için "senet" kelimesi kullanılırken, bu tür borçlanma belgelerinin faiz taşımayanları için ise sukuk kelimesi tercih edilmektedir⁵⁹. Sukuk, günümüzde finans terminolojisinde de bu manada kullanılmaktadır. Sukuk, "bir ayn (mal), menfaat, hizmet, belirli bir proje ve/veya yatırımın varlığı üzerinde eşit değerde hisseleri temsil eden mali vesikalar" şeklinde de tanımlanmaktadır.⁶⁰

Sukuk, İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI)) tarafından "duran varlıklar ve benzerleri üzerindeki haklar ve payların (intifa-kullanım hakkı dahil) temsil edildiği veya bir proje ya da özel bir yatırım faaliyetinde ortaklık hakkı veren sertifika" şeklinde tanımlanmaktadır.⁶¹

Yukarıdaki tanımlamalar dikkate alındığında sukuk, bir varlığa, menfaate veya hizmete dayanan ve o varlık üzerinde hak sahibi olmayı sağlayan yatırım ve finansman aracıdır. Sukuk yapısı ve oluşturulma şekli itibarıyla ve dayandığı prensipler açısından kendine has bazı özelliklere sahiptir.

⁵⁸ Kallek, Cengiz "Bir Hukuk, Maliye ve Ticaret Terimi Olarak SAK", Ekonomik Kalkınma ve Değerler, İstanbul, 2008, s.157.

⁵⁹Güngören, Muaz "Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının ,Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi :, Kadir Has Üniversitesi SBE, 2011 , s.95

⁶⁰Durmuş, Abdullah "Modern Bir Finansal Araç Olarak Sukuk ve Fıkhi Açından Tahlili", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı.16 (Ekim 2010), s.143

⁶¹Küçükçolak, Necla, "Faizsiz Finansman Sertifikası Sukuk'un Türk Sermaye Piyasası Açısından Değerlendirilmesi", Haziran 2008, s.27

- ✓ Sukuk, dayanak varlık üzerinde müşterek mülkiyet payını temsil eder.
- ✓ Sukuk, sahibinin hak ve yükümlülüklerini belirten senetlerdir. Nama veya hamiline düzenlenerek ihraç edilebilmektedirler.
- ✓ Faizin yasak olması nedeniyle, sukuk getirileri faizli olmak yerine kira geliri veya kar payı şeklinde ortaya çıkmaktadır.
- ✓ Sukuk ihraççıları, sermaye ve/veya kar garantisi vermemektedir. Elde edilen kar bakımından da önceden belirlenmiş bir kar oranı verilememektedir
- ✓ Sukuk yatırımcıları kara, sukuk ihracında belirtilen paylaşma oranına göre, zarara ise ortaklık payına göre katılmaktadır.
- ✓ Sukuk likit bir finansal araçtır. Çünkü çeşidine bağlı olarak, ikincil piyasalarda da işlem görme özelliğine sahiptir.
- ✓ Sukuk, İslam hukuku esaslarına göre düzelendiğinden, ikincil piyasada işlem görmesi de bu kurallar dahilinde söz konusudur.
- ✓ Sukuk işlemlerinde, faizsizliğin yanı sıra, İslami finansmanın prensipleri gereğince aşırı belirsizlik (garar) içeren işlemlerden de uzak durulması gereklidir.

Sukuk ile benzerlik gösteren borçlanma senedi olan bono, ortaklık senedi olan hisse senetleri arasındaki ilişkiler aşağıda tablo halinde sunulmuştur. Bu tablonun gözden geçirilmesi ile birlikte, bu finansal varlıklar arasında ortak noktalar ve farklılıklar daha net olarak görülebilecektir.

Tablo 2.1: Bono, Hisse senedi ve Sukuk Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler

	Sukuk	Bono	Hisse Senedi
İhraç Konusu	Bir borç senedi olmayıp, belirli bir varlık veya proje üzerinde sahiplik hakkı tanır	İhraç edenin borcunu temsil eder	Şirkette sahiplik hakkı tanır
Varlığa dayalı olma	Belirlenen oran nispetinde varlığa dayalı olmalıdır.	Genellikle varlığa dayalı değildir.	Varlığa dayalı değildir
Teminat Yapısı	İhraç konusundaki teminata ek olarak, teminat artırımı suretiyle de teminat içerir.	İpotekli tahviller, teminatlı borç senetleri vb. dışında teminat içermez.	Teminat içermez
Ana para ve gelir	İhraççı tarafından garanti edilmemiştir	Borçlu tarafından garanti edilmiştir.	Şirket tarafından garanti edilmemiştir
Senetlerin satılması	Belirlenmiş varlık veya proje üzerindeki sermaye payının satılması söz konusudur.	Borç senedinin satışı söz konusudur.	Hisse senedinin satışı söz konusudur
Senet hamillerinin sorumlulukları	İhraç edilen senetlere katılım oranında, dayanak varlığa bağlı olarak tanımlanmış bir sorumluluk söz konusudur.	Bono sahipleri, ihraççının mali durumundan sorumlu değildir.	Sahiplik hissesi oranında şirket faaliyetlerinden sorumludur

Kaynak: Nathif J. Adam and Abdulkader Thomas, Islamic Bonds, 1st Edition, London: Euromoney Books, 2004'ten aktaran, Katılım Bankaları 2014, TKBB Yayını, 2015, s.40.

2.3.2. Sukuk Çeşitleri

Sukuk, farklı kriterlere göre sınıflandırmaya tabi tutulabilmektedir. Bununla beraber, Sukuk çeşitlerini dayandığı varlık türüne göre ve kullanım alanına göre olmak üzere iki temel başlık altında toplanması mümkündür.

2.3.2.1. Dayandığı Varlığa Göre Sukuk Türleri

Bu tür sınıflandırma da kendi içerisinde üçlü bir ayrıma tabi olabilmektedir. Buna göre, sukuk türleri ortaklık esasına, mal satım esasına ve menfaat esasına göre olmak üzere üç alt başlığa ayrılmaktadır. Bu tür sınıflandırmada, her bir sukuk türü kendine has finansman çeşidinin menkul kıymetleştirilmiş hali olarak görülebilir.

2.3.2.1.1. Ortaklık Esasına Dayalı Sukuklar

Ortaklık esasına dayalı sukuk türü, mudaraba ve muşaraka ortaklıkları yoluyla oluşan varlıklara dayalı ihraç edilen sukukları ifade etmektedir.

2.3.2.1.1.1. Mudaraba Sukuk

Mudaraba, faizsiz bankanın sermaye sağladığı, girişimcinin ise emeğini ortaya koyduğu bir iş akdi olarak bilinmektedir. Bu tür ortaklık biçimi, Türkiye’de faizsiz bankacılık uygulayıcıları tarafından emek-sermaye ortaklığı şeklinde lanse edilmektedir.

Mudaraba usulüne göre oluşturulan sukuk türleri de bu tekniğin genel özelliklerini taşımaktadır. Bu tür sukukların ikincil piyasası oluşabilmekte ve ikincil piyasalarda alınıp satılabilmektedir. Bu nedenle yüksek likiditeye sahip bir varlık görünümündedir. Bunla birlikte, mudaraba sukukta gelir garantisi verilmesi söz konusu değildir. Aynı zamanda, projenin başarısız olması halinde, zarar ortaya çıkması mümkündür. Bu durumda, Sukuk yatırımcısının rücu hakkı bulunmamaktadır.

2.3.2.1.1.2. Muşaraka Sukuk

Muşaraka, Arapça’da ortaklık” anlamındaki “şerik” kavramından türemiştir⁶². Muşaraka usulü, mudaraba ile benzerlik göstermektedir. Ancak, muşaraka sisteminde, mudaraba usulünde olduğu gibi sadece emek-sermaye ortaklığı değil, hem emek hem de sermaye ortaklığı söz konusudur. Sermayeye katılım payı müşteri ile aynı oranda veya farklı oranlarda olabilmektedir. Her bir ortak belirtilen limitler içerisinde sermayeyi kullanma yetkisine sahiptir. Faaliyet sonucunda ortaya zarar çıktığında, zararın paylaşımı sermaye katılımı oranında paylaşılmasına rağmen, kârın paylaşımı anlaşmaya göre farklılık gösterebilmektedir⁶³.

Mudaraba ve muşaraka yöntemleri arasında büyük bir benzerlik bulunmakla beraber, muşaraka sukuku, belli bir projenin yapılması, mevcut projenin geliştirilmesi ya da bir ortaklık yoluyla ticari bir faaliyete finansman sağlama amacıyla oluşturulan sertifikaları ifade etmektedir⁶⁴.

Muşaraka sukuku da mudaraba sukuku gibi ikincil piyasası oluşabilen, dolayısıyla likiditesi yüksek bir sukuk çeşididir. Her iki Sukuk türünün en önemli özellikleri sukuk ihraççısı ile yatırımcısı arasında ortaklık ilişkisi ortaya çıkarmasıdır.

2.3.2.1.2. Mal Satım Esasına Dayalı Sukuk

2.3.2.1.2.1. Murabaha Sukuk

Murabaha, bir malın maliyeti üzerine anlaşılan miktar kadar kar ilavesi yapılarak yapılan satış işlemidir. Murabaha işlemi, faizsiz bankaların hemen hepsi tarafından bir finansman metodu olarak kullanılmakta ve birçok bankanın işlemlerinin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Murabaha işleminde bir ticari mal, hak ya da hizmetin satışı söz konusu

⁶²Tunç, Hüseyin, Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması, Nesil Yayınları, İstanbul, 2010, s.191-192.

⁶³Uçar, Mustafa, Türkiye’de - Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri, (1.Baskı) Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, İstanbul:1993. s.129

⁶⁴Nisar, Shariq. “İslami Hisse Senedi (Sukûk): Giriş ve Uygulama Sukuk Konusunda Son Bilgiler”, Ekonomik Kalkınma ve Değerler, İstanbul: 2008, s.177

olmaktadır. Ancak, işlemin, faizsizlik prensibine uygun olabilmesi için, bu yöntemle reel bir ekonomik faaliyetin finansmanına destek verilmiş olması gereklidir. Türkiye’de bu işlem için “Kurumsal Finansman Desteği” tabiri kullanılmaktadır⁶⁵.

Murabaha finansmanı, faiz esaslı bankaların verdiği kredilere benzediği için çok tartışmalı bir yöntem olarak ele alınır. Ancak uzmanlara göre bu iki yöntemi birbirinden ayıran çeşitli özellikler bulunmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmaktadır⁶⁶. Satış kurallarına uyulduğu müddetçe, yapılan murabaha işlemi de faizsiz bankacılık prensiplerine uymakta ve geleneksel bankacılık faaliyetlerinden ayrılmaktadır.

- ✓ Satışa konu olan malın, satış esnasında var olması gerekmektedir.
- ✓ Satışa konu olan malın, satış esnasında, satıcıya ait olması gerekmektedir.
- ✓ Satış, yapılan anda gerçekleşmeli ve mutlak olmalıdır. Gelecekte bir tarihe ertelenen ya da bir ihtimale bağlanan satış işlemi geçersiz kılmaktadır.
- ✓ Satış, malın değeri üzerinden yapılabilir.
- ✓ Faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olmayan, örneğin domuz, alkol vb. ürünlerin satışı yapılamamaktadır. Aksi halde bu işlem geçersiz olmaktadır.
- ✓ Satılacak malın özelliklerinin alıcı tarafından iyi bilinmesi gerekmektedir.
- ✓ Satılan malın fiyatının, satış işleminin geçerliğinin kesin olarak bilinmesi gerekmektedir.
- ✓ Satış işleminin herhangi bir şarta bağlı olmaması gerekmektedir.

Murabaha yönteminin faizsizlik açısından problemli görülmesi, bu yönteme dayalı olarak ihraç edilen murabaha sukukların da şüpheli görülmesine yol açmaktadır. Murabaha sukuklar, ortaklık esaslı sukuklardan farklı olarak, ikincil piyasaları bulunmamaktadır⁶⁷. Ancak bu tür sukuklar, başka bir sukuk çeşidi ile birleştirilerek ihraç edildiklerinde ve belli bir oranda kalmaları şartı ile ikincil piyasada işlem görebilmektedir⁶⁸.

⁶⁵Tunç, s.135

⁶⁶Usmani, s.66

⁶⁷Küçükçolak, s.29

⁶⁸Nisar, s.180.

2.3.2.1.2.2. İstisna ve Selem Sukuk

İstisna, satıcı ile alıcı arasında bir malı imal etme üzerine yapılan bir satış sözleşmesidir. Bu yöntem genellikle imalatı uzun süren ya da temin edilmesi zaman alan malların satımında kullanılmaktadır. Sözleşmedeki duruma göre satış peşin, taksitli veya ileri bir tarihte ödemek üzere yapılabilmektedir. İstisna ile selem sözleşmeleri birbirine benzetilen finansman yöntemleri olmakla birlikte aralarında iki sözleşmeyi birbirinden ayıran belirli farklar bulunmaktadır. Bu farklar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- ✚ İstisna sözleşmeleri her zaman üretilmesi gereken mallar için yapılmakta iken, selem sözleşmelerinde malın imal edilme zorunluluğu bulunmamaktadır.
- ✚ Selem sözleşmeleri için ücretin peşin olarak ödenmesi gerekmektedir. Fakat istisna için bu tür bir zorunluluk bulunmamaktadır.
- ✚ Selem sözleşmeleri tek taraflı olarak feshedilememekte, buna karşılık, istisna sözleşmelerinde imalatçı, ürünü imal etmeye başlamadan önce feshedilebilmektedir.
- ✚ Selem sözleşmelerinde mal teslimatı satışın esas özelliklerindendir. Buna karşılık, istisna sözleşmelerinde mal teslimatı söz konusu olmamaktadır⁶⁹.

İstisna sukukları büyük altyapı projeleri için daha uygun bir sukuk türü olarak görülmektedir. Aynı zamanda, yükleniciye paralel istisna sözleşmesi imkanı tanıdığı için finansal aracılığa uygun bir sukuk türüdür. İstisna sukukların ikincil piyasaları yoktur.

2.3.2.1.3. Menfaat Satımına Dayalı Sukuk (İcara Sukuk)

İcara Sukuk; İcara sukuku, finansal kiralama yöntemine dayandırılan sukuk türüdür. Bu sukuk türü sahiplerine gayrimenkulün mülkiyet hakkını, kira gelirinden faydalanmayı ve kiracıyı etkilemeyecek bir şekilde elden çıkarma hakkı tanımaktadır. İcara sukuku, kaynak firmaya bağlı olarak sabit veya değişken getirili olabilir⁷⁰. İcara sukukları da ikincil piyasalarda alınıp satılabilme özelliklerine sahiptir.

⁶⁹ Usmani, s.136

⁷⁰ Tariq, Ali Arslan, "Managing Sukuk Risks", Loughborough Uni., 2004,s 20

2.3.2.2. Sukukun Kullanım Alanlarına Göre Sınıflandırılması

Sukuk, çeşitli yapılarda oluşturulabilen, bu farklı yapılar sayesinde de farklı alanlarda kullanılabilen bir finansal araçtır. Bu bakımdan Sukuk, genel olarak üç temel kullanım alanına sahip olarak sınıflandırmaya tabi tutulabilir⁷¹. Bu başlık altında Sukuk türleri, proje endeksli, varlık endeksli ve bilanço endeksli Sukuk şeklinde alt başlıklara ayrılmaktadır.

2.3.2.2.1. Proje Endeksli Sukuk

Yapılması planlanan bir projenin finansmanını sağlaması için sukuk ihraç edilebilmektedir. Projenin gerçekleştirilebilmesi için bir SPV (Special Purpose Vehicle), yani özel amaçlı bir şirket oluşturulmakta ve sukuk ihracı bu şirket tarafından yapılmaktadır. Örneğin Katar Global Sukuk firması üzerinden, Doha'da kurulan Hamad Sağlık Merkezi (Hamad Medical Center)'nin inşa edilmesi için gerekli finansmanın sağlaması amacıyla Katar Hükümeti tarafından sukuk ihraç edilmiştir. HMC adına kayıtlı araziye ortaklık şeklinde 2003 yılında, Ekim 2010 vadeli, 700 milyon dolar bedelinde sukuk-u icara ihraç edilmiştir. Yıllık getirisi yaklaşık LIBOR+0,45 olarak belirlenmiştir⁷².

2.3.2.2.2. Varlık Endeksli Sukuk

Firmalar, sahip oldukları varlıklardan elde edecekleri kazanç hakkını yatırımcılara satılması ile de sukuk ihraç edilebilir. Malezya hükümetinin, özel amaçla kurulmuş bir şirkete (SPV) arazi satışı yapması ve SPV'nin mülkiyet haklarını teminat altında tutarak yatırımcılara, beş yıl vadeli kazançtan pay hakkı içeren icara sukuku ihraç etmesi, bu sukuk türü için örnek verilebilir. Hükümet, kullanım hakkını SPV'ye satmış, SPV, kullanım hakkını saklı tutarak değişken oranlı sukuk ihraç etmiştir. Bir başka örnek ise Bahreyn Havaalanı'nın genişletilmesi için çıkarılan 250 milyon dolarlık icara sukukudur. Bu örnekte farklı olarak sukukun konusu olan varlık havaalanıdır.

⁷¹Küçükçolak, s.27

⁷² Nisar, 2008, s.179

2.3.2.2.3 Bilanço Endeksli Sukuk

Bilanço'ya dayalı olarak da sukuk ihracı gerçekleştirilebilmektedir. Bu sukuk çeşidiyle birden fazla projenin finansmanı sağlanabilmektedir. Bir banka, müşterilerinin çeşitli projelerini finanse etmek için sukuk ihraç ederek bu projelerin finansmanını uluslararası sermaye piyasalarından temin edebilmektedir. Bu tür sukuka İslam Kalkınma Bankası tarafından 2003 Ağustos'unda ihraç edilen sukuk örnek verilebilir. Banka, bu tarihte üye ülkelerin çeşitli projelerini finanse etmek için sukuk ihraç etmiştir. Bu yolla projelerin kaynağı uluslararası sermaye piyasasına 2008 vadeli 400 milyon USD değerinde beş yıllık sukuk ihraç ederek sağlanmıştır⁷³.

İstisna sukukların ikincil piyasaları bulunmamaktadır. Ayrıca, istisna sukukları büyük altyapı projeleri için daha uygun bir tür olarak gözükmektedir. Yükleniciye paralel istisna sözleşmesi imkânı tanıdığı için finansal aracılığa uygun bir sukuk çeşididir.

2.3.3. Sukuk İhracında İslami Prensiplerine Uygunluk

Sukukun ortaya çıkışındaki temel unsur, İslam dininin faizli işlemleri haram kılmasındandır. Bu nedene dayalı olarak, sukuk ihracı gerçekleştirilirken şeriat ilkelerine uygunluk konusunda daha fazla hassasiyet gösterilmesi gereklidir. Ancak, sukuk'un şeriat ilkelerine uygun olup olmadığına dair fetvayı kim ya da kimlerin vereceği konusu, ayrıca, şeriata uygunluk bildirecek kişi ya da kurumun, bağımsız biçimde konuyu değerlendirmesi, gibi birçok problem söz konusudur.

Sukuk ihracı için, 'Şeriat Komitesi'nden uygunluk onayı alınmak zorundadır. Bu tür fetva veren birim olarak da, HSBC Bankasının 'Amanah Merkezi Şeriat Komitesi' görülmektedir. Şeriat komitesi dünya üzerinde hüküm vermeye yetkili görülse de tartışmalar hali hazırda devam etmektedir. Çünkü birçok uzman, İngiliz sermayeli bir bankanın şeri hükümleri ne derecede sağlıklı vereceği konusunda endişe taşımaktadır. Ayrıca, Sukuk ihracında reel bir ürünün, kiralanan bir hizmetin bulunmaması sebebiyle, islami açıdan helal olmadığı ve faizden farkı olmadığını iddia edenler görüşler mevcuttur.

⁷³Tuncel, Kürşat, Risk Sermayesi Finansman Modeli, SPK Yayını, Ankara, 2000, s.105.

2.4 Sukuk Piyasasının Gelişimi

2.4.1. Sukuk ile İlgili İlk Düzenlemeler ve İlk İhraçlar

İslami usullere uygun faizsiz finans ürünleri 1975 yılından itibaren bir çok ülke tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Faizsiz finans ürünlerinin kullanımı ilk olarak, islam ülkelerinin yer aldığı Güneydoğu Asya ve Orta Doğu bölgelerinde ortaya çıkmıştır. Ancak ilerleyen süreçte insanların sahip olduğu kaynakları, inançları gereği kullanmadığını keşfeden girişimciler, İslami inançlarla ters düşmeyecek biçimde sistemler kullanarak bu kesimin sahip oldukları kaynakları yatırıma dönüştürmeyi planlamışlardır. Böylece günümüzde, faizsiz finansal araçların kullanımı islam coğrafyası ile sınırlı kalmamış, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülke faizsiz finans sistemine ait ürünlerin kullanımına başlamışlardır⁷⁴.

Faizsiz bankacılık ve sigortacılık sektörünün gelişmesine bağlı olarak, faiz taşımayan bir finansal araç olarak ilk sukuk ihracı, 1983 tarihinde Malezya hükümeti tarafından “İslami Tahvil” olarak gerçekleştirilmiştir⁷⁵. Faizsiz tahvil ihracının, İslami bankaların varlık yönetimini kolaylaştırma adına yapıldığı ifade edilmiştir. Karz-ı hasen yöntemine göre gerçekleştirilen bu tahvil ihracı birincil piyasa ile sınırlı kalmış, bu finansal varlıkların ikincil piyasada işlem görmesine yönelik Malezya Hükümeti’nin girişimleri sonuç vermemiş, ikincil piyasada işlem görme izni çıkmamıştır⁷⁶. Gerçekleştirilen sukuk ihracı, sukukla ilgili düzenleme öncesinde yapıldığı ve sukuk özelliklerini tam yansıtmadığı gerekçesiyle sukuk ihraçlarıyla ilgili raporlarda yer almamaktadır.

Malezya’nın ardından Kuveyt Merkez Bankası, mudaraba usulünde bono ihraç etmiştir. Böylece, sukuk ihraçlarının talep bulması ve Sukuk ihracına yönelik çalışmalar, sukukun tanımlanma ve bu çerçevede ilgili düzenlemelerin yapılması gereğini ortaya çıkarmıştır. Sukuk ihraçlarıyla ilgili ilk düzenlemeler İslam İşbirliği Teşkilatı Teşkilatı (Organization of Islamic Cooperation) tarafından yapılmıştır. Bu kapsamda, 1988 tarihinde

⁷⁴Yıldırım, Mustafa, Küresel Finans Krizi Sürecinde Farklı Finans Uygulamalarının Analizi: Konvansiyonel ve Faizsiz Finans Sistemlerinin Karşılaştırılması, Bütçe Dünyası Dergisi, Sayı:35, 2011/1, s.110.

⁷⁵Altaş, Gökben. “İslami Finans Sistemi”, Sermaye Piyasasında Gündem, S:69, Mayıs 2008, s.19

⁷⁶Tok, Ahmet, İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler, SPK, Hukuk İşleri Dairesi Yeterlilik Etüdü, Ankara, Haziran 2009, s.14-15

İslami Fıkıh Akademisi (Islamic Fiqh Academy) sukuk kavramını tanımlamış ve İslami açıdan iki kurala bağlanarak meşruluğu kabul edilmiştir. Söz konusu kurallar;

- ✓ Herhangi bir bireyin mülkiyetinde bulunan varlığın, yazılı bono ve belge ile temsil edilebileceğini ve
- ✓ bu bono ve belgelerin piyasa fiyatı ile satılabileceğini kapsamaktadır.

Finansal varlığın (bono veya belge) dayanağı çoğunlukla menkul ya da gayrimenkul biçimindeki fiziki varlıklardan ve finansal haklardan az bir kısmı ise nakit veya kişilerarası borçlardan oluşabilmektedir⁷⁷. Kanuni düzenlemelerin ardından ilk sukuk ihracı, 1990 tarihinde yine Malezya’da İslami mülkiyete sahip olmayan bir şirket, Shell MDS tarafından, 30 milyon \$’a karşılık gelen, ortalama 125 milyon Malezya Ringiti (RM) tutarında gerçekleştirilmiştir⁷⁸.

Farklı sukuk türlerinde sukuk ihraçlarının gerçekleşmesi ve süreklilik kazanması ise 2000’li yılların başlarına rastlamaktadır. Bu ilk ihraçlar tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 2.2: Türlerine ve Yıllarına Göre İlk Sukuk İhraçları

Sukuk Türü	İhraç Yılı	Ülke	İhraççı Birim	İhraç Tutarı \$
Murabaha	1997	Malezya	Khazanah Nasional Berhad	969,9 Milyon
Muşaraka	2000	Sudan	Sudanese Government	77 Milyon (*)
İcara	2001	Malezya	Kumpulan Guthrie Berhad	
İcara	2001	Bahreyn	Bahrain Monetary Agency	100 Milyon(**)
Selem	2001	Bahreyn	Government of Bahrain	
İstisna	2003	Malezya	SKS Power Sdn Berhad	1,471 milyar
Hibrid	2004		Dawama	29 Milyon

(*) Sudan Paundu; (**) Bu ihraç aynı zamanda, USD cinsinden ilk uluslar arası sukuk ihracıdır ve beş yıl vadelidir.

Kaynak: Sukuk Report (2nd Edition), s.3

⁷⁷Wilson, Rodney, Islamic Bonds: Your Guide to Issuing, Structuring and Investing in Sukuk “Overview of the Sukuk Market”, London:Euromoney Books, 2004, s.3-9

⁷⁸ Sukuk Report (2nd Edition): A Comprehensive Study of the International Sukuk Market, International Islamic Finance Market (IIFM) Pub., Bahreyn, 2010, s.3

Tablo 2.2’den ayrıntıları verilen ilk ihraçların talep görmesinin hemen ardından, ulusal ve uluslar arası boyutta, birçok İslam ülkesi tarafından sukuk ihraçları gerçekleştirilmiştir. Bu ülkeler arasında öne çıkan ülke olarak Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Endonezya, Katar, Pakistan Brunei Sultanlığı, Singapur, Kuveyt sıralabilir. Bütün bunlardan sonra sukuk piyasası, İslami finansal sistemin temel unsurlarından biri olarak gelişme göstermiş ve sukuk yapılarında yenilikler ortaya çıkmıştır. Sukuk ihraçlarının dünya üzerinde yaygınlaşması hâlihazırda devam etmektedir. Nitekim 2014 yılı içerisinde Hong kong, Lüksemburg, Senegal, Güney Afrika ve İngiltere sukuk piyasasında yer alan ülkeler arasına girmişlerdir⁷⁹.

2.4.2. Sukuk İhraçlarının Dünya Ölçeğinde Gelişimi

2000’li yılların başlangıcında oluşmaya başlayan sukuk piyasası, geçen yaklaşık 15 yıllık süreç içerisinde genel olarak ne tür gelişme süreci ortaya çıkardığını değerlendirme adına, ihraç tutarları aşağıda tablo grafik biçiminde gösterilmektedir.

Tablo 2.2: Dünya Ölçeğinde Sukuk İhraçları 2001-2014 (Milyon \$)

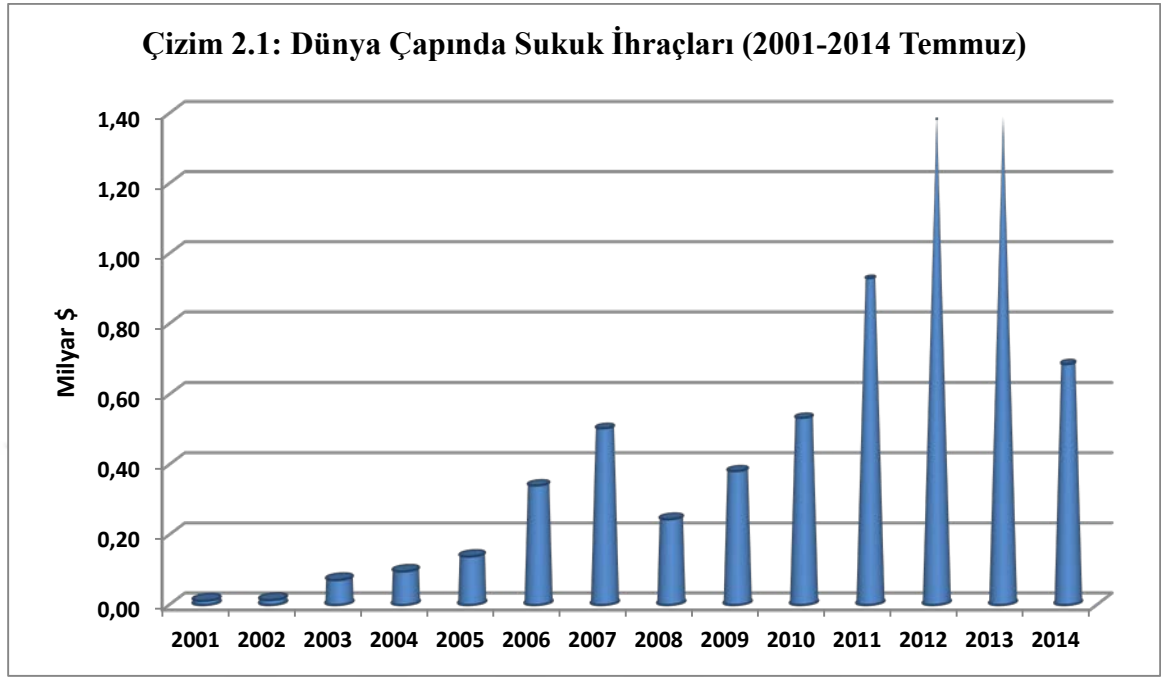
2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1,172	1,371	7,057	9,465	13,698	33,837	50,041

2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 ^(*)
24,264	37,904	52,978	92,403	137,50	138,17	68,197

(*) Temmu 2014 itibari ile.

Kaynak: Sukuk Report (4th Ed.), s.5, Katılım Bankaları 2014’ten derlenmiştir.

⁷⁹ Katılım Bankaları, 2014, s. 41.

Yukarıdaki Tablo2.2 ve bu tabloda yer alan verilerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için oluşturulan Çizim 2.1’den hareketle, dünyadaki sukuk ihraçlarının gelişimi ile ilgili olarak şu değerlendirmeler yapılabilir.

Sukuk piyasasının, 2001 yılındaki 1,172 milyar \$ lik bir piyasa hacimden 2013 Yılında 138 Milyar \$’lık bir hacme ulaştığı görülmektedir. Hacimler arasındaki aşırı fark, 13 yıllık dönemde sukuk piyasası gelişme sürecinin oldukça hızlı gerçekleştiğini göstermektedir. Çizim 2.1 aynı zamanda, hacimdeki büyümenin iki devrede gerçekleştiğini ve süreklilik arz ettiğine işaret etmektedir. 2001 ile 2007 arası birinci devre, 2008 ile 2014 arasında ikinci devre olarak ortaya çıkmaktadır. 2007’ye kadar devam eden büyüme sürecinde piyasa 50 Milyar \$’lık bir hacme ulaşmıştır. Ancak, sukuk piyasasındaki büyüme süreci 2008’de kesintiye uğramış ve piyasa hacminde %50 civarında bir daralma ortaya çıkmıştır. Bu daralmanın nedeni, o dönemde patlak veren dünya krizi ile birlikte 2007 yılındaki Dubai borç krizi gösterilebilir. Ancak bu daralmanın hemen ardından yeni bir büyüme süreci başlamış ve kesintisiz olarak devam etmiştir. Nitekim 2011 yılında, bir önceki yıla göre iki kata ulaşan bir hacim artışına ulaşılmıştır. 2011 sonrasında, büyüme oranında düşme ve dalgalanma görülmekle beraber, piyasa hacmi 2012 ve devam eden

yıllarda 100 milyar \$'ın üzerinde gerçekleşmeler öz konusudur.

Sukuk ihraçlarında süreklilik gösteren büyüme, doğal olarak, dolaşımdaki sukuk tutarlarında da artış meydana getirmiştir. Bu durum 2008-2014 dönemi için aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 2.3: Dolaşımdaki Sukuk Hacmi (2008-2014, Milyon \$)

2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014(*)
38,1	58,7	81,2	124,7	198,6	233,5	312,3

(*) 2014'ün 3çeyrek dönemini kapsamaktadır.

Kaynak: Thomson Reuters Sukuk Perceptions and Forecast 2015' ten Akt. Katılım Bankaları 2014, s:42

Tablo 2.3' te yer alan rakamlar, sukuk piyasasında açık işlem olarak ifade edilen, yani henüz vadesi dolmamış, dolaşımda bulunan sukukları kapsamaktadır. Sukuk piyasasındaki bu yüksek dolaşım hacmi, sukuk işlemlerinin faizsiz finans sektöründeki büyüme ve gelişmenin itici gücü olduğunun bir göstergesi sayılmaktadır⁸⁰.

Sukuk ihraçlarının 2008 de patlak veren küresel finansal krizden fazlaca etkilenmesi ve sukukların % 85'inin faizsizlik prensiplerine uymadığına yönelik uzman görüşleri, sukuk standartlarının tekrar gözden geçirilmesi ihtiyacını gündeme getirmiştir.⁸¹ Bunun bir sonucu olarak İşlami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Organizasyonu ve İşlami Finansal Hizmetler Kurulu sukuk ile ilgili yeni standartlar oluşturulmuştur.⁸² Bu kapsamda, 2009'da sukuk için sermaye yeterliliği ile ilgili standartlar yayınlanmıştır.⁸³ Ek olarak, İşlami Finansal Hizmetler Kurulu tarafından sukuk piyasasında likiditenin arttırılması, risk yönetiminin sağlıklı yapılabilmesi ve ikincil piyasalarının sağlıklı gelişimini sağlamak için likidite ve risk yönetimi ile ilgili yeni uygulamalar getirilmiřtir⁸⁴. Sukuk piyasasının gelişim sürecinde yapılan düzenlemelerle, sukukun günümüzde işlerliğinin artması, sukuk yapılarının güçlenmesi ve uluslararası standartlara uyum sağlayabilmesi hedeflenmiştir.

⁸⁰ Katılım Bankaları 2014, s. 42

⁸¹Nurul Aini Muhammed ve Rafisah Mat Radzi, "Implication of Sukuk Structuring: The Comparison On The Structure of Asset Based And Asset Backed Ijarah Sukuk", ICBER, Langkawi, 2011, s.248

⁸² Resolutions onSukuk, AAOIFI, 2008 ,s,11.

⁸³ Capital Adequacy for Sukuk, Securitisations and Real Estate Investment, IFSB, 2009, s,7

⁸⁴ Guiding Principles on Liquidity Risk Management For Institutions Offering Islamic Financial Services , IFSB, 2012, s.11

2.4.3. Dış ve İç Piyasalara Sukuk İhraçları (2001- 2014)

Yukarıdaki başlık altında, 2001-2014 dönemi için verilen toplam sukuk ihraçları, ihraçların gerçekleştiği piyasaların ulusal ya da uluslar arası piyasalara yapılmış olmasına göre yeniden düzenlenmiştir.

Tablo 2.4: Sukuk İhraçlarının Piyasa Bazında Tutarları (2008-2014, Milyon \$)

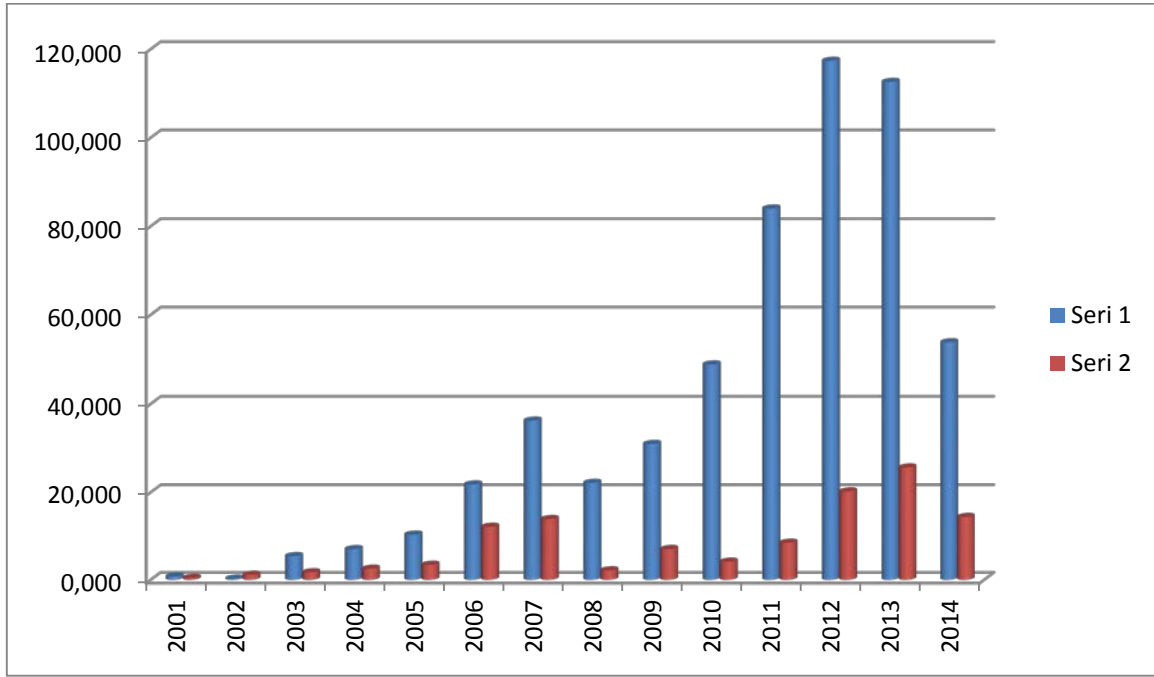
İhraç Yılı	Ulusal (İç Piyasalara)	Uluslar arası (Dış Piyasalara)	Toplam İhraç (Milyon \$)
2001	747	425	1,172
2002	241	1,130	1,371
2003	5,377	1,680	7,057
2004	6,962	2,503	9,465
2005	10,286	3,413	13,699
2006	21,755	12,082	33,837
2007	36,182	13,859	50,041
2008	22,124	2,140	24,264
2009	30,904	7,000	37,904
2010	48,880	4,098	52,978
2011	83,960	8,444	92,404
2012	117,331	20,169	137,500
2013	112,565	25,605	138,170
2014	53,878	14,319	68,197
Toplam	551,190	116,867	668,059

Kaynak: Sukuk Report (4th Ed.) s. 4-5.

Tablo 2.4'ten açık bir şekilde görüldüğü üzere, toplam sukuk ihraçları içerisinde büyük pay iç piyasalara sunulan sukuk ihraçlarına aittir. 2001 ila 2014 dönemi itibariyle, iç piyasalara ihraç edilen toplam sukuk tutarı, dış piyasalara ihraç edilen sukuk tutarının yaklaşık beş katıdır. Dolayısıyla sukuk ihracı ile sağlanan fonların, ülke içi tasarrufların dönüştürülmesiyle gerçekleştiği söylenebilecektir.

2001 ila 2014 dönemine ait daha ayrıntılı bir değerlendirme ise iç ve dış piyasa ihraç tuatarlarının grafik gösterimi ile mümkün olabilecektir. Bu nedene dayalı olarak aşağıdaki Çizim2.2: Tablo 2,4’ rakamlarından hareketle oluşturulmuştur.

Çizim 2.2: İç ve Dış Piyasalara Sukuk İhraçları (2001- 2014, Milyar \$)

Seri 1: İç Piyasa ihraçları; **Seri 2:** Dış Piyasa İhraçları

Çizim 2.2’den açık bir şekilde görüldüğü üzere, iç piyasa ihraçları her yıl için mutlak üstünlüğe sahiptir. İhraç süreci içerisinde, iç piyasa ihraçları ile dış piyasa ihraçları arasındaki fark büyüme eğilimi göstermiştir.

2.4.4. Sukuk İhraçlarının Türlerine Göre Dağılımı

Yukarıda, tablo ve grafik biçiminde sunulan dünya ölçeğindeki sukuk ihraçları, sukuk türüne bağlı olarak sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Böylece, sukuk ihraçları bu defa sukuk türleri bazında değerlendirmeye tabi tutulabilecektir.

Aşağıda tablo halinde, sukuk türlerine göre 2010 ila 2014 yılları arasındaki sukuk ihraçları sunulmaktadır. Bu tablodan hareketle, hangi sukuk türünün rağbet gördüğü

konusunda bir takım değerlendirmeler yapılması mümkün olacaktır.

Tablo 2.5: Sukuk Yapısına göre İhraçlar 2010-2014

İhraç Yılı	İhraç Yapısı					İhraç Tutarı (Milyon \$)	İhraç Adedi
	Murabaha	Muşaraka	İcara	Vakala	Hibrid		
2010	24,91	3,07	11,49	1,72	17,46	58,65	431
2011	39,21	6,94	20,76	3,02	35,82	105,75	546
2012	69,74	17,03	20,56	6,29	64,27	177,89	763
2013	65,30	7,54	19,31	4,13	51,09	147,37	834
2014 (*)	47,26	4,15	18,47	4,15	76,41	150,44	588
Toplam	246,42	38,73	90,59	19,31	245,05	640,10	

(*) 2014 Rakamı 3 çeyrek dönemi kapsamaktadır.

Kaynak: Thomson Reuters Sukuk Perceptions and Forecast 2015' ten Akt. Katılım Bankaları 2014, s:43

Tablo2.5'ten anlaşılabileceği üzere, sukuk türleri içerisinde en rağbet görenleri murabahaya dayalı sukuk ile Hibrid sukuk olarak görülmektedir. Bu iki sukuk yapısını sırasıyla, icara, müşaraka ve en az başvurulanı olarak, vakala sukuk takip etmektedir.

Hibrid sukuk, birden fazla dayanağa sahip olan, diğer ifade ile birden fazla sukuk türünün bir araya gelmesiyle oluşan bir yapıyı ifade etmektedir. 2001-2014 döneminde toplam tutar olarak, murabaha ile oldukça yakın değerlere sahip görünmektedirler. Bununla birlikte, son yıllar itibariyle, murabahaya nazaran artış eğilimine girdiği söylenebilir. Hibrid sukukun kabul görmesindeki başlıca neden olarak, Basel III kriterlerinde, hibrid sukukun (tier 1) ana sermaye kapsamında kabul edilemesi gösterilebilir. Böylece, son yıllarda sermaye yeterliklerini yükselmek isteyen ihraççılar, hibrid sukuka yönelmişlerdir. Sukuk yapısı içerisinde diğer önemli arz eden bir özellik, murabaha sukuk ile ilgilidir. Orta Doğu'da ve İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu'nun standartlarını uygulayan ülkelerde murabaha sukuku meşru kabul edilmemektedir.

Dolayısıyla bu ülkelerde murabaha sukuku yasaklanmıştır. Malezya’da ise yatırımcılar murabaha sukukunu ikincil piyasada yapabilmektedirler.

2.4.5. Sukuk İhraçlarının İhraççı Bazında Dağılımı

Tablo 2.6: Sukuk İhraçlarının İhraççı Bazında Dağılımı 2008-2014

İhraç Yılı	İhraççı Birim			İhraçTutarı (Milyon \$)	İhraç Adedi
	Kamu	Hükümet	Şirket		
2008	6,30	9,84	4,85	20,99	242
2009	9,82	5,32	19,16	34,30	270
2010	4,04	10,78	36,41	51,23	431
2011	10,72	11,85	61,84	84,41	546
2012	19,60	24,16	93,38	137,14	763
2013	8,46	32,21	76,26	116,93	834
2014 (*)	13,61	22,60	63,05	99,26	588
Toplam	72,55	116,76	354,95	544,26	

(*) 2014 Rakamı 3 çeyrek dönemi kapsamaktadır.

Kaynak: Thomson Reuters Sukuk Perceptions and Forecast 2015’ ten Akt. Katılım Bankaları 2014, s:43

Tablo 2.6’da yer alan rakamlara göre, sukuk ihraçlarının, kamu, hükümet ve şirket bazlı dağılımında, şirket sukuk ihraçlarının ağırlıklı olarak rol oynadığı görülmektedir. Yine bu tabloda yeralan tutarlardan hareketle, şirketlerin sukuk ihracıyla kaynak sağlamalarının yanı sıra, devletler de bir fon sağlama yolu olarak sukuk ihracını kullanma yoluna gittiklerini söyleyebiliriz. Ayrıca, sukuk ihraçlarının türlere göre gelişiminde murabaha sukukun baskın çıkması ile şirket sukukların da bu paralelde büyük paya sahip olması doğal bir sonuç olarak karşılanabilir.

Yine yukarıdaki tabloda şirket sukuk ihraçlarının toplam içerisinde büyük paya sahip olmakla beraber, her üç ihraç türünün de benzer bir gelişim seyri gösterdiğini söylemek mümkündür. Bir istisna olarak, hükümet sukuk ihraçlarının, diğer sukuk ihraçlarında son yılda oratay çıkan azalmaya karşılık, sürekli bir artma eğiliminde olduğu görülmektedir.

2.4.6. Sukuk İhraçlarının Ülke Bazında Dağılımı

Uluslararası fonların yetersizliği karşısında Asya'da ve Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkelerde merkezi yönetimler, altyapı projelerini finanse etmek ve yerel likidite havuzlarına erişebilmek için Sukuk ihraç etmektedir. Ayrıca, Afrika'daki hükümetler de Ortadoğu'daki yatırımcıları ülkelerine çekmek için aynı rotayı izlemektedir.

Sonuç itibarıyla, günümüzde başta islam coğrafyası olmak üzere, bu coğrafyanın dışında kalan ülkelerde sukuk ihracını bir fon sağlama aracı olarak görmeye başlamışlardır. Böylece, Asya ve Ortadoğudaki ülkeler başta olmak üzere Japonya'dan Amerikaya pek çok ülkede sukuk ihracı gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte ve doğal olarak, sukuk ihraçlarında büyük pay islam coğrafyasında yer alan ülkelere ait bulunmaktadır.

Aşağıdaki tabloda, 2001- 2014 döneminde gerçekleştirilen sukuk ihraçlarının ülke bazında dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 2.7: Toplam Sukuk İhraçlarında Ülke payları (2001-2014)

Ülke	Payı (%)	Ülke	Payı (%)
Malezya	67	Türkiye	2
Suudi Arabistan	8	Sudan	2
Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)	8	Bahreyn	2
Endonezya	4	Pakistan	1
Katar	3	Brunei Sultanlığı	1
		Diğer	2

Kaynak: Sukuk Report (4th Ed), s. 24

Tablo 2.7’den görüldüğü üzere, sukuk piyasasında Malezyanın %67 gibi bir payla tartışılmaz lider konumundadır. Sahip olduğu oran, piyasanın 2/3’sine denk düşmektedir. Piyasa payında, Suudi Arabistan ve BAE %8 ile aynı oranda gözükmektedirler.

Toplam payları% 2’ ye karşılık gelen diğer ülkeler ise bindelik paya sahip olanlardır. Bu ülkeler; paydaki sıraları göz önünde bulundurulmadan Senegal, Yemen, Lüksemburg, ABD, İngiltere, Singapore, Nijerya, Umman, Maldivler, Çin, Fransa, Gambia, Hong kong, Almanya, Japonya, Kuveyt, Kazakistan ve Ürdün şeklinde sıralanabilir.

2.4.7. Sukuk Piyasasının Türkiye’deki Gelişimi

Türkiye’de Sukuk piyasasının önü, Sermaye Piyasası Kurulu’nun (SPK) 2010 yılındaki sukuk ihracına imkan veren tebliği ile birlikte açılmış, ilgili tebliğin hemen ardından, Türkiye’de ilk sukuk ihracı 2010 yılı ağustos ayında Kuveyt Türk Finans Kuruluşu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, 2012 yılında, sukuk ihracıyla ilgili yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu sukuk 100 milyon \$ nominal değerli, Ağustos 2013 vadeli, yıllık sabit %5,25 getirili, altı aylık periyodlarla ödemeli olarak ihraç edilmiştir. İhraç edilen sukuk Murabah ve Vakala kombinasyonundan oluşan, hibrit yapıda sukuktur.

Türkiye’nin en büyük sukuk ihracı ise 2012 Yılında, T.C. Hükümeti Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama Şirketinin 1,5 Milyar dolarlık sukuk ihracıdır. Bu sukuk ihracına, 330 yatırımcı, ihraç tutarının 6 katının üzerinde talep göstermiştir. Uluslar arası piyasaya yapılan ihracın %27’si Orta Doğu, %19’u Türkiye, %19’u İngiltere, %14’ü Avrupa,%11’i ABD ve %10’u Asya ve diğer bölgelerdeki yatırımcılara satılmıştır. Sukuk ihracı gerçekleştikten sonra, İrlanda Borsasında %2,803 kar oranı ile listelenmiştir. Aynı zamanda söz konusu sukuk S&P tarafından BB notu ile derecelendirilmiştir.

Sukuk ihraçlarının talep bulması, ilerleyen yıllarda hem T.C. Tarafından hem de katılım bankaları tarafından, özellikle uluslar arası piyasalara yeni ihraçların yapılmasına yol açmıştır. Ayrıca, Türkiye’de sukuk ihraçlarının ikincil piyasada işlem görme imkanının bulunması, doğal olarak, birincil piyasa ihraçlarının artmasında başlaıca nedendir.

Araştırmacı birimler arası korelasyon matriksini incelemiştir. Pallant’a (2007) göre bu birim pozitif olmalıdır. Tablodaki sonuçlara göre, tüm değerler pozitifdir. Bu durum seçilen birimlerin diğer birimleri de temsil ettiğini gösterir. Cronbach’ın alfa değeri sırasıyla 0.836 ve 0.939’luk tablo değerleriyle, 0.7 eşiğinden daha büyük olmaları nedeniyle, ölçek için iyi bir iç tutarlılık ve güvenilirlik göstermektedir.⁸⁵ Sonuç olarak, araştırmacı tabloda yer alan bağlantılı birimlerle toplam birimleri incelemiştir. Tabloda da belirtildiği gibi tüm değerler 0.3’in üzerindedir ki bu durum incelenen değerlerin ölçeğin tamamıyla uyum içinde olduğunu gösterir. Güvenilirlik sonuçları bu çalışmanın eklerinde gösterilmiştir.

⁸⁵ Pallant, J. (2007). Development and validation of a scale to measure perceived control of internal states. *Journal of Personality Assessment*, 75, 2, 308–337.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUKUKUN YETERLİĞİ ÜZERİNE MALEZYA'DA GERÇEKLEŞTİRİLEN BİR ANKET ÇALIŞMASI

Faizsiz finansal kurumlar kısa sayılabilecek bir süreç içerisinde, oldukça büyük gelişme göstermişler ve faaliyetleri dünya ölçeğinde yaygınlık kazanmıştır. Buna paralel olarak, varlıkları dayanak alan ve faiz taşımayan borç senedi sukuk ihracı başlamıştır. Sukuk ihracı, diğer borç senetlerinde olduğu gibi ihraçları sadece şirketlerle sınırlı değildir. Devlet tarafından da ihraç imkânı bulunmaktadır. Bu durumda hem kurumlar hem de devletler yatırımlarının finansmanı için sukuk ihracı ile faizsiz fon sağlayabilmektedirler. Kurumların varlık çeşitliliği sukuk türlerinin de çeşitlenmesine yol açarken, devletler ise özellikle altyapı yatırımlarının finansmanı için sukuk ihracını bir kaynak olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Sukuk ihraçları ile ilgili tablolar, sukukun hem İslam coğrafyasında, hemde islam dışı coğrafyada, hem devletler hem de tarafından şirketler, hem faizsiz faaliyet yürüten hem de geleneksel finansal kurumlar tarafından, özellikle 2000 yılı başından beri, yükselen bir trende sahip olduğunu göstermiştir. Bununla beraber sukuk ihracı ile ilgili bir takım problemleri de göz önünde bulundurmak gereklidir.

Yine ilgili tablolara göre, Malezya sukuk ihracı konusunda açık ara lider konumunda bulunmaktadır. sukuk ihraçları ile ilgili raporlar, dünya ölçeğinde gerçekleşen sukuk ihraçlarının % 67'si diğer bir ifadeyle, yaklaşık 2/3'si bu ülkeye aittir. Bu nedenle, çalışmanın uygulama kısmı, Malezya'da, sukukun özellikle alt yapı yatırımlarının finansmanı için yeterli bir kaynak olup olmayacağı ile ilgili olarak, sukuk ihraçlarında söz konusu olabilecek kısıtlar hakkında ilgililerin görüşlerinin yansıtılmasına ve değerlendirilmesine çalışılmıştır.

3.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı, faizsiz borç senedi olarak bilinen sukukun, özellikle alt yapı yatırımları için fon kaynağı olarak yeterliği araştırmaktır. Bu bağlamda, faizsiz bankacılık uygulamasına geniş yer veren ve dünya ölçeğinde sukuk piyasasının tartışmasız lideri olan Malezya’da sukuk ihracı ile ilgili problemleri ortaya koymaya çalışmaktır.

Malezya’da ilk İslami banka 1983 yılında kurulmuştur. Faizsiz bankacılık faaliyetleri, ticari bankalar ve finans şirketleri, İslami bankacılık ürünleri ve hizmetleri İslami Banka teşkilatlanması (IBS Bankaları) altında sunulmaya başlanmıştır. Bu kurumlar, İslami banka işlemleri ve fonları ile İslami olmayan banka işlemleri ve fonlarını birbirinden ayırmak zorunda kalmışlardır.

Elde edilen sonuçlardan hareket ederek, faizsiz bankacılık uygulamalarının yapıldığı ülkeler için;

1. İslami Bankacılık ve finansal büyüme üzerinde kavramsal bir anlayışı sağlamak
2. sukuk kavramını ve sukukun ortaya çıkmasını açıklamak
3. sukukun geçerli uygulamasını araştırmak
4. Malezyadaki finansal iyileştirilmeye yönelik sukuk potansiyelini keşfetmektir.

İslami tahvil olarak da değerlendirilen Sukuk, faiz esaslı tahvillere nazaran daha düşük risk ve yüksek esnekliğe sahiptirler. Bu özellikleri dolayısıyla, sadece Müslüman ülkelerde değil Müslüman olmayan ülkelerde de artan bir şekilde cazip hale gelmiştir. Ayrıca bu yapı, borç alacak ilişkisi yerine ortaklık yapısı üzerine kuruludur.

Çalışmanın temel problemi, sukuku’un altyapının geliştirilmesi için Müslüman ülkelerde ve diğer dünya ülkelerinde altyapı geliştirilmesi çalışmaları ve tecrübeleri ışığında geleneksel bankacılığa iyi bir alternatif olup olmadığıdır.

3.2. Çalışmanın Modeli ve Hipotezleri

Çalışmamız, coğrafi konum olarak Malezya’da gerçekleştirilmiştir. Kendinden yapılandırılmış anket yöntemi kullanılan bu çalışmada, yöntemin doğası gereğince amaçlı örnekleme metodu kullanılmıştır.

Rauf (2013), Ulus (2013) ve Emeafinance (2013) gibi farklı çalışmalarda belirtildiği üzere Malezya, muazzam ölçüdeki altyapısal gelişimi ihtiyacını karşılamada finansal zorluklarla karşılaşmıştır. Sukuk bu ihtiyacı karşılamada makul alternatiflerden biridir.

Vekâlet teorisine göre yatırımcılar, yatırımlarının güvenliğini garantiye alacak güvenli bir ortamı birinci öncelik olarak görmektedirler. Bu durum, sukuk sözleşmelerini yürüten etkili bir düzenleyici sistem eksikliğinin, yatırımcıları cezbetmede zorluklara yol açacağından, ciddi etkileri olabileceğini göstermektedir. Bundan dolayı aşağıdaki hipotez, vekalet teorisi çalışmaları temel alınarak formülleştirilmiştir.

H1: Düzenleyici sistem eksikliği pek çok Müslüman ülkede Sukuk ihracını etkileyebilir.

Farklı literatürlerde gösterildiği gibi altyapı finansmanında, Sukuk'un oynayacağı muazzam bir potansiyel rol bulunmaktadır ve sukukun, Malezya gibi ülkelerde değişik altyapı projelerinde oynadığı rol bunu kanıtlamaktadır.

Rauf (2013), Ulus (2013) ve Emeafinance (2013) gibi çalışmalar altyapının geliştirilmesinde Sukuk'un potansiyel rolüne işaret edilmiştir. Sözü edilen literatür çalışmalarında öne sürülen savlar ışığında aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur:

H2: Müslüman ülkelerin altyapı finansmanında Sukuk'un rol oynama potansiyeli bulunmaktadır.

Vekâlet teorisine binaen, finansmanın artırılması konusunda Sukuk'un verimli düzenlemelere ve uygun ortama ihtiyacı vardır. Dolayısıyla verimli düzenlemeler, Müslüman ülkelerin Sukuk'a katılımını mümkün kılacaktır ki bu da altyapılarının geliştirilmesinde kullanılabilir

3.3. Veri Toplanması, Güvenirlik ve Geçerlik

Veri toplama, araştırmanın amaçlarına ulaşmak için gerekli olan ilgili bilgilerin sağlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Anket çalışması için Malezya'nın seçilmiş olmasının nedeni, Malezya'nın halihazırda İslami finansın merkezi olması ve Malezya'da İslami finans uzmanlarının yoğun olarak bulunmasıdır.

İlgililere gönderilen anket formlarından, 109 adet anket doğru bir şekilde ve bu anket çalışması için uygun biçimde doldurulmuştur. Bu nedenle bu çalışmanın örneklemi 109 muhatabı kapsamaktadır. Anket, literatür taramasından elde edilen bulgu ve fikirler temel alınarak hazırlanmıştır. Malezya'nın İslami finans için önemli bir merkez olduğu gerçeği ve bu alanda özelleşmiş kurumlar ile çok sayıda uzmana sahip olması muhatapların bu ülkeden seçilmesinde etkili olmuştur. Anket soruları, ön bilgilendirmeden sonra her bir muhataba ayrı ayrı posta yoluyla yollanmıştır. Muhataplar genel olarak İslami finans konusunda uzmanlaşmış doktora araştırmacıları ve bankacılardan oluşmaktadır.

Kullanılan anket ölçeğinde anketin iç tutarlılığı ve güvenilirliği test edilmiştir. 5'li Likert ölçeği kullanılan anket şu seçeneklerden oluşmaktadır: kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum.

Uygulanan anketin, güvenirlik istatistikleri aşağıda gösterilmektedir.

Cronbach Alfa	Standart değerler bazında Cronbach Alfa	Değer sayısı
.835	.836	12
.936	.939	33

Geçerlilik, ölçülmesi istenen şeylerin ölçüm alanı olarak tanımlanmıştır (Michael J. Miller, Dr.). Joppe (2000) ise geçerlilik ile çalışmanın doğru olarak yürüyüp yürümediğinin belirlendiğini ifade etmiştir. Bollen (1989) geçerliliğin değişken ölçümlerin ölçülmesi amaçlanan ölçümler olup olmadığıyla ilgilendiğini söylemiştir (Bollen 1989: s 185). Anketi uygulamadan önce anket, geçerlilik için İslami finans alanında bazı uzmanlara verilmiştir. Ondan sonra anket, hedef muhataplara dağıtılmadan önce tavsiyeler doğrultusunda düzenlenmiştir.

Araştırmacı birimler arası korelasyon matrisini incelemiştir. Pallant'a (2007) göre bu birim pozitif olmalıdır. Tablodaki sonuçlara göre, tüm değerler pozitifdir. Bu durum seçilen birimlerin diğer birimleri de temsil ettiğini gösterir. Cronbach'ın alfa değeri sırasıyla 0.836 ve 0.939'luk tablo değerleriyle, 0.7 eşliğinden daha büyük olmaları

nedeniyle, ölçek için iyi bir iç tutarlılık ve güvenilirlik göstermektedir.⁸⁶ Sonuç olarak, araştırmacı tabloda yer alan bağlantılı birimlerle toplam birimleri incelemiştir. Tabloda da belirtildiği gibi tüm değerler 0.3'in üzerindedir ki bu durum incelenen değerlerin ölçeğin tamamıyla uyum içinde olduğunu gösterir.

3.4 . Çalışmanın Kısıtları

Araştırmacının karşılaştığı pek çok kısıtlama olmasına rağmen belli başlı kısıtlamalar olarak aşağıdakiler sıralanabilir.

Yeterli güncel kaynağın eksikliği, zaman kısıtı ve bu araştırmanın sadece Malezya'daki İslami bankacılık ve finans ile İslami finans bankacılarını resmediyor olmasıdır. Gelecekte farklı Müslüman ülkelerden gelecek daha fazla veriyle birlikte araştırma üzerinde daha detaylı bir çalışmaya ihtiyaç duyulacaktır.

3.5. Çalışma Bulgularının Analizi

Creswell'e (2002) göre bir anket yapmanın hedeflerinden biri, ilgili fikri, davranışı veya eğilimi nicel hale getirmektir. Bu çalışmada Dorato ve Abdullah (1993), Hodge ve Steele (2002), ve Tod'un (1995) vs. çalışmaları doğrultusunda tanımlayıcı istatistik kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistiğin faydalarından biri, bu istatistiğin yüksek miktardaki veriyi makul bir yolla basitleştirmeye yardımcı olmasıdır. Bu şekilde tanımlayıcı istatistik, araştırma süreci hakkında daha net bilgi verme yoluyla çok fazla sayıdaki veriyi özetlemektedir⁸⁷.

Bu çalışmada analiz için tanımlayıcı istatistik kullanılarak yayılım, merkezi eğilim ve dağılım ele alınmıştır.

⁸⁶ Pallant, J. (2007). Development and validation of a scale to measure perceived control of internal states. *Journal of Personality Assessment*, 75, 2, 308–337.

⁸⁷ Dorato and C. Abdallah. A survey of engineering education outside the united states: Implications for the ideal engineering program. *Journal of Engineering Education*, 1993, s,212–215.

3.5. 1. Katılımcıların Demografik Verileri

Aşağıdaki tabloda, anketi cevaplayan katılımcıların, cinsiyetleri, eğitim düzeyleri ve mesleki kariyerleri ile ilgili olarak ortaya çıkan dağılımlar verilmektedir.

Tablo 3.1: Katılımcıların Cinsiyet, Eğitim Düzeyi ve Meslekleri

Cinsiyet				
	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Erkek	74	65.5	67.9	67.9
Kadın	35	30.1	31.2	99.1
Toplam	109			
Eğitim Düzeyi				
Lise	5	4.4	4.6	4.6
Lisans	37	32.7	33.9	38.5
Lisansüstü	65	57.5	59.6	98.2
Diğer	2	1.8	1.8	100
Toplam	109			
Meslek				
Öğretim elemanı	9	8	8.5	8.5
İslami Finans Araştırmacısı	9	7.1	7.5	16
Bankacı	47	40.7	43.4	59.4
Öğrenci	44	38.1	40.6	100
Toplam	109			

Yukarıdaki Tablo 3.1 muhataplar için demografik bilgi içermektedir. Tabloya göre, anket sorularını analize uygun biçimde cevaplayan 109 muhatapın % 65'i erkek, yaklaşık % 30'u ise kadındır.

Anketi cevaplayan muhatapların öğrenim seviyeleri ile ilgili olarak da şu dağılım elde edilmiştir. Muhatapların en büyük bölümünü %57.5'lik bir oranla lisansüstü eğitim almış olanlar teşkil etmektedir. Büyüklük açısından ikinci pay ise % 32.7'lik bir oranla lisans mezunu olanlara ait bulunmaktadır.

Muhatapların mesleklerine ilişkin istatistiklerde ise %40,7 gibi önemli bir kısım bankacılara ait bulunmaktadır. Bankacılara oldukça yakın bir oranla, %38'lik bir oranla lisansüstü öğrenciler gelmektedir. Diğer muhataplar olan İslami finans araştırmacıları ile öğretim elemanları ise birbirlerine yakın bir seviyede bulunduğu anlaşılmaktadır.

3.5.2. Alt Yapı Yatırımlarında Kaynak Kısıtlığı

Anket sorularında, ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için yapılması gerekli alt yapı yatırımları ve bu tür yatırımlar için gerekli fonların elde edilmesinde karşılaşılabilecek güçlüklerle ilgili sorular muhataplara yöneltilmiştir.

Kısıtlamalara ilişkin muhatapların görüşleri aşağıda tablo halinde yer almaktadır.

Table 3.2: Kısıtlı Kaynak

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
Altyapı ihtiyacını karşılamak için kaynaklar kısıtlıdır	19.5	43.4	32.7	9
Kamu iktisadi teşekkülleri verimsizdir	12.4	42.5	38.1	3.5
Kısıtlı bütçe	13.3	42.5	36.3	3.5

Dış finansmandaki daralma	8	51.3	33.6	0.9
Dış finansmandaki rekabetin artması	12.4	51.3	31	0.9
Gelirlerin azalması	13.3	51.3	30.1	1.8
Altyapının harap hali	15.6	54.1	28.4	1.8
Dünya borçlanma piyasasındaki belirsizlik	15.9	54.1	22	5.5
Uluslararası kurumların borçlarından doğan iktisadi mahrumiyet	17.9	47.2	28.3	3.8
Uluslararası finansal kurumların kısıtlı finansal imkânları	14.7	55.0	24.8	2.8
Refinansmana maruz kalan banka borçlarındaki artış	15.6	42.2	37.6	3.7
Finansal altyapının uzun dönemli ödemeye imkân vermesi	14.7	45.9	34.9	2.8

Altyapı ihtiyaçlarının karşılanması konusundaki kaynak kısıtlılığı, Müslüman ülkelerin karşılaştığı öncelikli problemlerden biridir. Kaynakların kısıtlı olması, %43'lük önemli bir kesim tarafından paylaşılmaktadır. Yani, çoğu fakir Müslüman ülkede altyapı gelişiminin önündeki büyük engellerden biri olarak kaynak kısıtlılığı kabul görmektedir.

Bu bulgular Daud ve Azam'ın (2011) bulgularıyla benzerdir. Kaynak kısıtlılığı, ülkelerin Dünya Bankası gibi uluslar arası finansal kurumların finansal yardımlarına muhtaç duruma gelmesine neden olmaktadır Uluslar arası kuruluşların sağladığı bu tür yardımlar da altyapı ihtiyacını karşılamaktan uzak olarak görülmektedir⁸⁸. Bulgular aynı zamanda IFSB (2013), OECD (2013) ve IDB'nin (2010) raporlarıyla da örtüşmektedir.

⁸⁸ Daud, Mustafa ve Azam, A. International Journal of Business and Social Science, 4.3.2011,s,190.

İslamKalkınma Bankası raporunda belirttiği üzere, en kalabalık Müslüman ülkesi Endonezya, kısıtlı kaynaklar nedeniyle altyapı ihtiyacını karşılayamamaktadır. Hâlbuki 2010 ve 2014 yılları arasındaki altyapı geliştirme ihtiyacının büyük bir bölümü Sukuk yoluyla karşılanabilme imkânına sahipti.

Endonezya örneği genel olarak çoğu Müslüman ülke için geçerlidir ve kısıtlı finansal kaynaklar nedeniyle devlet harcamalarının kısılması yoluna gidilmektedir.

Araştırmanın sonucu, çoğu fakir Müslüman ülkede altyapı finansmanındaki başlıca kısıtlar olarak şunlara işaret etmektedir. Dış finansmandaki daralma, dış finansmandaki rekabetin artması, gelirlerin azalması ve altyapının harap halidir. Mesela dış finanslamanın rolüne ilişkin olarak muhatapların yaklaşık yüzde 51'i, dış finanslamadaki daralmanın pek çok fakir Müslüman ülkenin karşılaştığı önemli bir zorluk olduğunu belirtmiştir. Bu durum diğer ülkelere yardımda bulunan çoğu ülkenin yaptığı yardımları engellemesine neden olan dünyadaki genel kötü ekonomik durumdan kaynaklanmaktadır. Jones ve Howarth (2012) ile benzer olarak bu görüşe göre finansal problemleri aşmak için özel organizasyonların ortaklaşa hareket etmeleri gerekmektedir.

3.5.3. Kaynak Kısıtlılığının Aşılmasında Sukukun Potansiyel Rolü

Anketin ikinci kısmı, birçok Müslüman ülkede altyapı geliştirmelerinin finansmanında karşılaşılan sıkıntıları kolaylaştırma konusunda Sukuk'un potansiyel etkileriyle ilgilidir. Soruların çoğu sukukun altyapı finansmanını uygun hale getirmesi ile ilgilidir. İslami finansın temel prensiplerinden biri yapılan yatırımın gerçek bir varlıkla ilgili olmasıdır. Altyapı yatırımları da yol, elektrik ve su gibi gerçek varlıklara tekabül etmektedir ve İslami finansın gereklerini karşılamaktadır.

Tablo 3.3: Altyapı Yatırımlarında Sukukun Rolü

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
Altyapıya yapılan yatırım maddi varlığı yansıtmaktadır	23.9	46.8	23.9	5.5
Altyapının yatırımı İslami finansman tarafından ileri derecede desteklenir	20.2	48.6	25.7	4.6
Başlıca İslami finansal enstrümanların tamamı altyapı finansmanı için uygundur	21.1	44	31.2	3.7
Sukuk piyasası gittikçe büyüyor ve derinleşiyor	16.8	45.8	30.8	6.5
Altyapı projeleri Sukuk için uygundur	17.6	42.6	35.8	1.8
Altyapı finansmanı varlıklara dayalıdır	12.8	49.5	35.8	1.8
Sukuk, altyapı projelerinin finansmanı için daha iyi bir finansman seçeneğidir	15.7	48.1	32.4	3.7
Sukuk yatırımcıları daha uzun vadeler için heveslidirler	13.9	45.4	36.1	4.6
Sukuk, altyapı projelerine uzun vadeli fonları aktarmayı mümkün kılar	12.8	42.2	40.4	4.6
Sukuk, altyapı finansmanı için uygundur	15.7	50	32.4	1.9
Sukuk, altyapı finansmanındaki fon gereksinimlerini karşılamada rol oynayabilir	9.3	53.7	33.3	3.7
Altyapının finansmanında Sukuk, ekonomik istikrarı sağlayabilir çünkü Sukuk spekülasyon faaliyetlerinden bağımsızdır	14.7	49.5	1.8	0.9
Altyapının finansmanında Sukuk, ekonomik istikrarı sağlayabilir. Çünkü Sukuk gerçek faaliyetleri içerir	12.8	45.9	39.4	1.8

Tablodan görülebileceği gibi %46.8'lik gibi önemli bir muhatap kütesi, altyapı yatırımlarının gerçek bir varlığa karşılık geldiğini ve bu durumun Sukuk için uygun olduğunu kabul etmişlerdir.

Yine tablodan görüldüğü üzere %48.6'lık bir muhatap kitlesi altyapı yatırımlarının ileri derecede İslami finans tarafından desteklendiği konusunda hemfikirdir. Altyapı finansmanında İslami finansa ilişkin muhatapların diğer gerekçeleri ise şunlardır:

Bütün önemli İslami finans sözleşmeleri, altyapı yatırımları ile uyumludur.

Altyapı yatırımlarında işletmenin tüm aktifini almanın söz konusu olması, bu durumu İslami finans için uygun hale getirmektedir.

Sukuk yatırımcıları, kısa vadeli banka borçlanmasına nazaran uzun vadeye daha fazla isteklilerdir.

Emefinance'ye (2013) göre, sukuk yoluyla altyapının finansmanı varlığa dayalı menkul kıymetlere benzemektedir ve altyapı yatırımlarındaki büyük boşluğu doldurma potansiyeli vardır. Ek olarak, muhatapların önemli bir kısmı altyapı yatırımlarının dünyadaki uzun vadeli fonları yatırımcı ülkelere ihtiyacı olan ülkelere kanallize edeceği görüşündeler.

Ne var ki muhatapların %40'ı bu soru hakkında kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Bu belki de Sukuk fonlarının iyi kurulmuş nizami bir sisteme ve siyasi istikrara sahip uygun bir ekonomik ortama ihtiyaç duyduğu gerçeğini göstermektedir. Ayrıca muhatapların önemli bir kısmı altyapının finansmanı için Sukuk'u uygun bulmaktalar ve faiz temelli iş riski paylaşımı yerine gerçek varlıkların performansı ile ilişkili gelire dayalı olma gibi kendinden var olan doğal özelliklerinden dolayı istikrarın inşasında rol alabileceğini söylemektedirler. Altyapıya yapılan yatırım maddi varlığı yansıtmaktadır.

3.5.4. Sukukun Etkin Olarak Uygulanmasındaki Zorluklar

Son bölüm, altyapının finansmanı için sukukun bir araç olarak kullanılmasında ortaya çıkabilecek problemlerle ilgilidir. Bu problemlerin varlığı sukukun etkin bir araç olarak kullanılmasında bir takım zorlukları da beraberinde getirmektedir.

Tablo 3.4: Sukuk Uygulamasında Zorluklar

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
İslami finansal kurumlar altyapının finansmanı ile daha az ilgililer	11.9	48.6	30.3	7.3
Likidite problemi Sukuk'un uygulanmasını etkilemektedir	10.3	44.9	36.4	7.5
İşlem maliyeti Sukuk'un etkinliğini azaltmaktadır	4.7	54.2	36.4	4.7
Standart şariat kurallarının eksikliği, Müslüman ülkelerin çoğunda Sukuk'un uygulanmasını etkilemektedir	8.3	45.4	40.7	4.6
Uzman eksikliği çoğu Müslüman ülkede Sukuk'un uygulanmasını etkilemektedir	15.6	39.4	42.2	1.8
Güvenilir raporlama ve reyting standardı eksikliği çoğu Müslüman ülkede Sukuk'un uygulanmasını etkilemektedir	6.4	47.7	40.4	2.8
Cazip bir yatırım ortamının eksikliği çoğu Müslüman ülkede Sukuk'un uygulanmasını etkilemektedir	12	50	31.5	5.6
Müslüman devletler arasındaki işbirliği eksikliği Sukuk'un uygulanmasını etkilemektedir	7.4	51.9	37	2.8

Tablo 3.4' sunulan sukuk ile ilgili problemlerin var olduğu anket muhatapları tarafından desteklenmektedir. Yani, sukukun bir araç olarak uygulamasında bir takım

problemler bulunmaktadır ve bu problemler sukukun etkinliği üzerinde olumsuz yönde etki yapmaktadır.

Tablodaki sonuçlara göre, altyapının finansmanı için Sukuk'un karşılaştığı başlıca zorluklar en yüksek seviyeden başlayarak aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir.

- ✓ Yüksek işlem maliyeti,
- ✓ Müslüman ülkeler arasındaki işbirliği eksikliği ve cazip bir yatırım ortamının eksikliği,
- ✓ Güvenilir raporlama ve reyting standartları eksiliği,
- ✓ Yetersiz insan kaynağı ve standart şeriat kuralları eksikliğidir.

3.6. Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmanın ilk bölümünde, öncelikle faiz kavramı, ilahi dinlerin faiz uygulaması hakkındaki hükümlerine yer verilmiştir. Burada, bütün ilahi kaynaklı dinlerin faiz uygulamasına onay vermediği ve faiz şeklinde elde eden kazancın uygun bir kazanç şekli olmadığı, ana kaynaklar referansıya gösterilmiştir. Ek olarak, faiz uygulayanların şiddetli cezalara uğrayacağı, özellikle Kur'anı Kerim'de açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu durum, yüzyıllar boyunca, İslam dininin hâkim olduğu coğrafyada faiz uygulamalarına engel teşkil etmiştir.

Bununla birlikte, bazı kavramların anlamları konusundaki farklı yaklaşımlar, faiz konusunda da ortaya çıkmış ve hali hazırda dar bir çerçeve içerisinde de olsa tartışmalar devam etmektedir. Bu durumun temel örneği, kur'anda geçen "riba" ile onun karşılığı tam olarak kullanılan "faiz" kavramı ile ilgilidir. Bazıları, riba'yı faizin bir türü olduğunu ifade ederek, faizin tamamının değil, riba şeklindeki faizin yasak kılındığını, diğer ifadeyle, aşırı ya da birleşik faizin yasaklandığını iddia etmişlerdir. Bunun yanı sıra, enflasyonun satın alma gücünde ortaya çıkardığı yıpranmaya karşılık gelecek bir oranda faiz almanın da, günah sayılmayağına yönelik bir takım fetvalar verilebilmiştir. Ancak, bu tür görüşler genel kabul görmemiş, arızı, istisnai ya da belli bir zaman dönemine için dar bir çerçevede geçerli olmuştur.

Buna karşılık, diğer ilahi din kaynaklarının tahrif edilmiş olması, başlangıçta yasak kabul edilen faize ilişkin bir takım yasakların sonradan geçerliğini kaybetmesine yol açmıştır. Bu durum özellikle, orta çağda Hristiyanlıkla ilgili reform hareketleri ile ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Devam eden dönemde, ticaret ve sanayi alanındaki gelişmeler, faizi esas alan geleneksel bankacılığın dünya çapında yaygınlaşmasına yol açmıştır. Böylece, hem tasarruf edilmiş fonların toplanmasında, hem de çeşitli amaçlar için toplanan fonların kullandırılmasında faizin esas alınması, faizin kuramsallaşmasına ve son yüzyılda oluşturulan finansal sistemlerin temel taşı haline gelmesine yol açmıştır.

İlk dönemlerde, faiz esaslı bankalarda toplanan fonların ekonomik yatırımlara kaynak olarak kullanılabildiği, özellikle islam coğrafyası dışındaki Amerika ve Avrupa kıtasındaki

birçok ülkenin ekonomik yönden gelişme göstermesi temelinde bu banka faaliyetlerinin etkili olduğu genel kabul görmüştür.

Bununla birlikte, faiz uygulamalarının yaygınlaşması ile birlikte, faiz ve ilgili diğer araçlara ilişkin kamu düzenlemelerinde ortaya çıkan denetim ve gözetim yetersizlikleri ile diğer nedenlere bağlı olarak, yakın geçmişte finansal krizler ortaya çıkmıştır. İlk krizler, ülke bazında, nispeten dar bir çerçevede ortaya çıkarken, küreselleşme ve fon akımlarının uluslararasılaşması, finansal piyasaların birbirleriyle bağlantılı olması vb. nedenlere dayalı olarak son krizler bölge bazlı ve nihayetinde dünya ölçeğinde etkiye sahip olmuştur. Bu krizlerden de küresel finansal sistemle ilişkili olan ülkelerin ekonomileri ve dolayısıyla ülke nüfusunun önemli bir kısmı olumsuz yönde etkilenmiştir. Hali hazırda bu etki devam etmektedir.

Batılı ülkelerin ekonomik yönden gelişme sağlamaları, bu ülkelerde yaşayanların refah düzeylerinin yüksek olarak görülmesi, bu gelişmede banka faaliyetlerinin etkili olduğunun kabul edilmesi ve diğer nedenlere dayalı olarak, islam ülkeleri de bu gelişmeden pay almak istemişlerdir. Ancak, faizin haram kılınmış olması ve geleneksel banka faaliyetlerinin faiz esaslı olması, islam ülkelerindeki ekonomistleri, akademisyenleri ve ilgili diğer grupları bu konuda çözüm aramaya zorlamıştır.

Böylece, faiz bankacılık faaliyetleri, önce düşünce ve ilmi çalışmalar bazında ortaya konulmuştur. Nihayetinde, İslam şeriatine uygun faaliyet yürütecek finansal kurumların ve faiz içermeyen finansal araçların uygulaması söz konusu olmuştur. 1960'lı yılların sonlarından itibaren de fiili uygulamaya geçilmiştir. Uygulamanın başlangıcında başarısızlıkla sonuçlanan denemeler, bu çalışmaları azimle yürütenleri yıldırmamış, islam şeraitine uygun faizsiz bankacılık faaliyetlerinin yürütülebilmesi için gerekli çalışmalar ve denemeler sürdürülmüştür.

İlk faizsiz bankacılık denemelerinde öncü ülke olarak, Mısır, öncü kurum olarak da hali hazırda çalışmalarını fiilen devam ettiren bir finansal kurum olarak, İslam Kalkınma Bankası ortaya çıkmıştır.

Öncü ülkelerde başlayan faizsiz bankacılık faaliyetleri, ilerleyen dönemlerde ekonomik yapısı ve gelişmişlik düzeyi uygun olan hemen bütün islam ülkelerine yayılma göstermiştir. Türkiye'de bu ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'de faizsiz bankacılık

faaliyetleri 1986 yılında, “Özel Finans Kurumları” adı altında faaliyete başlamış, hâlihazırda “Katılım Bankaları” başlığı altında devam etmektedir.

Faizsiz bankacılık faaliyetleri, dar bir çerçeve içerisinde de olsa, İslam ülkeleri dışındaki diğer bir bazı ülkeler ve geleneksel bankacılık faaliyeti yürüten bazı kurumlar tarafından sürdürülmektedir. Hâlihazırda bu tür uygulamalar dünya ölçeğinde yaygınlık göstermeye devam etmektedir.

Faizsiz bankacılık uygulaması ile başlayan İslam şeraitine uygun ekonomik ve finansal faaliyetler, ilerleyen süreç içerisinde sadece genişleme olarak değil, derinleşme yönünde de ortaya çıkmıştır. Sonuç itibarıyla, kurumları ve araçları ile birlikte İslami finansal sistem dünya üzerinde varlığını hissettirmeye başlamıştır. Bununla birlikte, faiz esaslı finansal sistem ile karşılaştırıldığında, dünya ölçeğinde henüz küçük bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümü, faiz taşımayan temel borçlanma aracı sukuk ile ilgilidir. Sukuk, bir borçlanma belgesi olarak faizli benzerlerinden farklılıklar göstermektedir. Çünkü diğer borçlanma senedi sahipleri, sadece alacaklarının ödenmesi hususunda hak sahibidirler. Sukuk sahiplerinin ise dayanak varlık üzerinde, yani fiziki varlıklar üzerinde hakları bulunmaktadır.

Bu bağlamda, sukuk faizsiz bankaların başlıca fon kullanma şekilleri murabaha, muşaraka, mudaraba ve icara faaliyetleri başta olmak üzere benzeri faaliyetleri sonrasında oluşan varlıklarına dayalı olarak ihraç edilmektedir. Devletler ise ekonomik yönden büyümelerini sağlayacak yatırımlarının gerçekleştirilmesinde kullanacakları fon kaynağı elde etmek için sukuk ihracına başvurmaktadırlar.

Genel olarak sukuk ve sukuk türlerinin ihracı ile ilgili başlıca problem, öncelikle yukarıda saydığımız varlık türlerine dayalı sukukların İslam şeraiti yönünden uygun görülüp görülmemesi ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konularda İslam şeraitine uygunluk yönünden tam bir mutabakatın bulunduğu söylenememektedir.

Bazı varlık türlerine dayalı sukuk ihraçları şeriata uygunluk yönünden onay alamazken, bazı sukuk türlerinin sadece birincil piyasaları oluşabilmektedir. Nitekim Orta Doğu’da ve İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu’nun standartlarını uygulayan ülkelerde murabaha sukuku meşru kabul edilmemektedir. Böylece

bu ülkelerde, faiz taşımayan bir varlık olarak murabaha sukuk ihracı söz konusu değildir. Buna karşılık, Malezya’da ise murabaha sukuku ikincil piyasada işlem görmektedir.

Bütün bu şartlar diğer şartlar altında, çeşitli kuruluşlar tarafından yayınlanan raporlardan hareket edilerek, dünya ölçeğinde sukuk ihraçları çeşitli açılardan değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Tablolar, 2000 yılından itibaren sukuk ihraçlarının 2008 yılı hariç sürekli bir artış ortaya koyduğunu göstermiştir. Ayrıca, sukuk ihracının çoğunlukla ülke içi fonlara yönelik olduğu, yani iç piyasalara ihraçların uluslararası piyasaya göre daha fazla gerçekleştirildiği görülmüştür. Türleri açısından diğer ifadeyle, dayanakları açısından sukuk ihraçları analiz edildiğinde ise Murabaha ve Hibrid yapıdaki sukuk ihraçlarının öne çıktığı, bunları da icara sukukunun takip ettiği anlaşılmaktadır.

Üçüncü bölümde, ise bir anket düzenlenmiş ve Sukuk ile ilgili konular hakkında muhatapların fikirlerini öğrenmek amacıyla onlara uygulanmıştır. Anket sonuçlarına göre, çoğu Müslüman ülkede altyapının finansmanında kaynak bulmanın temel zorluklarının bulunduğu teyit edilmiştir. Ayrıca, çoğu Müslüman ülkede altyapının finansmanı konusundaki eksikliğin giderilmesinde Sukuk’un tutarlı bir alternatif olabileceği de görülmüştür.

Literatür çalışmalarına göre Müslüman ülkelerdeki altyapı geliştirmelerinin karşılaştığı zorlukların başında fon temininin geldiği görülmektedir. Bu ülkelerin çoğu finansman için önemli ölçüde devlet bütçelerine ve borçlanmalarına bağımlı durumdadır.

İslami tahviller olarak da değerlendirilen Sukuk, faiz esaslı tahvillere nazaran daha düşük riski ve esnekliği dolayısıyla sadece Müslüman ülkelerde değil Müslüman olmayan ülkelerde de artan bir şekilde cazip hale gelmektedir. Ayrıca kredi veren-borç alan ilişkisi yerine ortaklık ilişkisine dayanmaktadır.

Bu çalışmanın elde ettiği bulgulara göre çoğu Müslüman ülkede Sukuk daha yeni tanınmaktadır. Altyapının geliştirilmesinde Sukuk’un kullanılmasının pek çok faydasının olduğu görülmektedir. Ayrıca daha düşük maliyetle finansman ve ülkeler arasında kolay fon akışını mümkün kılacaktır. Fon fazlası olan ülkeler fona ihtiyaç duyan ülkelere yatırım yapabilirler. Sukuk’un etkili olması için İslami finans uzmanları ve yasal çerçeve gibi gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Abdul-Rahman, Yahia. The Art of İslamic Banking and Finance, John Wiley& Sons, New Jersey, 2010.

Ahmed Abdel-Fattah El-Askher. The Islamic Business Enterprise, Croom Helm, London, 1987.

Ahmet Al-Ashker. "Egypt: An Evaluation of the Major Islamic Banks" Islamic Financial Markets, London, 1990.

Akgüç, Öztin, 100 Soruda Türkiye’de Bankacılık, (Gen. 2.Baskı), Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987.

Akgüç, Öztin. Ticaret Bankalarının Yönetimi, (1. Bası), Arayış yayıncılık, İstanbul, 2011.

Akgündüz, Ahmet ve S. Öztürk, Bilinmeyen Osmanlı, OSAV Yayınları, İstanbul, 1999.

Akın, Cihangir. Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma, (1. Baskı), Kayıhan Yayınları, İstanbul 1986.

Aktepe, i. Emin. İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık, Bilge Kitap, İstanbul, 2010.

Ali Arslan, Tariq. "Managing Sukuk Risks", Loughborough Uni., 2004.

Altan, Mikail, Fonksiyonları ve İşlemleri Açısından Bankacılık, (1. Baskı), Beta basım yayım dağıtım, İstanbul, 2001.

Altaş, Gökben. "İslami Finans Sistemi", Sermaye Piyasasında Gündem, S:69, Mayıs 2008.

Alvi, Ijlal "Sukuk Overview & Trends", The Role of Sukuk in Development, İstanbul, 2012.

Armutlu, Mehmet Recep. "Türk Sermaye Piyasasında Gelişmeler", 1980-2003 Türkiye’nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları, (1. Baskı), Siyasal Kitabevi, 2003, Ankara.

Aypek, Nevzat, "Türk Sermaye Piyasasında Özel Finans Kurumlarının Yeri ve işleyisi", Gazi Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

Batu, Tunay, Finansal Sistem: Yapısı, İşleyişi, Yönetimi ve Ekonomisi, Birsan Yayınevi, 2005.

Capital Adequacy for Sukuk, Securitisations and Real Estate Investment, 2009.

- Conaghan, Daniel, & Dan Smith, Para Kitabı, (1. Baskı), NTV Yayını, Çin, 2014.
- Ekren, Nazım, Değişen Çevre Koşulları ve ÖFK:Yeni Tercihler ve Stratejik Öncelikler, Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama, Albaraka Türk Yayınları, İstanbul, 2000.
- Ertürk, Ahmet, Türkiye’de ÖFK Dünyası, Bugünü ve Yarını, Albaraka Türk Yayın, İstanbul, 2000.
- Guiding Principles on Liquidity Risk Management For Institutions Offering Islamic Financial Services 2012.
- Güngören, Muaz .“Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının ,Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi, Kadir Has Üniversitesi SBE ,2011.
- Gürak, Hasan, İktisat 2 Genesis Kitap, Ankara, 2011.
- İncil, Kitabı Mukaddes Şti., İstanbul, 1998.
- Kallek, Cengiz “Bir Hukuk, Maliye ve Ticaret Terimi Olarak SAK”, Ekonomik Kalkınma ve Değerler, İstanbul, 2008.
- Karaman, Hayrettin, İslama göre Banka ve Sigorta, (3.Baskı), Nesil yay., İstanbul 1992.
- Katılım Bankaları 2014, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2015.
- Küçükçolak, Necla “Faizsiz Finansman Sertifikası Sukuk’un Türk Sermaye Piyasası Açısından Değerlendirilmesi”, 2008.
- Loqman, Muhammad. “Islamic Banking and Business Laws Vis-à-vis Economic Development”, Islam and Development in Asia, Institute of Islamic Understanding, Kuala Lumpur, 1998.
- Moore, Philip. Islamic Finance – A Partnership for Growth, London ,Euromoney Publications, 1997.
- Mudzaffar Abu Bakar, Bank Islam, Malaysia, Berhad, 2010,
- Nisar, Shariq. “İslami Hisse Senedi (Sukûk): Giriş ve Uygulama Sukuk Konusunda Son Bilgiler”, Ekonomik Kalkınma ve Değerler, İst, 2008.
- Nurul Aini, Muhammed and Rafisah Mat Radzi, “Implication of Sukuk Structuring: The Comparison On The Structure of Asset Based And Asset Backed Ijarah Sukuk”, ICBER, Langkawi, 2011.
- Özgür, Ersan. ‘Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği’, Doktora Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniv, SBE, 2007.

- Özsoy, İsmail. Özel Finans Kurumları, Asya Finans Yayını, İstanbul, 1997.
- Özsoy, İsmail. Türkiye’de Katılım Bankacılığı, TKBB Yayını, İstanbul, 2011.
- Parasız, İlker. Modern Bankacılık, (2. Baskı), Ezgi yay, Bursa, 2007.
- Parasız, İlker. Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2011.
- Rodoplu, Cemal. Türkiye’de ÖFK Teori ve Uygulama, Albaraka Türk Yayını, İst. 2000,
- Takan, Mehmet. Melek Acar Boyacıoğlu, Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem, ilaveli 3. Basım, Nobel Yayınları, Ankara, 2010.
- Tarlan, Selim. Tarihte Bankacılık, Maliye ve Gümrük Bakanlığı A&P Koordinasyon Kurulu Yayını, Ankara, 1986.
- Traute Wohlers-Scharf, Arab and Islamic Banks: New Business Partners for Developing country, Developing Center , OECD Ed., 1983.
- Tuncel, Kürşat, Risk Sermayesi Finansman Modeli, SPK Yayını, Ankara, 2000.
- Tok, Ahmet. İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler, SPK, Hukuk İşleri Dairesi Yeterlilik Etüdü, Ankara, 2009.
- Tunç, Hüseyin, Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması, Nesil Yayınları, İstanbul, 2010.
- Türk Finans Sisteminde Katılım Bankaları, TKBB Genel Kurul Sunumları, 2014.
- Uçar, Mustafa. Türkiye’de - Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri, 1.Baskı İstanbul: Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, 1993.
- Uludağ, Süleyman. İslam’da Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış, Dergah Yay., İstanbul, 1998.
- Wilson, Rodney, Islamic Bonds: Your Guide to Issuing, Structuring and Investing in Sukuk, London, Euromoney Books, 2004.
- Yakar, Soner. ve diğerleri, “Yeni Bir Finansman Aracı Olarak ‘Sukuk-Kira Sertifikası ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi”, Bankacılar Dergisi, 2013.
- Yanpar, Atilla, İslami Finans: İlkeler, Araçlar ve Kurumlar, (2. Baskı) Scala Yay, İst, 2015.

Makaleler

- Alvi, I. Rufai, A., Dadabhoy, I., & Naseer, U. M. A Comprehensive Study Of The Global Sukuk Market, International Islamic Financial Market, 2013.
- Daud, Mustafa ve Azam, A. International Journal of Business and Social Science, 4.3.2011
- Dorato and C. Abdallah. A survey of engineering education outside the united states: Implications for the ideal engineering program. Journal of Engineering Education, 1993.
- Durmuş, Abdullah “Modern Bir Finansal Araç Olarak Sukuk ve Fıkhi Açıdan Tahlili”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı.16, Ekim 2010.
- Endo, Shigeru, “Non-Interest Financing and the Islamic Economies”, Islam and Development in Asia, Institute of Islamic Understanding, 1998.
- Güncel Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr>, 1.11.2015.
- Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı.16 10. 2010.
- Kuzu, Ö. Hakan, “Türk Bankacılık Sektöründeki Yeniden Yapılanmaların Tarihsel Gelişim İçerisinde Analitik Olarak İncelenmesi”, Dicle Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2013.
- Pallant, John. Development and Validation of a Scale to Measure Perceived Control of Internal States. Journal of Personality Assessment, 2007.
- Sundararajan, V. ve diğerleri, Monetary Operations and Government Debt Management Under Islamic Banking, IMF Working Paper, 9. 1998
- Tolon, Metehan. “Ticari Bankalarda Pazarlama Stratejilerinin Uygulanması ve Türkiye’deki Ticari Bankalar Üzerine Bir Alan Çalışması”, Verimlilik Dergisi, 4.2004.
- Uyan, Ufuk "Dünyada ve Türkiye ‘de Faizsiz Bankacılık Uygulamaları" Marmara Üni. Bank ve Sig. Yayını, 5.3.2007.
- Yıldıran, Mustafa, Küresel Finans Krizi Sürecinde Farklı Finans Uygulamalarının Analizi: Konvansiyonel ve Faizsiz Finans Sistemlerinin Karşılaştırılması, Bütçe Dünyası Dergisi, 2011.

Diğer Kaynaklar

Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013- 2014 EY Yayını, İstanbul, 2015.

<http://www.Thebanker.com>

[http://www.tkbb.org.tr/Documents/Brosur/İlk sayfa Katılım Bankacılığı](http://www.tkbb.org.tr/Documents/Brosur/İlk%20sayfa%20Katılım%20Bankacılığı).

Sukuk Report, A Comprehensive Study of the International Sukuk Market, International Islamic Finance Market, Bahreyn, 2010.

Sukuk Report: International Islamic Finance Market, 2011

Tevrat, Yasa Kitabı (Deuteronomy), 23:19-20. <http://incil.info/incil-yeniceviri/tr-deu23.html> (10.04. 2014)

EK: Anket Formu

Questionnaire

The purpose of this questionnaire is to obtain your view about the potential of Sukuk as a viable tool for infrastructural development in developing countries

Demographic Details

1. Gender ☐ Male ☐ Female
2. Educational Level ☐ Secondary school ☐ Postgraduate
3. Occupation ☐ Lecturer ☐ Students
☐ Islamic finance Researchers
Others (Please specify:..... ☐

Challenges of funding infrastructure in developing countries						
		Strongly agree	Agree	Neutral	Disagree	Strongly Agree
	The major source of funding available for most Muslims countries is inadequate to meet infrastructure development needs					
	state-owned enterprises in the provision of infrastructure is inefficient					
	budgetary constraints constitute a major challenges for infrastructure financing in most Muslims countries					
	reduction in the supply of external financial assistance for funding large-scale projects					
	Increasing competition for external funding affect infrastructure financing in most Muslims countries					
	There is need for alternative source of					

	funding infrastructure due to short coming in revenue					
	There is a need for alternative source of funding due to the collapse of many infrastructure projects					
	Current uncertainty in the world lending market is making funding infrastructure more harder					
	Loan from international agencies lead to economic deprivation					
	The financial ability of international financial institutions such as World Bank is limited to take care of infrastructure development in developing countries					
	Financing infrastructure through banks loan can expose project to refinancing risk due to limited tenor					
	Bank loan to finance infrastructure is characterized with long pay off period					
Cases for adopting sukuk						
		Strongly agree	Agree	Neutral	Disagree	Strongly Agree
	Investment in infrastructures represent real assets					
	Investment in infrastructure is in line with Islamic financial principle due to the creation of value					
	All major Islamic financial contract can be employed for infrastructure development					
	Sukuk is worth considering for infrastructure financing because of its growing and deepening market					

	infrastructure projects are a logical fit for Islamic finance, which is governed by Sharia					
	Infrastructure projects are a logical fit for Islamic finance because it is predicated on asset-backing and shared business risk.					
	asset-backing nature of Islamic financing may provide a better funding match for infrastructure projects than traditional lenders, such as banks					
	Sukuk investors typically have an appetite for longer tenors than bank loans					
	Sukuk investors prefer stable and predictable cash flow--traits that are typically associated with infrastructure projects					
	Sukuk issuance facilitate channeling long-term funds to accelerate much-needed infrastructure-related projects.					
	The principles of Sharia particularly sukuk financing are a good fit with infrastructure spending					
	Financing particularly sukuk financing could play a key role in financing funding gap in the infrastructure space of Muslims countries.					
	Islamic lending transaction could contribute to economic stability because the Shariah ruling which prohibit speculation					
	Islamic lending transaction could contribute to economic stability because the Shariah ruling specify that income must come from shared business risk					
Challenges in using Sukuk in financing infrastructures						
		Strongly agree	Agree	Neutral	Disagree	Strongly Agree
	Most Islamic financial institutions are less committed to investment in infrastructure					

	Liquidity problem affect the application of sukuk for infrastructure development					
	Transaction cost make sukuk less attractive for financing infrastructure					
	Lack of standardization of Shariah ruling affect the application of sukuk in most Muslims country					
	Lack of expert affect the adoption of sukuk in most Muslims countries					
	Lack of uniform reporting and rating standard affect the adoption of sukuk in most Muslims countries					
	Lack of attractive investment climate may affect sukuk application					
	Lack of greater co-operation between governments affect the implementation of sukuk					